

ŠÉFREDAKTOR
ROBERT SCHUSTER
ÚVODNÍKY, KOMENTÁŘE
ZDENĚK ZBOŘIL
ODPOVĚDNÁ REDAKTORKA
MILENA STREJČKOVÁ
SEKRETÁŘKA REDAKCE
IRENA KREJČOVÁ
GRAFICKÝ NÁVRH PETR TĚŠÍNSKÝ
GRAFICKÁ ÚPRAVA MARIE VORLOVÁ
AUTOR OBÁLKY FILIP SOJKA
DISTRIBUCE DAGMAR ČERVINKOVÁ

REDAKČNÍ RADA:

VOJTĚCH BELLING, MILOŠ CALDA,
MARTIN EHL, JIŘÍ FÁREK,
PETR KRATOCHVÍL, KAI-OLAF LANG,
KRISTINA LARISCHOVÁ,
PAVEL MÁŠA, MILOŠ POJAR,
PAVEL PŠEJA, MICHAEL ROMANCOV,
JIŘÍ SCHNEIDER, JIŘÍ ŠTĚPANOVSKÝ,
FILIP TESAŘ, TOMÁŠ VESELÝ,
ZDENĚK ZBOŘIL

Jednotlivé příspěvky vyjadřují názory autorů, nikoli vydavatele. Nevyžádané rukopisy redakce nevrací.

All rights reserved. Copyright under the International Copyright Convention. No part of this publication may be reproduced, stored in retrieval systems or transmitted in any form or by any means without the prior permission of the International Politics editorial office. Reprints are available upon request. Reprints and permissions: Write to International Politics, Nerudova 3, 118 50 Praha 1.

Redakce a administrace: Nerudova 3, 118 50 Praha 1. Telefon 251 108 107; fax: 251 108 222; e-mailová adresa umvedo@iir.cz.

Objednávky a předplatné přijímá administrace redakce. Vychází měsíčně. Cena výtisku 39,50 Kč. Předplatné na rok činí 380 Kč, ve Slovenské republice 711 Sk.

Registrováno MK ČR E 5210

Tiskne Petr Dvořák – Tiskárna, Jeřáblová 1302, 263 01 Dobříš.

Rozšiřuje redakce a další distributoři v drobném prodeji. Ve Slovenské republice rozšiřuje L. K. Permanent, s.r.o. P.P.4., 834 14 Bratislava 34, tel.: +421 244 453 711, fax.: +421 244 373 311, e-mail: Herslova@lkpermanent.sk. www.predplatne.cz. Informace o MP a ediční činnosti ÚMV na www.iir.cz

Podávání tlačoviny povoleno SsRP Banská Bystrica č. j. OPČ-3215/B-96 ze dne 12. 9. 1996.

ISSN 0543-7962

INDEX 46911

OBSAH 6/2007 ROČNÍK XXXI

STR.

SVĚTOZOR	2
FRANCIE PO VOLBÁCH – MEZI TRIUMFEM A SVORNOSTÍ / -zz-	3
FRANCIE	
PREZIDENTSKÉ VOLBY VE FRANCII: SÁZKA NA REFORMU / Zdeněk Müller	4
FRANCIE BLÍZKÁ I VZDÁLENÁ / Eliška Tomalová	7
IMIGRACE JAKO POLITICKÝ ARGUMENT A FRANCOUZSKÉ PREZIDENTSKÉ VOLBY / Pavel Sitek	9
FRANCOUZSKO-AMERICKÉ VZTAHY: MOŽNOSTI A LIMITY SPOLUPRÁCE V SARKOZYHO ÉŘE / Petr Vilímek	12
EVROPA A BLÍZKÝ VÝCHOD V POLITICE NOVÉHO FRANCOUZSKÉHO PREZIDENTA / Václav Nekvapil	15
SARKOZY A EVROPSKÁ INTEGRACE / Jan Eichler	17
POLITICKÁ EKONOMIE FRANCOUZSKÝCH VOLEB / Pavel Kohout	19
FRANKOFONIE / Jaroslav Jírů	21
EKONOMICKÝ OBZOR	
FRANCOUZSKÝ OBCHOD A INVESTICE VE STŘEDNÍ A VÝCHODNÍ EVROPĚ / Elsa Tulmets	22
ZEMĚMI SVĚTA	
JAPONSKO PO ÉŘE PREMIÉRA KOIZUMIHO / Rudolf Fürst	25
RUSKÁ MENŠINA V ESTONSKU: DOMŮ DO ŘÍŠE? / Dušan Kořený-Pöllich	27
VOLBY V QUEBEKU: SEIZMICKÉ OTŘESY V QUEBECKÉM STRANICKÉM SYSTÉMU / Magdalena Fiřtová	29
KOSOVO	
ROVNICE O KOSOVU: DVĚ ZNÁMÉ A TŘI NEZNÁMÉ / Filip Tesař	31
AHTISAARIHO NÁVRH – OPAKOVÁNÍ CHYB Z MINULOSTI / Srdjan Prtina	34
VOLNÁ TRIBUNA	
BUSHOVO „MORÁLNÍ IMPÉRIUM“ A VÁLKA V IRÁKU / Andrej Duhan	37
RECENZE	
INKLUSION, EXKLUSION, ILUSION / Petr Kratochvíl	39

VYJDE V PŘÍŠTÍCH ČÍSLECH MP

Hledání nové rovnováhy sil ► Americká protiraketová obrana ► Indicko-pákistánská paralelní bezpečnost a její ohlasy v třetích zemích ► Zbrojení v kosmu ► Muslimové ve Francii ► Kulturní politika a její role v mezinárodních vztazích ► Kam kráčí Turecko?

jeho názoru tyto organizace mohou za neustále se zvyšující chudobu v Latinské Americe.

1. – při přestřelce v Bagdádu byl údajně zabit lídr irácké odnože al-Káida Abú Ajjúb Masrí. Jeho pozůstatky se nenašly.

2. – Estonsko uzavřelo své velvyslanectví v Moskvě.

2. – americký prezident George W. Bush se rozhodl vetovat zákon Kongresu USA, který podmiňoval poskytnutí potřebných 124 milionů dolarů pro válku v Iráku odchodem amerických vojsk z této země do 31. května 2008.

3. – proběhly volby do skotského regionálního parlamentu. Vítězem se stala Skotská národní strana prosazující odtržení Skotska od Velké Británie. Získala 47 křesel, labouristé 46. Labouristé odmítli vytvořit s nacionalisty koaliční vládu.

3. – Rusko oznámilo, že již nebude informovat NATO o pohybu jednotek na svém území.

4. – reprezentativní fórum dvou tisíc vědců sdružených v Mezivládním panelu pro klimatické změny při OSN v Bangkoku potvrdilo, že nebezpečně globální oteplování je reálnou skutečností. Zatím však lze stabilizovat úroveň skleníkových plynů na přijatelné úrovni, aniž by se významně zpomalil ekonomický růst.

6. – ve druhém kole prezidentských voleb ve Francii vyhrál praviceový kandidát Nicolas Sarkozy nad socialistkou Segolène Royalovou.

6. – turecký parlament napodruhé nevolil prezidenta. Opozice volby bojkotovala, vládní Strana spravedlnosti a rozvoje neměla potřebné kvórum.

8. – severoirský parlament prodal složení nové vlády. V čele

stanul protestant Ian Paisley, vice-premiérem se stal katolík Martin McGuinness zastupující Sinn Féin.

8. – Amnesty International zveřejnila obvinění, že Čína a Rusko porušují embargo na dovoz zbraní do Súdánu, které uvalila OSN.

10. – britský premiér Tony Blair oficiálně oznámil, že 27. června rezignuje na funkci předsedy Labouristické strany. Favoritem na post předsedy strany i premiéra je dosavadní ministr financí Gordon Brown.

10. – syrský prezident Bašár Asad oznámil, že Sýrie nebude spolupracovat s mezinárodním tribunálem, který má soudit vrahy bývalého libanonského premiéra Rafika Haríriho.

10. – papež Benedikt XVI. zahájil cestu po Brazílii. Vedl mj. protipatrovatovou kampaň. Již během letu prohlásil, že souhlasí s tím, aby římskokatoličtí politici podporující zákony umožňující potraty byli exkomunikováni z církve.

11. – francouzský prezident Nicolas Sarkozy ihned po převzetí úřadu navštívil Německo. S kancléřkou Angelou Merkelovou se shodl, že budou pokračovat ve spolupráci dobře se rozvíjející už po desetiletí.

14. – americká ministryně zahraničí Condoleezza Riceová jednala v Moskvě s prezidentem Vladimírem Putinem o protiraketových základnách USA v Evropě.

15. – speciální komise rozhodla, že prezident Světové banky Paul Wolfowitz výrazně porušil pravidla instituce protěžováním své přítelkyně.

16. – bylo zveřejněno, že tiskovou agenturu Reuters koupila kanadská společnost Thomson Corp. za v přepočtu 360 miliard korun. Agentura bude nadále používat jméno Thomson-Reuters PLC.

16. – komisař pro rozšíření EU Olli Rehn oznámil srbským představitelům, že jednání o přístupu země k Unii by mohla být obnovena, pokud Srbsko prokáže pokrok v hledání a vydávání osob podezřelých z válečných zločinů tribunálů v Haagu.

17. – francouzský prezident Nicolas Sarkozy jmenoval novou vládu v čele s premiérem Françoisem Fillonem. Polovinu křesel obsadili ženy.

17. – se konaly parlamentní volby v Alžírsku. Absolutní většinu si udržely strany současné vládní koalice, Fronta národního osvobození, Demokratické národní shromáždění a Hnutí mírové společnosti.

17. – na dvou tratích mezi Jižní a Severní Koreou projely testovací vlaky.

17.–18. – proběhl summit EU-Rusko v Samarě. Jedním z mála konkrétních výsledků je slib, že Unie nebude vetovat vstup Ruska do WTO.

18. – kazašský parlament schválil zákon, který umožňuje, aby současný prezident Nursultan Nazarbajev zůstal ve funkci neomezeně dlouho.

19. – v Německu se sloučila Levicová strana (pokračovatelka PDS) a Volební alternativa práce a sociální spravedlnost do čtvrté nejsilnější strany v zemi s názvem Levice. Hlavními činiteli jsou Gregor Gysi a Oskar Lafontaine.

19. – Rumuni v referendu odmítli pokus parlamentu sesadit prezidenta Trajana Baseska. Přes 74 procent voličů se vyslovilo pro jeho setrvání ve funkci.

21. – iránský prezident Mahmúd Ahmádinežád přiletěl do Běloruska na oficiální návštěvu, aby s prezidentem Alexandrem Lukašenkem projednal zejména ekonomické otázky.

21. – proběhly volby europoslanců v Bulharsku, jichž se zúčastnila čtvrtina voličů. Středopravá opozice i vládnoucí socialisté budou mít po pěti poslancích.

22. – někdejší agent sovětských a poté ruských tajných služeb Andrej Lugovoj byl v Londýně obviněn z vraždy svého bývalého kolegy Alexandra Litviněnka.

23. – soud v Bělehradě vynesl rozsudek 40 let vězení nad hlavními

pachatelů vraždy srbského premiéra Zorana Djindjiče v březnu 2003 – Milodarem Ulemekem a Zvezdanem Jovanovićem.

23. – Evropský parlament schválil regulaci roamingových cen.

23. – vedení demokratů v Kongresu USA upustilo od svého požadavku na stanovení termínu odchodu vojsk USA z Iráku jako podmínky pro schválení peněz na válečné operace.

24. – Polsko ve Varšavě formálně zahájilo jednání s USA o umístění deseti střel raketové obrany na svém území.

24. – parlamentní volby v Irsku vyhrála strana Fianna Fáil premiéra Bertieho Aherna, který tak potřetí získá mandát premiéra.

27. – poté, co venezuelský prezident Hugo Chávez zabránil prodloužení licence pro soukromou televizi RCTV, nařídil Nejvyšší soud, aby její techniku a budovu převzala armáda, která je předala státní televizi.

27. – nově jmenovaný francouzský ministr pro imigraci Brice Hortefeux slíbil zaplatit každému přistěhovanci, který se vrátí do své země, 6000 eur.

28. – ve vile iráckého premiéra Núrího Malíkiho se konala iránsko-americká diplomatická schůzka. Hovořilo se zejména o Iráku. Zástupce USA Ryan Crocker po schůzce potvrdil, že jednání bylo pozitivní a bude pokračovat.

29. – ukrajinský prezident Viktor Juščenko pozastavil dekret z konce dubna, kterým rozpustil parlament.

30. – americký prezident George W. Bush předdeslal, že novým šéfem Světové banky by mohl být bývalý náměstek ministra zahraničí Robert Zoellick.

31. – lotyšský parlament zvolil novým prezidentem země lékaře Valdisi Zatlere. Nahradí Vairu Vīkeovou-Freibergovou.

31. – Andrej Lugovoj, obviněný z vraždy bývalého špiona Alexandra Litviněnka prohlásil, že Litviněnko pracoval pro britskou tajnou službu.

til, že provize vyplácené agentům při prodeji strojů do zahraničí mohou dosahovat až řádu miliard. Gripeny užívá také české letectvo.

10. – ministr financí Miroslav Kalousek oznámil, že euro by mělo být v Česku zavedeno k 1. lednu 2012.

10. – čeští a američtí vyjednávači zahájili na ministerstvu obrany debatu o umístění americké radarové základny na území ČR. Stěžejní body byly právní postavení radaru

a jeho obsluha (200 osob, z toho 120 amerických vojáků).

11. – premiér Mirek Topolánek jednal v Tbilisi o prodeji bojových letounů L-159 či dodávkách nepotřebné munice a jiného vojenského materiálu určeného k likvidaci. Topolánek podpořil snahy Gruzie o vstup do EU a NATO a jednal i o zóně volného obchodu, která by Gruzii usnadnila vstup na evropský trh. Před návštěvou Gruzie pobýval Topolánek v Pákistánu.

14. – premiér Mirek Topolánek zopakoval italskému předsedovi vlády Romanu Prodimu, že ústavní smlouva EU v takové formě, v jaké ji od roku 2005 ratifikovalo 18 z 27 států EU, je pro ČR nepřijatelná.

22. – místopředseda vlády Alexandr Vondra při jednání v Berlíně o euroústavě potvrdil, že Česko podporuje Polsko v souvislosti s přerozdělením hlasů v Unii.

23. – výbor EK schválil program pro rozvoj českého venkova, který předpokládá pomoc českému venkovu ve výši 3615 mld. eur pro léta 2007–2013.

25.–26. – se konal summit patnácti prezidentů střední a východní Evropy v Brně. Chyběli zástupci Německa, Slovinska a Ukrajiny. Premiér Topolánek obhajoval protiraketový štít USA v Polsku a v Česku.

25. – v otázce Kosova se účastníci neshodli. Prezident Klaus hodnotil summit převážně pozitivně.

29. – ruský deník Izvestija zveřejnil informaci, že v případě amerického

útoku na Rusko by mohlo Českou republiku během 10 až 15 minut napadnout deset mezikontinentálních balistických raket nebo taktických střel s jadernými hlavicemi. Radar v ČR by bude mít jako hlavní úkol sledování ruských střel v prvních chvílích po odpálení, což výrazně zjednoduší jejich likvidaci. Základna je prý součástí dlouhodobého amerického útočného plánu, na což musí Rusko reagovat.

30. – Evropská komise kritizovala Česko za schodkové hospodaření státu.

31. – premiér Topolánek prohlásil, že protiraketový systém ve střední Evropě ochrání celý euroatlantický prostor, a pokud evropské země nevyjádří jasně vůli ke své ochraně, hrozí jejich zánik.

Francie po volbách – mezi triumfem a svorností

Cesta téměř každého francouzského prezidenta, nejen nedávno zvoleného Nicolase Sarkozyho, vlastním jménem Stéphane Sarkozy de Nagy-Bocsa (*1955) a syna řecko-židovské matky, čtyři roky vojáka Légion Étrangère, vede do jeho rezidence a úřadoven na Elysejských polích v Paříži jednak od *Arc de triomphe de l'Etoile*, odkud se sestupuje mírně, ale neustále trochu dolů, nebo od *Place de la Concorde*, nejdřív po rovině, potom trochu do kopce. Je v tom jistě nechtěná a skrytá symbolika francouzského obdivu k vítězům a dobyvatelům, ale i k touze po svornosti, která ne vždy zdobila poddané francouzských králů, stejně jako loajálně svobodomyšlné francouzské občany.

Nezapomínejme, že pod *Vítězný oblouk*, postavený už 1836, byly po první světové válce uloženy ostatky neznámého francouzského vojína, symbol, který zneuctily mašínující jednotky německé armády o dvacet let později. Také *Náměstí svornosti*, které se začalo stavět už v roce 1748, má svůj symbolický příběh. Byla zde postavena první pařížská gilotina, která srovnala před svým majestátem do jedné řady pány i kmány, Ludvíka XVI. a Marii Antoinettu s Dantonem i Robespierrem. Královražda a obětování *děti revoluce* se pak stalo počátkem francouzské cesty k demokracii, po jejichž hrbolatých a klikatých cestách krácejí Francie a Francouzi dodnes.

Letos, koncem července, zakrouží na *Champs Élysées* i vítěz Tour de France, která vyšine celou Francii na tři týdny z běžného života ve městech i v savojských horách a umožní jí být svornou, krátce konkordantní, dokonce i tehdy, když se do jejího cíle vítězně nepoženě Francouz. Ale i tato událost bude mít letos svou symboliku. Poprvé tato velkolepá podívaná začne v Londýně, na místě, kde zahynuly nevinné oběti teroristických útoků, a toto francouzské gesto bude mít svůj význam nejen pro Londýňany, ale i pro celou Evropskou unii, ke které mají Francouzi nikoli chladný, ale jen ambivalentní vztah.

Z Čech jsme se vždycky, už od dob Karla IV., a jeho stavitelský čin na Pražském hradě je toho dobrým důkazem, dívali závistivě na ohromné bohatství Francie, které není jen duchovní, kulturní, ale i fyzické, materiální. Hory, moře, řeky, od levého břehu Rýna po povodí Rhôny, od jeskyň Lescaux, Nioux a Tud d' Audaber, obývaných tvořivě po zdech malujícími prapředky, od kraje Bordeaux po Burgundsko, osázených révou snad už v dobách *Gálie rozdělené do částí čtyř*, kulinářství Provence a Bretagne, ale také umění a vědu produkované a šířené benediktinskými kláštery, jsou jen malým výčtem toho, čeho všeho se nám ve střední Evropě nedostávalo.

Je-li dnes heslem státní propagace SRN tvrzení, že *Německo je zemí idejí*, pak Francie by se k němu mohla přihlásit také, navíc přidat slušně, ale s důrazem, že kromě jiného francouzské spory a války v posledních dvou staletích se stále více se zpomalující rakouskou monarchií, a naopak spěchajícím Pruskem, obdivujícím francouzské osvícenství, vyvrcholily krvavou řezí v údolí Marny a na jiných bojištích první světové války. Ale i během oné *drôle de guerre*, podivné nejen v roce 1939, ale i v letech následujících,

kdy Francouzi postrádali mnohé ze své svornosti. Je proto snadnější pochopitelné, že poválečné spojenectví Francie a Německa a vzájemný respekt občanů těchto dvou zemí se stal sloupem a základnou evropské integrace a dodnes každé klopýtnutí jednoho nebo druhého z obou partnerů vyvolává pozornost v celé Evropě.

Když Nicolas Sarkozy odjel na svou první zahraniční návštěvu za Angelou Merkelovou do Berlína, bylo to trochu symbolické, jak je ve Francii i v Německu, vyhlášeném ve Versailles, zvykem, ale bylo to hlavně potvrzením očekávání, že Francie a SRN budou spolu dobře vycházet i nadále. A protože hodnota německého kancléře při této příležitosti reprezentovala německé předsednictví EU, byla to nejen cesta do Německa, ale i do Evropy, demonstrace toho, že Francie to myslí, přestože nemá ráda Evropskou ústavní smlouvu, s Evropskou unií dobře.

Připomínat, třeba jen fragmentárně a více než výběrově, francouzskou kulturu a civilizaci, ke kterým Francouzi umějí přiřadit i politiku, svádí k tomu nechat se zaujmout minulostí natolik, že je snadné poztrácet v ní evropské souvislosti. Paříž opět *stojí za mší*, ale není to celá Francie, přestože je její kulturní a politickou metropolí. Je jen jakousi sociální laboratoří, v níž se mísí vlastnictví a nacionalismus s touhou po světovosti nebo alespoň s přáním být kulturním vzorem pro jiné. Proto ale odsud můžeme přijímat to, co je nám sympatické a co nás obohacuje, jak ukazuje vtipný francouzský filmový pohled na Evropu, který už opakovaně připomínáme pod názvem Erasmus I a Erasmus II.

Ale francouzská minulost a současnost mají také své okamžiky zklamaných očekávání, nicoty a demoralizace. K duchovnímu bohatství Francie patří nejen hrdinové a myslitelé, ale také mollirovské postavy Harpagona, francouzského škudlila, který považuje téměř za podmínku národní hrdosti vyhábat se placení daní (koneckonců kvůli tomu vznikla v roce 1789 revoluce), bojovat s erárem nebo s pojišťovnami a trpět pod útlakem státního molocho, kterého však není třeba zbavovat se jako zabezpečovacího ústavu. Podobným typem je pokrytec Tartuffe, symbol hypokrizy nejen katolické církve, ale i těch, kteří se s ní buď nedokázali spojit, nebo tak učinili s ohledem na vlastní prospěch. A konečně věčný Don Juan, který se rozhodne vzepřít i té nejvyšší autoritě a rozhodne se žít v pravdě, i kdyby měl lhát.

Dlouholeté vidění francouzské politiky zevnitř i z vnějšku jako levicové a pravicové umožňuje jistou modelovou uspořádanost, ale to ještě neznamená, že je skutečnost. Právě poslední prezidentské volby, které téměř celý svět pozoroval jako střetnutí pravice s levicí, ukázaly, že si političtí reprezentanti umějí nejen půjčovat téměř jakékoli myšlenky a argumenty z arzenálu svého protivníka, a že to dokonce ani nezastírají.

Chceme v tomto čísle Mezinárodní politiky využít, možná, že jen dočasně, většího zájmu o Francii, Francouze a jejich politiku právě v souvislosti s letošní úrodou voleb. Už jen francouzská volební účast ve volbách prezidentských k tomu zavazuje. Proto bude jistě zajímavé přemýšlet nejen o současné ekonomické a sociální situaci ve Francii, ale i o jen zdánlivě starších otázkách, jako jsou třeba vztah metropole k francouzskému zámorí (v Pacifiku i Karibiku), migrace a imigrace *ново-evropská* i *východoasijská*, nikoli jen v pojetí neochabující Front Nacional a neméně vytrvalého Jean-Marie Le Pena, ale také hned několika dalších francouzských politiků, kteří jako by se opatrně hlásili k nápadně podobným obavám. Bude zajímavé, jak nový, nikoli svou vinou etnický nevyhraněný prezident, který slíbil, že vrátí Francii to, co od ní dostal, dostojí svým slovům, protože jeho ambice budou v tomto ohledu jistě větší než u jeho předchůdce.

A konečně nás bude jistě také zajímat, zda nový pan prezident si vybere něco ze světové politiky, čím by se odlišil od svých předchůdců, počínaje velkým Charlesem de Gaullem. Také oni, ať už jejich počínání hodnotíme jakkoli, dokázali přispět, a dnes to Francie očekává i od prezidenta nejnovějšího, do politiky celosvětové a jinak, byt' ne vždy nově, promluvit do vztahů transatlantických.

-zz-

zboril@iir.cz

Prezidentské volby ve Francii: sázka na reformu

„Pro mě existuje jen jedna Francie. Budu prezidentem všech Francouzů,“ prohlásil v neděli večer

ZDENĚK MÜLLER

6. května 2007 po svém jednoznačném vítězství v druhém kole francouzských prezidentských voleb Nicolas Sarkozy (53,06 procenta při účasti 83,97 procenta voličů) a dodal: „Francouzi dali přednost rozchodu s idejemi, zvyklostmi a chováním minulosti a rehabilitaci práce, autority a zásluh.“ Výrok, v němž je ve zkratce obsažena zpráva o rébusu, který bylo třeba rozlousknout při letošních volbách hlavy francouzského státu: přesvědčit voliče, že francouzský model potřebuje modernizaci, a dát jim na vybranou, jakou cestou ji udělat. Ve jménu ekonomické efektivity, nebo sociální spravedlnosti?

Předvolební kampaň, jež začala na podzim 2006, byla zrcadlem francouzských nejistot, neduhů a vnitřních rozpoložení. Otázky, o nichž se během té doby diskutovalo, se točily kolem bezprostředních každodenních starostí a k nim se přidávaly diskuse o národní identitě. Pokud voliči dostali příležitost obracet se s přímými dotazy na prezidentské kandidáty, bombardovali je otázkami týkajícími se pracovního uplatnění, kupní síly, zločinnosti, penzí, vzdělání, přistěhovalectví a zdravotní péče. Jen zřídkakdy se hovořilo o některé z velkých otázek aktuálních mezinárodních vztahů. A přitom ústava současné páté Francouzské republiky uděluje hlavě státu výsady právě pro oblast zahraniční politiky. Francie se alespoň pro tuto chvíli soustředila na sebe a nařkala.

Měla i neměla k tomu důvody. Na jedné straně má Francie řadu předností, hospodářsky i sociálně. Její dopravní síť a veřejné služby jsou na velmi dobré úrovni. Nabízí veřejné zdravotnictví a péči o dítě hodné obdivu. Může se chlubit dynamickou demografií. Ani na mezinárodní scéně se neztrácí. Je šestou průmyslovou velmocí světa, druhou nejsilnější zemí eurozóny a patří k pilířům G-8. Nepřestává být rovněž osou Evropské unie. Její rozhodná obrana Společné zemědělské politiky ovlivňuje evropský postoj při vyjednávání v rámci Světové obchodní organizace (WTO). Je stálým členem Rady

bezpečnosti OSN a spolu s Velkou Británií tvoří jediný evropský duet schopný kdekoli ve světě vojensky intervenovat.

Na druhé straně se ovšem vrší obtíže související se slabým ekonomickým růstem (méně než dvě procenta) a vysokou nezaměstnaností (mezi 9–10 procenty). A hlavně se stále jasněji rýsuje hrozba kolapsu státního financování. Krizový zlom se přiblížil a reformy jsou nevyhnutelné. Uvědomují si to všichni a mají strach, že je změny jen poškodí. Obavy prohlubují kupíci se každodenní problémy. Z deseti Francouzů jen čtyři dávají v anketách najevo, že mají slušně placené místo nebo dobrý duchod. Ostatních šest se cítí ohroženo stagnací nebo poklesem své kupní síly a ztrátou zaměstnání.

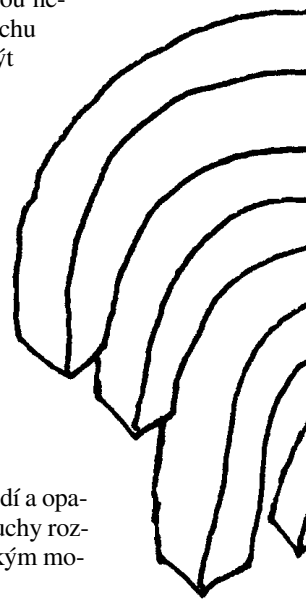
Obavy z euroglobalizace

Pochmurné francouzské sebezpytování signalizovalo již referendum k návrhu evropské ústavní smlouvy, pořádané 29. května 2005. Rozladění voličů nedbali na doporučení představitelů pařížských politických, hospodářských a mediálních elit a hlasovali proti smlouvě. Představy o federální Evropě ve stylu Spojených států evropských byly naráz vymeteny z hlav snů. V 19. století psal Victor Hugo, že „obdiv k Francii vychází z toho, že je předurčena zaniknout tak, jako antičtí bozi mizeli proměnou, neboť z Francie se stane Evropa“. Ideál, k němuž by se přiblížil málokdo ze současných Francouzů.

Bývalý francouzský prezident a autor návrhu evropské ústavní smlouvy Valéry Giscard d'Estaing tvrdil, že odmítnutím návrhu se Francie odsoudila ke ztrátě vlivu v Evropě. „Kde je dnes Francie, jež kdysi přicházela do Evropy s tak zásadními návrhy, jako byla společná měna nebo výběr poslanců Evropského parlamentu všeobecným hlasováním,“ lamentoval Giscard v týdeníku *Le Point* v červnu 2005. Oslabování francouzského vlivu je ovšem jev staršího data. Začalo to už ve chvíli, kdy se šest zakladatelských států Evropské unie shodlo na postupném rozšiřování Unie o další státy. Dokud to byly státy evropského jihu a severu, Francie v tom újmu necítila. Když se však přidaly státy střední a východní Evropy, karty se začaly obracet ve francouzský neprospekch. Navíc se sjednotilo Německo, partner Francie v bicefálním jádru evropské stavby. Němci ztratili ostych před národními zájmy a vyplatila se jim vstřícnost k jejich středoevropským sousedům.

Francie, uvyklá na svou někdejší důležitost, trochu zaspala a přestala být iniciativní. Zavedení eura a ztráta kontroly nad měnovou politikou, která se ocitá zcela v moci nezávislé centrální evropské banky, vyprovokovaly další negativní pocity na francouzské straně. Finanční centrum eurozóny Francii dráždí a opakovaně vyvolává výbuchy rozhořčení nad „sadistickým monetarismem“.

Francouzské NE v referendu o evropské ústavě tedy dovršilo dlouhodobý proces. Signalizovalo ovšem pouze erozi víry v evropský ideál. Odrazilo se v něm vzednutí francouzského nacionalismu. „Pokud nemůžeme kontrolovat Brusel, vzniká nebezpečí, že Brusel bude rozhodovat za nás,“ povzbuzovali se navzájem antibruselskými pocity bojovně naladěni voliči v květnu 2005. Jean-Marie Le Pen, vůdce krajně pravicové Národní fronty, který šokoval francouzskou politickou elitu, když se dostal do druhého kola minulých prezidentských voleb v roce 2002, přišel s odsouzením Evropské unie jako „Trojského koně globalizace“. Evropská unie odstranila

hranice, povzbuzuje masové přistěhovalectví a pracuje na likvidaci francouzské identity. Francie musí obnovit vládu nad svým osudem a přihlásit se ke své suverenitě a národním hodnotám. Jinak se stane „amorfní služkou euroglobalizace“, varoval Le Pen.

Krise identity

Národně obranářská tónina lepenismu nezůstala bez odezvy. Naladil se na ni i ministr vnitra Nicolas Sarkozy, od počátku roku 2007 prezidentský kandidát pravicového seskupení Unie pro lidové hnutí (Union pour un Mouvement Populaire – UMP). Přišel na veřejnost s nabídkou smíření voličů, kteří řekli Ne evropské ústavě, s těmi, kteří volili Ano. Úkol

nadmíru ambiciózní vzhledem ke krajně vypjatým pozicím odpůrců otevřeného evropského trhu práce a služeb. Navíc se tento syn poválečného maďarského emigranta pustil do velice diskutabilní debaty o národní identitě a přistěhovalectví. Dokonce navrhl vytvořit ministerstvo imigrace a národní identity, které by mělo dostat pod kontrolu přistěhovalecký příliv a zajistit integraci přistěhovalců do francouzské společnosti. Sarkozy prohlásil, že odpovědný politik musí reagovat na obavy voličů i v citlivých otázkách. Francie se podle něho nemůže vyhýbat otevřené rozpravě o problémech národa.

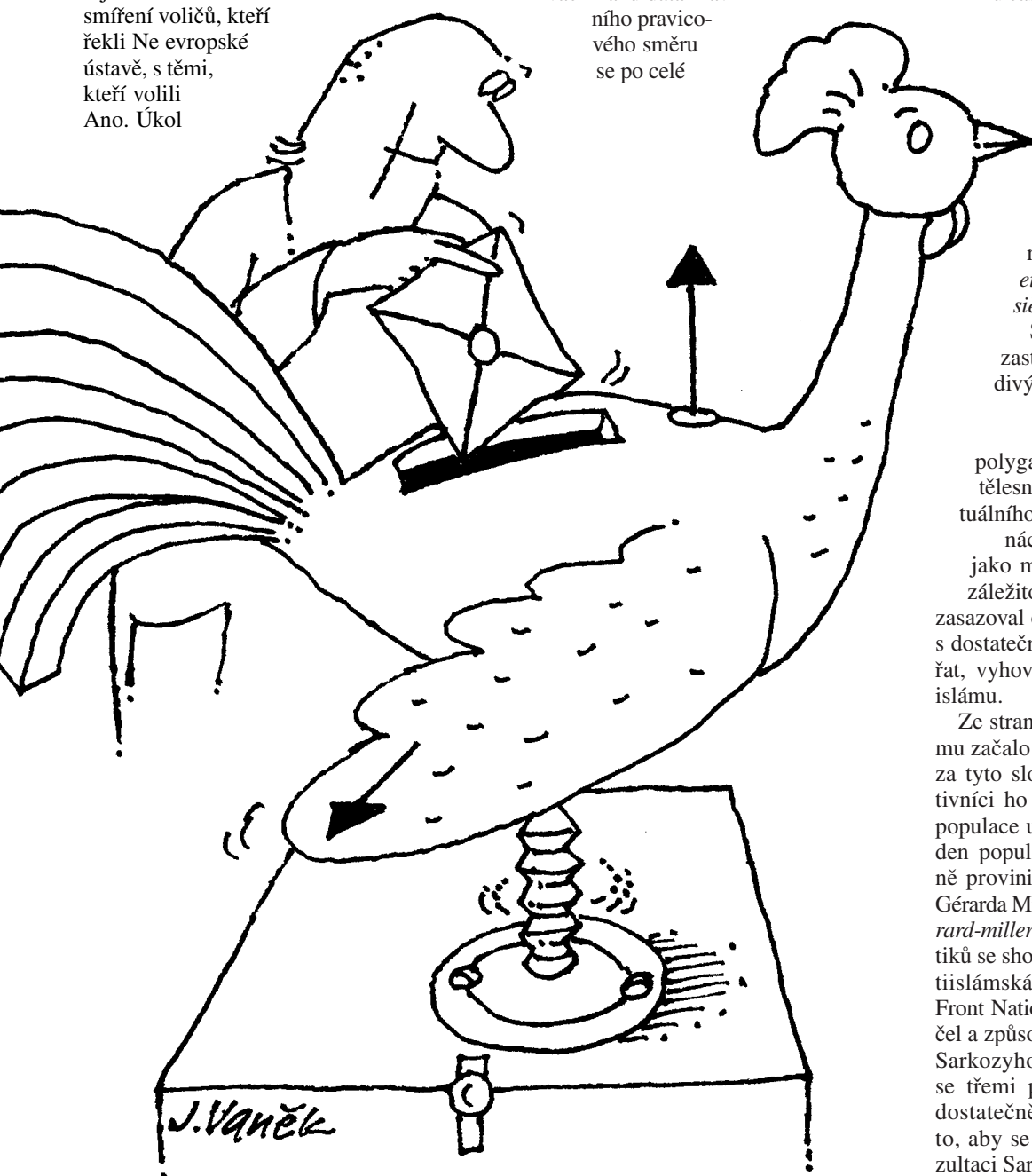
V prohlášeních a promluvách kandidáta hlavního pravicového směru se po celé

žaro stále častěji ozývaly výroky upřesňující novou definici národní identity. Zahnuje do ní křesťanské dědictví, sekulární tradice a univerzální hodnoty. V rozhovoru pro list Figaro 18. dubna 2007 prohlásil: „Za francouzskou nenáboženskou a republikánskou morálkou jsou dvě tisíciletí křesťanství. Stačí se podívat na francouzské dějiny a na ‚dlouhý plášť katedrál‘, jenž pokrývá naši zemi.“ Přistěhovalci se budou muset naučit Francii milovat, nebo ji budou muset opustit. Jasná predikace, jejímž otcem je ovšem Jean-Marie Le Pen, nemohla zůstat bez odezvy. Vůdce krajní pravice neotál. Vyčítá Sarkozymu, že mu „ukradl“ téma, a že tak chce strhnout na svou stranu část lepenistického voličstva. Francouzský historik Gérard Noiriel vydává rozsáhlou publikaci

o přistěhovalcích, v níž jasně píše, že „když se stát začne míchat do identity, vyjdou z toho jen hrozné důsledky, které nemají nic společného s demokracií“. (Gérard Noiriel, *Immigration, antisémitisme et racisme en France (XIXe-XXe siècle)*, Paris 2007)

Sarkozyho však pozdvižení nezastavuje a přichází s dalším dráždivým tématem. Odsuzuje jako civilizace nepřípustné chování muslimů, kteří se nevzdávají polygamie, vynucené obřízky děvčat, tělesného trestání svých družek a rituálního podřezávání beranů v koupelnách. Brání se přitom tím, že se jako ministr vnitra mající na starost záležitosti muslimských věřících vždy zasazoval o to, aby byly k dispozici jatky s dostatečnou kapacitou pro porážku zvířat, vyhovující náboženským předpisům islámu.

Ze strany levice sklídl „Sarko“, jak se mu začalo všeobecně říkat, ostrou kritiku za tyto slovní výpady. Socialističtí protivníci ho obvinili, že částí francouzské populace uděluje stigma a „degraduje jeden populační segment do role primárně provinilých“, řečeno slovy psychologa Gérarda Millera (www.dailymotion.com/gerard-miller-analyse-sarkozy). Většina kritiků se shodla na tom, že Sarkozyho „protiislámská“ rétorika má okouzlit voliče Front National. Ostatně, ani Le Pen neměl a způsobem sobě vlastním zaútočil na Sarkozyho. Prohlásil, že syn imigranta se třemi prarodiči cizího původu není dostatečně věrohodným Francouzem na to, aby se stal prezidentem. Sázka na inzultaci Sarkozyho osoby Le Penovi nevy-

šla. Z prvního kola si odnesl podstatně méně hlasů, než se čekalo (10,44 procenta, 3 835 029 hlasů). Jeho sen o opakovaní dubna 2002 se rozplynul.

Ale kandidát na křeslo v Elysejském paláci, který tvrdil, že skutečně zásadním tématem kampaně jsou hodnoty, se dovedně brání útokům z obou stran. Přesvědčivě se stylizuje do role vnímavého a chápavého smířovatele proevropské a euroskeptické Francie a jen několik dní před prvním volebním kolem prohlašuje: „Slyšel jsem bolestné nářky a hněvivé výkřiky a pochopil jsem, že je za tím krize identity.“ A tato hra na city zabrala. Vyhrává se ziskem rekordních 31,18 procenta (11 450 302 hlasů) první volební kolo. Je mu jasné, že Francouzi, kteří před dvěma roky odmítli evropskou ústavu, nezměnili názor. Opakování referenda by bylo hazardem. Proto přichází s plánem projednat s evropskými partnery zkrácenou verzi ústavní smlouvy a pak text nechat schválit jen parlamentem. Nová verze by měla přinést Evropské unii funkčnější institucionální strukturu a vést k důraznější evropské zahraniční politice. K uklidnění euroskeptických hlasů si Sarkozy ovšem našel také recept. Není nijak originální, ale vychází vstříc tomu, co řada Francouzů chce slyšet. Ochranářská evropská obchodní politika, daňové zvýhodňování evropských výrobků a odmítnutí Turecka jako možného kandidáta na členství v Evropské unii.

Slabiny levicové alternativy

Hra na národní kartu nezůstala kupodivu výsadou kandidáta pravice a přijala ji, byť méně bombastickým způsobem, rovněž kandidátka socialistů Ségolène Royalová. Družka předsedy Socialistické strany Françoise Hollanda, exministřyně, poslankyně a prezidentka jedné z 22 regionálních rad Francie, nepostrádala odvahou a chuť inovovat. Prokázala to už tím, že nečekala na rozhodnutí aparátu Socialistické strany a téměř natruc těžkým vahám hlavního seskupení francouzské levice vstoupila do kampaně. Dcera francouzského důstojníka, která zběhla k levici, hned zpočátku volební kampaně šokovala internacionalisticky smýšlející stranické druhy. Trvala na tom, že její volební mítinky se budou zakončovat zpěvem Marseillaisy a neváhala k rudé růži, symbolu francouzských socialistů, přidat národní trikolóru. Na první pohled okrajová záležitost, která však v celkovém kontextu vyznívá výmluvně. Ostatně, Royalová nebyla sama, koho zvolená symbolika prozradila a odhalila. Centrista François

Bayrou, který přišel na předvolební trh idejí s nabídkou rozchodu s „přežilým soupeřením dvou stranických nedobytných pevností“, si zvolil oranžovou barvu evokující protestní „oranžové revoluce“ ve světě. Komunistka Marie-Georges Buffetová se naopak zcela vzdala tradičních symbolů srpu a kladiva a sbírala, v konečném součtu dosti beznadějně (1,93 procenta, 707 327 hlasů, nejhorší výsledek v poválečné éře), hlasy pod prostým heslem „antiliberalismu“.

Oproti Sarkozymu, který se na rozhodující chvíli svého politického života připravoval systematicky a dlouhodobě, nastoupila Royalová do volebního boje více méně spontánně. Navíc za sebou neměla tak semknuté řady jako její pravicový protivník. Vítězství ve stranických primárních v listopadu 2006, jimž předcházela jako inovace veřejná vnitrostranická diskuse s dalšími dvěma aspiranty na kandidaturu, Royalovou sice v rámci strany posílilo, ale její ikona, i když nesporně přitažlivá, nenašla pevné základy. Skutečnost, že se v jejím volebním štábu ocitli lidé jako Jean-Pierre Chevènement, bývalý ministr vnitra a vyhraněný euroskeptik, a že se blízkým poradcem kandidátky stal Arnaud Montebourg, jeden z mluvčích odpůrců evropské smlouvy mezi socialisty, cosi signalizovala. Socialisté vsadili na kouzlo prezidentské kandidátky, a přitom je nenapadlo, že by ji k vítězství nemusely jejich stále méně reálné ochranářské recepty donést.

Věčně usměvavá, leč bojová „Ségó“ se přihlásila k Evropě, ale zároveň dala najevo, že k ní hodlá být náročná. Chce Evropu chránit občany před negativními dopady globalizace a Evropu ještě více sociální. Ve svém „prezidentském paktu“, programu o 100 bodech, požadovala, aby Centrální evropská banka nejen hlídala inflaci, ale aby se navíc zajímala také o zaměstnanost a ekonomický růst. Do evropské sociální smlouvy chtěla vepsat hranici pro minimální mzdu a přísnější kritéria na ochranu práce.

Royalová dokázala mobilizovat a stmelovat řady svým elánem, ale zároveň neměla čas připravit si nový a přesvědčivý program moderní levice. Jejím krédem jako socialistky pochopitelně zůstala sociální spravedlnost, ale bez jasného přiznání reality: pro uskutečňování tohoto záměru se napříště už nedá spoléhat na štědrý stát a socialisté se do nekonečna nemohou stavět nechápavě k otázce ekonomické výkonnosti a dělat, jako by se jich netýkala. Socialisté se na prezidentské volby nepřipravili. Nevyužili pěti let,

kdy byli v opozici a spokojili se s dobrými výsledky v evropských a regionálních volbách. Nevzali v úvahu, že velká část jejich voličstva mří dnes k politickému středu a vzdaluje se od postulátů klasické levice éry třídních bojů. Neshodli se na čitelné a životaschopné alternativě k Sarkozyho pravicovému programu, a tím Ségolène Royalové její nesnadný úkol ještě ztížili.

Léčba s riziky

Do kampaně k prezidentským volbám vstupovala Francie s vnitřním rozpoložením. Zralá na reformu, ale vystrašená z jejích možných dopadů. Francouzským problémem je především štědrý sociální stát, jenž vytváří více práv než závazků a vede k vzniku obtížně odstranitelných materiálních zájmů určitých sociálních skupin. Ale není to žádné francouzské specifikum, neboť s obdobnými problémy zápasilo a zápasí více zemí. Ve Francii však bude reforma státního financování obtížnější, neboť právo veta tam má i ulice. Nízký stupeň odborové organizovanosti (8 procent), a naopak vysoký stupeň lidové mobilizace Francii blokuje. Reforma nebude snadná.

Volíči nakonec dali přednost léčbě Sarkozym před mateřským náručím Royalové. Potřebná většina Francie vložila svou naději do nabízené kúry k ozdravení pracovního trhu a ke zvýšení ekonomické výkonnosti. Zastánci priorit sociální spravedlnosti odešli poraženi, ale jejich hlasy nebyly umlčeny. Sarkozymu nebude stačit jen nový styl a elán „superaktivního workholika“ (Anita Hausser, *Sarkozy, Itinéraire d'une ambition*, Paris 2003). „Sarkozismus“ jako „odmítání nezodpovědného libertinství a zároveň transgredování ustálených zvyklostí“ (viz filosof Michel Onfray, *Dans la peau de Nicolas Sarkozy*, Le Nouvel Observateur, 2216/2007) čeká na svůj politický výraz. Prezident vyznávající sice ekonomickou racionalitu, ale přitom naslouhající sirénám nacionalismu a protekcionismu by se humanistické Francii dialogu, soužití a bratrství vzdaloval. Vlast víry v člověka a lidskost potřebuje určitě moderní funkčnost a novou racionalitu. Kdyby však pozbyla svou niternou identitu, k níž patří otevřenost a štědrost, svět by se o něco ochudil.

11. 05. 2007

Zdeněk Müller (1947) je odborným zaměřením historikem, pracuje jako publicista a žije ve Francii.

zd.muller@wanadoo.fr

Francie

blízká i vzdálená

ELIŠKA
TOMALOVÁ

Vedle metropolitního území – francouzského šestiúhelníku – patří k Francii také rozsáhlá území v zámoří. Francie je díky nim přítomna v Atlantickém, Tichém i Indickém oceánu, což posiluje její strategické postavení. Francouzská zámořská území ovšem často sdílejí více společných charakteristik mezi sebou než s metropolitním územím, které je tisíce kilometrů vzdálené.

Postavení zámořských území v rámci Francie

Statut zámořských území a jejich míra připojení k Francii jsou odlišné a do značné míry i nepřehledné. Proces formování statutu začal již po druhé světové válce v souvislosti s uvolňováním koloniálních vazeb a pokračuje až dodnes, kdy je úzce spjat s pokračující decentralizací Francie. K dnešnímu dni nemůžeme mluvit o završení tohoto procesu, například v Nové Kaledonii je na rok 2014 plánováno referendum o dalším vývoji vztahu k Francii.

V roce 1945 zmizelo z francouzské ústavy slovo „kolonie“ a pro zámořská území vznikla nová kategorie DOM-TOM (zámořské departmenty a zámořská území). Jejich statut byl pozměněn Ústavou z roku 1958 na Collectivités territoriales de la République. Oblasti, které v roce 1958 spadaly do kategorie DOM, zůstaly geograficky

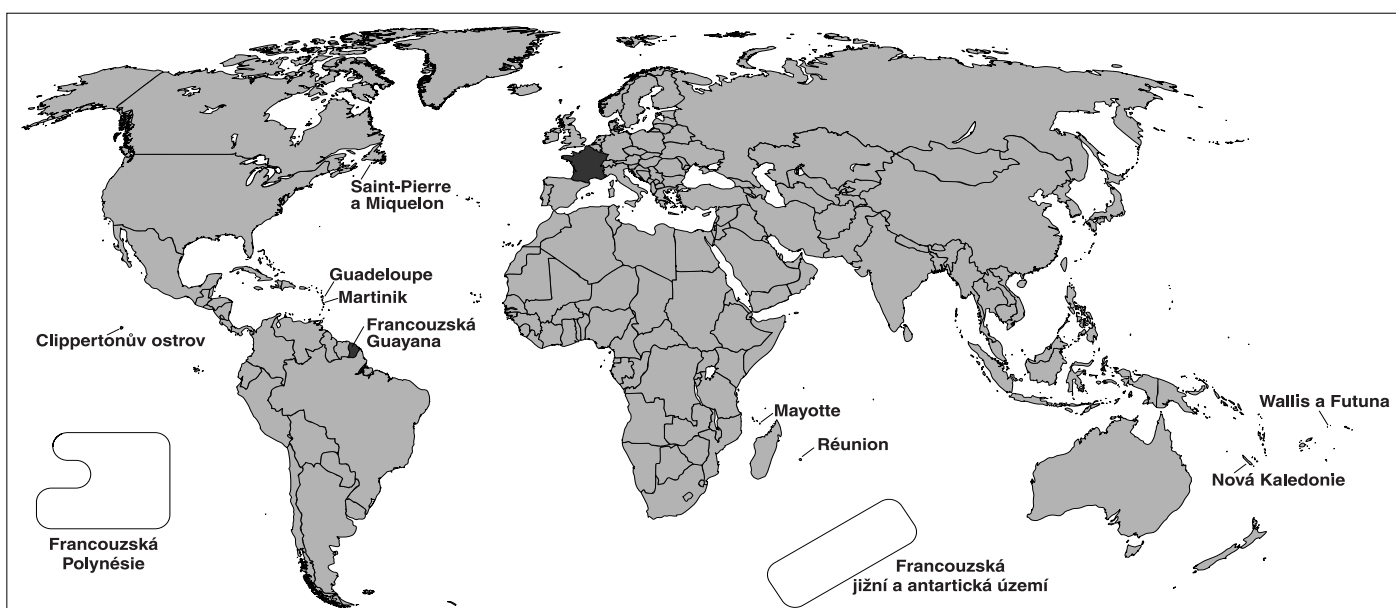
nezměněny na rozdíl od kategorie TOM, jejichž počet stále klesal v závislosti na získání samostatnosti některých území.

Poslední reforma – revize Ústavy z roku 2003 zavedla následující kategorie: DOM a ROM (zámořské departmenty a zámořské regiony jako integrální součásti Francie a EU; členění odpovídající metropolitní Francii: Francouzská Guyana, Guadeloupe, Martinik a Réunion), COM – Collectivités d'outre-mer (Mayotte, St-Pierre-et-Miquelon, Wallis-et-Futuna), Collectivité sui generis (Nová Kaledonie) a TOM – territoire d'outre-mer (TAAF – Terres australes et antarctiques françaises). Revize Ústavy také zavádí dva legislativní režimy pro francouzské zámoří (článek 73 a 74); DOM a ROM spadají do první kategorie – tzv. legislativní rovnosti (*identité législative*). Znamená to, že státní legislativa a nařízení jsou v těchto územích aplikovány stejně jako v metropolitní

Francii. Existuje zde ale možnost, vzhledem ke specifické situaci DOM a ROM, přizpůsobovat normy lokálním podmínkám. Takové změny mohou být iniciovány vládou, parlamentem nebo samotnými DOM a ROM v souladu se zákonem. DOM a ROM mají také možnost iniciovat vlastní nařízení vztahující se k lokální problematice. V souvislosti s DOM a ROM ústava také zmiňuje finanční autonomii v lokálních otázkách, prostředky přímé demokracie (lokální referendum, petice umožňující zařadit téma na pořad jednání lokálního zastupitelstva) a princip subsidiarity.

Francouzské zámoří a Evropská unie

DOM a ROM se těší specifickému postavení i v rámci Evropské unie. Jako součást Francie jsou součástí EU, spadají ale do zvláštní kategorie Ultraperiferních regionů.¹⁾ V případě, že dojde k rozdílu zájmů Evropské unie a daných území definovaných článkem 299 v odstavci 3 a 6 a Rada EU nenajde přijatelné řešení, je na členském státu, kterého se daná problematika týká, aby rozhodl v zájmu Ultraperiferních regionů v souladu se zájmy EU. V tomto smyslu můžeme říci, že členské státy disponují jistou mírou autonomie vztahující se k rozhodování o jejich ultraperiferních regionech. Tato situace plyne i z faktu, že Evropská unie uznává, že ultraperiferní regiony trpí určitými nedostatky zejména ekonomického charakteru. Daná specifika dávají možnost přizpůsobovat evropské normy lokálním potřebám, bude-li to prospěšné ekonomickému a sociálnímu rozvoji re-

gionů s cílem dohnat průměrnou ekonomickou úroveň Evropské unie.²⁾

Francouzské DOM a ROM profitují z programů evropské pomoci (POSEI-DOM) a z prostředků strukturálních fondů (FEDER). Lokální zemědělství je zcela závislé na evropské pomoci. Jejich vztah k integrované Evropě je tedy nastaven zejména ekonomicky a je to vztah ekonomické závislosti, který, jak se zdá, nepřispívá výrazně k pocitu přináležitosti k Evropské unii. Pro představu můžeme zmínit účast při posledních volbách do Evropského parlamentu, která byla na Martiniku, Guadeloupe a Francouzské Guyaně okolo deseti procent.

Současné problémy francouzského zámorí

Současné problémy francouzského zámorí můžeme zařadit do čtyř kategorií – ekonomické, sociální, praktické a symbolické. Mezi hlavní ekonomické problémy patří přílišná ekonomická závislost těchto území na metropolitní Francii a na ostatních státech Evropské unie. Fakt, že hlavními obchodními partnery jsou vzdálená území, způsobuje malou ekonomickou regionální integraci francouzského zámorí (jev patrný zejména v karibské oblasti). Na druhou stranu ale ekonomické propojení s metropolitní Francií a s EU poskytuje zámorským územím výhody, kterými nedisponují jejich sousedé. Druhým problémem v ekonomické oblasti je úzké zaměření lokální produkce a služeb (banány, rybolov, turistika), které činí ekonomiky zámorských území křehkými.

Sociální oblast je významnou srovnávací platformou pro rozdíly mezi metro-

politní Francií a zámorím, které sdílají několik společných znaků – vysokou nezaměstnanost (25–35 procent v DOM a ROM), prudký demografický růst (v letech 1990–1999 až osmnáctiprocentní nárůst na Réunionu) a velký příliv imigrantů. K těmto charakteristikám se ještě řadí nejistá sociální a ekonomická situace Francouzů ze zámorí, kteří pracují v metropolitní Francii. Ačkoli neexistují statistiky pro tuto skupinu obyvatel (Francouzi ze zámorí zde figurují jako Francouzi, a ne jako zvláštní kategorie), za problémy v této oblasti jsou všeobecně uznávané potíže spojené s bydlením, nezaměstnaností a diskriminací v zaměstnání.

V oblasti praktické je nejčastěji vydvihována otázka tzv. teritoriální kontinuity, která je spojená zejména s leteckou dopravou mezi zámorím a metropolitním územím. Zástupci zámorských území se cítí znevýhodněni vysokými cenami letenek a usilují o snížené ceny letenek a o stanovení cenových stropů, aby se mohli přepravovat do metropolitní Francie a zpět za vnitrostátní ceny letenek. Druhou praktickou překážkou spojení s metropolitní Francií je cena vysokorychlostního internetu, která má být srovnána s cenou v hexagonu.

Symbolická rovina vztahu zámorí a metropolitní Francie je velice komplikovaná. V posledních letech je symbolizována ze strany zámorí bojem za „objektivní historii“, který odkrývá rozdílné interpretace minulosti dvou entit (můžeme-li mluvit o francouzském zámorí jako o celku, které dnes žijí v jednom státě. Zvláštní místo v rámci historické identi-

ty zaujímá koloniální zkušenost a otázka otroctví, témata, která Francii působí těžkosti ve smyslu zařazení do kolektivních reprezentací – jinak se na tuto zkušenost dívají bývalé kolonie (zámorí), jinak ji vnímá metropolitní Francie. Vzhledem k velikosti a vlivu je metropolitní chápání převažující, což se projevuje na úrovni politického diskurzu a ve školství (to, jak je historie kolonizace interpretována v učebnicích – samozřejmě nelze zkoumat způsob, jakým si jednotliví vyučující s danou problematikou poradí). Metropolitní vnímání vytvářelo selektivní představu o národní identitě, jak je patrné na základě rozboru vytváření francouzské „politiky paměti“. Je však možné, aby minoritní chápání identity ovlivnilo většinovou představu, jak se ukázalo během zámorské „mobilizace“ proti zákonu z února 2005 o „pozitivním přínosu kolonizace“. Reakce na tento zákon a jeho následné zrušení ukázaly, kde jsou hranice mezi metropolitní Francií a zámorím, a že nejsou jen charakteru zeměpisného, ale i historického.

Z dlouhodobého hlediska trpí francouzské zámorí stereotypním vnímáním ze strany metropole. Francouzské zámorí je vnímáno jako exotická oblast, kam se jezdí na dovolenou, kde někteří Francouzi absolvovali svou vojenskou službu, kde je dobrá kreolská kuchyně..., v každém případě o něm není podáván kompletní obrázek. V některých případech se dokonce DOM a ROM vůbec neuvádí – například statistiky často ignorují situaci v zámorí a v rámci údajů o „Francii“ udávají data týkající se pouze Francie metropolitní.

Tabulka 1 Základní charakteristiky francouzských zámorských území

Název	Počet obyvatel	Statut (po revizi Ústavy z roku 2003)	Legislativní režim
Francouzská Guyana	150 000	DOM a ROM zároveň	Legislativní identita
Guadeloupe	462 000	DOM a ROM zároveň	Legislativní identita
Réunion	675 000	DOM a ROM zároveň	Legislativní identita bez možnosti vytvářet vlastní nařízení
Martinik	381 000	DOM a ROM zároveň	Legislativní identita
Nová Kaledonie	196 000	Collectivité sui generis	Autonomie
Francouzská Polynésie	220 000	COM	Zvláštní legislativní statut, autonomie
Wallis a Futuna	14 500	COM	Zvláštní legislativní statut
TAAF	128	TOM	Stanoveno zvl. zákonem
Mayotte	185 000	COM	Zvláštní legislativní statut
Saint-Pierre-et-Miquelon	6 000	COM	Zvláštní legislativní statut

Zdroj: www.viepublique.fr

Francouzské zámoří ve volebním roce 2007

Během poslední prezidentské kampaně usilovali kandidáti i o přízeň voličů ze zámoří. Na rozdíl od roku 2002, kdy si zámořští voliči stěžovali na nedostatek pozornosti prezidentských kandidátů, letos hlavní témata spojená se zámořím neunikla ani jednomu z hlavních kandidátů. Jejich prohlášení nebyla určena jen současným obyvatelům francouzského zámoří, ale i Francouzům původem ze zámoří, kteří dnes žijí v metropolitní Francii a jsou považováni za „pátý zámořský department“.

Nicolas Sarkozy již v lednu 2007 nešetřil sliby na adresu převážně levicově orientovaného zámoří. Zaměřil se zejména na snížení daní, které by znamenalo přísun nových investic do zámoří, záruky spojené s teritoriální kontinuitou (viz výše) a na založení „maison d'outre-mer“ v Paříži. Jeho hlavní rivalka Ségolène Royalová se věnovala hlavně problematice diskriminace Francouzů ze zámoří při hledání zaměstnání a slíbila zavedení lokální preference v soukromém i ve státním sektoru. Oba kandidáti během své kampaně zámoří osobně navštívili, aby zde bojovali o nezanedbatelných 1,5 milionu voličských hlasů.

Zámoří, kde stejně jako v metropolitní Francii letos charakterizovala volby vysoká účast voličů, se většinou vyslovilo ve druhém kole pro kandidátku Socialistické strany Ségolène Royalovou (kromě Francouzské Guyany, tradičního území pravice), která získala dokonce na Réunionu své nejlepší skóre – 63,58 procenta. Toto vítězství naznačuje i vzestup levice v zámoří; v roce 2002 zde Lionel Jospin získal o 7 procent méně. Výsledky prezidentských voleb v zámoří ukázaly ovšem zejména nízké skóre pravice, která zde vychází viditelně oslabena do příštích parlamentních voleb v červnu 2007. Zdá se, že Sarkozyho vítězství bude znamenat obrát v politice vůči francouzskému zámoří. Nový francouzský prezident se navzdory svým předvolebním slibům staví k zámoří rezervovaně. Jeho postoj ostře kontrastuje s postojem jeho předchůdce Chiraka, který měl k zámoří velice vřelý vztah.

Eliška Tomalová (1979) je výzkumnou pracovnicí Ústavu mezinárodních vztahů.

tomalova@iir.cz

¹⁾ Podle článku 299 Smlouvy o EU spadají do dané kategorie francouzská zámořská území (dnešní DOM a ROM), Azory, Madeira a Kanárské ostrovy.

²⁾ Všechny francouzské DOM a ROM spadají do kategorie Objective 1 na strukturální mapě EU.

Imigrace jako politický argument a francouzské prezidentské volby 2007

PAVEL SITEK

Problematika imigrace vytváří ve francouzské společnosti jedno ze zásadních témat veřejných diskusí. Tato otázka je předmětem více či méně intenzivních debat již od třicátých let minulého století. Na počátku sedmdesátých let dostala problematika přistěhovalectví nový rozměr v závislosti na velkém počtu přistěhovalců ze severní Afriky, kteří přicházeli především v průběhu předcházejících dvou desetiletí. K této nové dimenzi přispěla transformace obrazu imigrantů a skutečnost, že přistěhovalectví se začalo vyskytovat v argumentaci některých politických elit Francouzské republiky. Jedním z výsledků politického uchopení imigrační problematiky ve Francii bylo postupné zpolitizování této otázky, které přispělo k jejímu následnému využívání v populistické argumentaci. Jiným výsledkem podobného vývoje je, že francouzská administrativa již od let třicátých, respektive od let sedmdesátých, řeší s relativně velkými obtížemi imigrační otázku, aniž by se jí dařilo najít perspektivně-konstruktivní řešení.¹⁾ Uvedená konstatování poukazují na další skutečnosti.

Přistěhovalci jako původci problémů?

Za prvé, současné interpretace přistěhovalectví jsou založené na některých stereotypy, které mají kořeny v sedmdesátých letech minulého století. V poválečném období umožňoval příliv přistěhovalců zajišťovat dostatečné množství pracovních sil. Podle politoložky a specialistky na migrace Catherine de Wenden majoritní společnost nahlížela do sedmdesátých let na nově přichodící spíše z hlediska „ekonomického“ a přistěhovalce byl většinou vnímán jako pracovník, který přispívá k rozvoji francouzské ekonomiky. S přicházející krizí počátku sedmdesátých let se obraz imigrantů v očích představitelů majoritní společnosti postupně měnil. Nové pracovní síly, nejčastěji původem ze severní Afriky, započaly být spojovány s obavami o národní identitu, s kulturní a sociální hrozbou. V průběhu druhé poloviny 20. století tak byl přistěhovalce stále silněji ztotožňován se Severoafričanem a tento stereotyp existuje do současných dnů. Avšak nesmíme zapomínat, že v kolektivních představách byli přistěhovalci dříve spojováni mimo jiné s Italy, Poláky či Portugalci, jejichž kultura se zdála být integrační překážkou stej-

ně jako islám v současnosti. Dá se tedy říci, že obraz přistěhovalců původem z různých částí světa se ve společnosti mění podle dobových výzev, které jsou určovány transformací společnosti, avšak otázky stejného rázu přetrvávají s relativně nejasně formulovanými odpověďmi.

Za druhé, podle výzkumů veřejného mínění přezívá u představitelů majoritní společnosti stereotypní představa o přistěhovalcích jako původcích různých problémů společnosti. S tímto veřejným míněním často kalkulují francouzské politické špičky za účelem získání většího politického kapitálu. Nově vznikající imigrační zákony jsou tak často připravovány právě s ohledem na veřejné mínění. Tato skutečnost má za následek, že imigrační politika je francouzskou politickou reprezentací často nazírána optikou národní identity.²⁾

A konečně za třetí, představitelé Francouzské republiky dlouho svou zem nepovažovali za přistěhovalectvou v pravém slova smyslu, a to i přes skutečnost, že Francie je takto označována. Politické elity totiž nepřipouštěly, že by s přílivem imigrantů mohly vzniknout určité „problémy“, neboť by to bylo v rozporu s univerzálními hodnotami francouzské kultu-

ry, která je svou podstatou schopná „rozpouštět“ nově příchozí. Z těchto důvodů se podle mého názoru imigrační politiky Francie často omezovaly na regulaci migračních proudů a méně řešily otázky spojené s integrací přistěhovalců.

Imigrační politika Francouzské republiky v letech 1974 a 1998

Do ropné krize počátku sedmdesátých let francouzská imigrační politika více méně neexistovala a poté většinou oscilovala mezi dvěma krajními polohami. Na jedné straně úplným zavřením hranic a na opačné straně jejich liberálním otevřením. Na kterém pólu se francouzská administrativa nacházela, většinou záleželo na dobovém kontextu a na tom, zda u moci byla pravice či levice. Mezi důležité reformy je možné počítat kroky učiněné v letech 1974, 1981, 1984 a 1997–1998. V období mezi léty 1974 až 1997 se většinou kladl důraz na organizovanost a kontrolu migračních proudů, které byly ve velké míře restriktivně regulovány. Obecně platilo, že v takto nastavené linii se více rozvíjela ilegální imigrace či fenomén tzv. slučování rodin, přestože statistiky legálního přistěhovalectví klesaly. Naopak

logika uvedená do praxe mezi léty 1997–1998 byla charakteristická určitým otevřením hranic. Tato změna umožnila příchod kvalifikované pracovní síly a do jisté míry podporovala i slučování rodin.

K prvnímu oficiálnímu zavření francouzských hranic došlo na počátku let sedmdesátých. V červenci 1974 Francie zastavila imigraci v rámci tzv. nulové politiky (politique zéro), a to za použití ekonomických argumentů, které vypočítávaly výhody a nevýhody přílivu imigrantů. Je možné říci, že k oficiálnímu zdůvodnění tohoto kroku bylo použito ekonomické hledisko. Avšak povědomí majoritní společnosti bylo již do jisté míry zatíženo hlediskem národní totožnosti, které od osmdesátých let převládá.

Během osmdesátých let se politické diskuse o přítomnosti přistěhovalců ve Francii zintenzivnily. V roce 1981 se dostala k moci levice, která učinila některé kroky ve prospěch přistěhovalců (například cizinci narození ve Francii nemohli být vyhoštěni). V rámci imigrační politiky se debatovalo například o národnostně-občanské problematice, o multikulturalismu či asimilaci. Ve skutečnosti šlo o otázky,

kteřé byly úzce spojeny s druhou generací přistěhovalců z Maghrebu, narozených ve Francii, tzv. „beurs“, a s nárůstem předměstských „ghett“ na přelomu sedmdesátých a osmdesátých let.

V nastíněném kontextu některé politické strany téma imigrace uchopily a zpolitizovaly jej ve vztahu k národní identitě, a tím vytvořily jednu z politických priorit. Klasickým příkladem může být politický vzestup Národní fronty Jean-Marie Le Pena v první polovině osmdesátých let. V Le Penově krajně pravicovém diskursu se imigrace dostává do otevřené vazby s národní identitou, hlavně pak ve vztahu k již zmiňovaným přistěhovalcům ze severní Afriky či k jejich potomkům, a k druhému nejsilnějšímu náboženství ve Francii, tedy k islámu. Le Pen spatřoval v příchodu přistěhovalců ohrožení národní identity Francie a u této populistické rétoriky de facto zůstal do současných dnů. Přistěhovalectví se i díky této skutečnosti stalo výrazným politickým tématem, které je i dnes schopné zajistit hlasy voličů. Do politických projevů ve vztahu k imigraci postupně

pronikala slova jako předměstí, nezaměstnanost, kriminalita a hlavně také islám, který byl považován za jeden z hlavních faktorů, jež brání přistěhovalcům se zařadit do francouzské společnosti.

Počátkem posledního desetiletí 20. století byla v diskursu vládní pravice patrná snaha propojit téma imigrace s otázkami bezpečnosti v některých oblastech. Veřejné diskuse se tak nesly ve znamení „problematických francouzských předměstí“ a vyloučení imigrantů či Francouzů jiného původu z majoritní společnosti. Je však nutné dodat, že se zároveň zintenzivnily socio-kulturní debaty, započaté v osmdesátých letech, které přešly v akce v problematických zónách v okolí francouzských velkoměst, kde byl výskyt sociálních problémů největší. Realita předměstí tak nasměrovala diskuse na nárůst „komunotarismu“ a na tzv. politiku města, v níž velmi důležitou úlohu sehrály neziskové organizace.³⁾

V polovině téhož desetiletí byl nově zvolený prezident Jacques Chirac nucen řešit otázku zvyšujícího se počtu tzv. les sans-papiers (nelegální přistěhovalci: „bez papírů“). Mediální odezvu získala například protestní hladovka nelegálních přistěhovalců v kostele Saint Bernard v Paříži ukončená zásahem policie v létě 1996. O rok později pak levicová vláda přišla s návrhy ve prospěch imigrantů, které, jak už bylo výše uvedeno, zmírnily podmínky pobytu na francouzském území.

Počátek 21. století byl ve velké míře určován aktivitami Nicolase Sarkozyho, který stál v čele ministerstva vnitra s malou přestávkou mezi léty 2002–2007. Sarkozy, ve funkci druhého nejdůležitějšího člena vlády, obnovil snahu řešit imigraci ve vztahu k zajištění bezpečnosti ve státě, která pro velkou většinu francouzských občanů představuje jeden ze zásadních problémů. Jeho aktivity však byly zpochybněny při událostech na předměstích na podzim roku 2005. Dalším problematickým bodem se ukázala být reforma z července roku 2006, která vyvolala vlnu polemik nejen ze strany přistěhovalců a jejich potomků, ale také ze strany intelektuálů či asociací.

Imigrační zákon z července 2006

Nejnovější imigrační zákon upravuje především podmínky vstupu a pobytu přistěhovalců na francouzském území a je pravdou, že zavádí několik nových opatření, která podle různých odhadů mohou přispět ke zlepšení situace. Před jeho schválením, a v závislosti na plánovaných změnách, Sarkozy ujišťoval francouzskou

veřejnost o tom, že vznikla opravdová imigrační politika, kterou Francie nikdy neměla. Maxim Tandonnet, jeden z blízkých spolupracovníků tehdejšího ministra vnitra Sarkozyho, jenž se podílel na přípravě nového imigračního zákona, k novému zákonu podotkl: „Nový imigrační a integrační zákon chce omezit regulaci, neboť to byla logika dřívějších politik. Hlavním přínosem zákona z roku 2006 je spojení přistěhovalectví s integrací.“ Změny byly uvedeny pod heslem „ano výběrové imigraci, ne imigraci trpěné“ (*oui à l'immigration choisie, non à l'immigration subie*). Podle oficiální rétoriky je „výběrová imigrace vázána především na potřeby a skutečnosti pracovního trhu“, tedy na kvalifikované pracovníky. „Trpěné přistěhovalectví“ je vázáno na tzv. slučování rodin.⁴⁾

Podle názorů některých předních odborníků na imigraci se však červencový zákon z logiky předcházejících politik nevyvázal a ani nepřinesl nic „opravdového“. Patrick Weil upozorňuje, že „výběr“ byl ve skutečnosti zajišťován delší dobu a legální imigrace byla v tomto smyslu vždy výběrová a kontrolovaná, neboť podobných pokusů „vybírat“ imigranty podle potřeb francouzské společnosti a pracovního trhu bylo učiněno několik.

Z úplně jiné perspektivy nahlíží nový zákon americký politolog a specialista na francouzskou imigrační politiku Martin Schain. Ten vyslovuje názor, že Nicolas Sarkozy se touto reformou pokusil o jiný pohled na imigraci, neboť přenesl dominující spojení národní identity-imigrace na staronovou dualitu imigrace-pracovní trh. Jinak řečeno, bývalý ministr vnitra se podle Schaina pokusil vyvázat z optiky národní identity a nahlédnout imigrační problematiku z osy pracovního trhu. Americký vědec tento krok považuje za velmi zajímavý politický tah, neboť podle jeho předpokladů mohl vést k odpolitizování otázky imigrace.

Se Schainem částečně souhlasím. Shledávám, že opravdu šlo o velmi zajímavý krok. Naproti tomu se domnívám, že jeho zajímavost spočívala v něčem jiném. Podle mého názoru se Sarkozy novou rétorikou především pokusil před prezidentskými volbami si naklonit část veřejného mínění (zde mám na mysli především voliče Národní fronty). Nový zákon totiž reguluje přistěhovalectví a zpřísňuje podmínky pobytu na území Francie. Ve skutečnosti však hranice zůstaly také otevřené, a to prostřednictvím výběrové imigrace, byť pro malé množství přistěhovalců. Tím mohl

být vyvolán dojem, že Francie se imigraci uzavírá, ale zároveň nikoli. Obou efektů pak Sarkozy dokázal využít v předvolební kampani. I tímto krokem se mu podařilo přilákat různé skupiny voličů, neboť podle průzkumů velká část francouzského veřejného mínění považuje imigrační otázku za jednu z politických priorit.

Imigrace, předvolební prezidentská kampaň a Nicolas Sarkozy

V rámci prezidentských kampaní bylo téma imigrace téměř vždy monopolizováno extrémní pravicí, přesněji Národní frontou. Podle Cathrine de Wenden se otázce imigrace před „prezidentskou“ všelidovou volbou pravicoví i levicoví kandidáti často pečlivě vyhýbali. Například v roce 1995 byla především řešena otázka délky pracovní doby, „rozštěpení“ francouzské společnosti sociálními rozdíly (*fracture sociale*) či velká míra nezaměstnanosti. O sedm let později byla prezidentská kampaň utvářena událostmi z 11. září 2001. Francii totiž zaplavil strach z obnovené teroristické hrozby.⁶⁾ Letos se ovšem v předvolebním boji otázka přistěhovalectví dostala do centra politické argumentace, a to v otevřeném propojení s národní identitou. Obě problematiky se rozšířily napříč politickým spektrem a přešly v ústřední téma (ať už záměrně, nebo jako reakce na názory jiných kandidátů).

Nicolas Sarkozy uvedl záměr vytvořit ministerstvo imigrace a národní identity, čímž se přiblížil ke krajně pravicové argumentaci J.-M. Le Pena, a tím opět oslovil voliče Národní fronty. Kandidát strany UMP navíc touto vazbou explicitně propojil dva problémy, které dle výsledků různých vědeckých závěrů navzájem nesouvisí, ale představují důležitý faktor ve vnímání přistěhovalectví majoritní společností. „Sarko“ tímto návrhem zároveň zvýšil již tak velký zájem médií o svou osobu. Výsledkem takového počínání by jistě mohla být menší podpora populisty Le Pena, který v letošních volbách získal nejméně hlasů od konce osmdesátých let, nebo skutečnost, že již v prvním kole voleb došlo k přesunu „lepenovských“ hlasů ve prospěch Sarkozyho v místech, kde lídr Národní fronty měl vždy silné volební zastoupení.

Závěrem je možné říci, že nová imigrační politika by mohla určitým způsobem ukázat směr při řešení přistěhovalčeské otázky ve Francii. Nicméně se domnívám, že velmi nadaný a ambiciózní politik Nicolas Sarkozy se od svého nástupu do úřadu na place Beauvau⁵⁾ prozřívavě díval do budoucnosti. Z tohoto předpokla-

du vyplývá, že provedené změny mohly být nepřímou součástí prezidentské předvolební kampaně. Jsem přesvědčen, že přistěhovalectví a národní identita v těchto volbách posloužily k politickým účelům, a to k těm nejvyšším: Nicolas Sarkozy se stal šestým prezidentem páté republiky. Avšak vzhledem k tomu, že došlo k dalšímu velkému zpolitizování imigrační problematiky, je nutné si položit následující otázku: Jaké budou důsledky podobného vývoje, který ještě více vzdálil politický obraz imigrace od reálné empiricky existujících problémů?

○

Pavel Sitek (1979) je doktorand katedry antropologie FF ZČU a CEFRESu Praha.

pavelsitek@volny.cz

Literatura:

Falga, B., de Wenden, C., Leggewie, C. (dir.) *Au miroir de l'autre. De l'immigration à l'intégration en France et en Allemagne*. Paris 1994.

Lequin, Y. (dir.), *Histoire des étrangers et de l'immigration en France*, Paris 2006.

Stora, B., Temime, E. (dir.), *Immigrations*, Paris 2007.

Weil, P., *La France et ses étrangers*, Paris 2004.

de Wenden, C., de Tinguy, A. (dir.), *L'Europe et toutes ses migrations*, Paris 1995.

Interview:

Sitek, P. et Tandonnet, M., *Nová imigrační politika*, Paříž, listopad 2006.

Internet:

www.lemonde.fr

www.lefigaro.fr

www.liberation.fr

¹⁾ Sitek, P., *K problematice imigračních otázek ve Francii*, Český lid, Etnologický časopis 93, 2006/4, s. 349–364.

²⁾ *Národní identita*: pro definici tohoto širokého termínu je možné použít politický náhled, který se promítl i do nového imigračního a integračního zákona z července 2006. Názor ministerstva vnitra, které zákon vypracovalo, vyjádřil jeden z blízkých spolupracovníků N. Sarkozyho Maxim Tandonnet. Ten definuje francouzskou národní identitu ve třech úrovních: ve vyjadřování se francouzsky, v respektování republikánských hodnot a v pocitu sounáležitosti s francouzským národem.

³⁾ Je obecně známo, že mezi jeden z hlavních integračních nástrojů Francie patří škola. Avšak velký podíl na procesu integrace přistěhovačů či jejich potomků do majoritní společnosti mají také různé neziskové organizace. Ty, které byly zřizovány cizinci, se v rámci levicí nastaveného kurzu vymanily ze státní kontroly v září roku 1981.

⁴⁾ Sitek, P. et Tandonnet, M., *Nová imigrační politika*, Paříž, listopad 2006.

⁵⁾ Na náměstí Beauvau v 8. pařížském okrsku se nachází sídlo ministerstva vnitra.

⁶⁾ Francie je jednou ze zemí, které mají své smutné zkušenosti s teroristickými útoky. K tomu nejznámějšímu došlo v červenci roku 1995 ve vlaku RER na zastávce Saint-Michel v Paříži.

Francouzsko-americké vztahy: možnosti a limity spolupráce v Sarkozyho éře

PETR VILÍMEK

Zvolení gaullisty Nicolase Sarkozyho novým francouzským prezidentem je na obou stranách Atlantiku spojováno se značnými očekáváními ohledně další budoucnosti francouzsko-amerických vztahů. Vzhledem k tomu, že je Sarkozy vnímán jako „proamerický“ politik, často se předpokládá, že po jeho zvolení dojde k jejich výraznému zlepšení a k užší vzájemné spolupráci.

Problémem však je, že spory a roztržky charakterizující vztahy Francie a USA primárně vycházejí z částečné rozdílnosti jejich národních zájmů a současně i z toho, jakým způsobem obě země interpretují mezinárodní prostředí, jeho aktéry a jejich interakce a sebe navzájem. Do značné míry to také vysvětluje, proč minulé pokusy o zlepšení vzájemných vztahů a užší spolupráci skončily jen omezenými a dočasnými úspěchy. Současně s tím vyvstává otázka, zda lze při pokračujícím působení těchto faktorů skutečně čekat od Sarkozyho prezidentství nějaké výraznější zlepšení vzájemných vztahů.

Spory Francie a Spojených států během studené války

Francouzský ministr zahraničí Jean Sauvagnargues kdysi konstatoval: „Zájemy Francie a USA nejsou protichůdné, ale jen zřídka bývají identické.“¹⁾ Po druhé světové válce se klasickým příkladem stala otázka budoucnosti evropských koloniálních impérií. Zatímco USA více či méně otevřeně podporovaly proces dekolonizace, Francie vynakládala obrovské úsilí pro udržení své koloniální říše, jejíž ekonomický, politický, strategický a emocionální význam dle jejího pohledu po válce jen vzrostl.²⁾ Ačkoliv USA poskytovaly Francii zásadní materiální a finanční podporu při válce v Indočíně, motivace obou stran se výrazně lišila. Pro Spojené státy bylo hlavním cílem zadržování komunismu v jihovýchodní Asii, naopak Francii šlo v první řadě o udržení kontroly nad tamními koloniemi.

Rozdílné zájmy a interpretace mezinárodního prostředí, jeho aktérů a jejich motivací a interakcí se projevíly během studené války například v otázce opětne-

ho vyzbrojení Německa a jeho role v západní alianci v 50. letech.

Z pohledu USA, které nesly hlavní zátež nákladů na zadržování komunismu po celém světě, bylo žádoucí, aby se Německo jako potenciálně nejsilnější západoevropský stát co nejrychleji plně zapojilo do obrany Evropy. Francie si sice také uvědomovala nepopiratelné výhody takového kroku, avšak současně se obávala své možné zranitelnosti vzhledem k vzájemné poloze a historii francouzsko-německých vztahů. Bylo to Německo, nikoli SSSR, s nímž Francie svedla během necelého století tři války, jež měly pro ni katastrofální důsledky. K nelibosti Francie však Spojené státy projevíly jen malé ohledy, pokud šlo o francouzské obavy z možného obnovení „německé hrozby“.

Prvním zlomovým okamžikem ve vývoji americko-francouzských vztahů se však stala až suezská krize (1956), během níž se ukázalo, že podpora Spojených států západoevropským spojencům nemusí být za všech okolností zdaleka zaručena. Americké chování se obzvláště těžce dotklo především Francie, která doufala, že vojenská operace proti Egyptu bude mít zásadní dopad na situaci v Alžírsku (Egypt otevřeně podporoval protifrancouzské povstání v zemi a v Káhiře sídlilo politické vedení alžírské Fronty národního osvobození). Od této chvíle francouzské vlády zvýšily své úsilí najít způsob, jak omezit svou politickou a vojenskou závislost na USA. Výsledkem však byla hluboká roztržka mezi oběma státy, k níž došlo v 60. letech.

Předcházela jí snaha Charlese de Gaulle dosáhnout pro Francii privilegovaného postavení mezi americkými spojenci v západní Evropě.³⁾ Takový cíl však byl proti zájmům Spojených států, neboť tak-

to zřetelná preference jednoho konkrétního státu by popudila ostatní spojence a vyvolala rozkol v alianci. Po tomto neúspěchu se de Gaulle soustředil na realizaci své nové strategie, která spočívala v nezávislé francouzské zahraniční politice garantované vlastním jaderným arzenálem, v rozvolnění vazeb s NATO (vystoupení z integrovaného vojenského velení NATO v roce 1966), ve zlepšení vztahů se SSSR a v posílení mezinárodní prestiže Francie.

De Gaulle dosáhl svého, avšak za cenu výrazného zhoršení americko-francouzských vztahů. Souhlasu se mu naopak dostalo u značné části veřejnosti. V jejích řadách už od poloviny 50. let sílil názor, že Francie by měla zůstat stranou soupeření obou bloků, stejně jako se napříč politickým spektrem šířil antiamerikanismus. V roce 1966 tak de Gaullovu politiku vůči USA hodnotilo jako „příliš tvrdou“ jen 16 procent Francouzů.⁴⁾ Rozporuplný pohled na Francii a její politické představitele však již dlouho předtím existoval i na americké straně. Francie byla obvykle vnímána jako katolická země (na rozdíl o protestantských USA) s odlišnou politickou kulturou, která má se Spojenými státy velmi málo společných zájmů.⁵⁾ Existence velmi silné komunistické strany ve Francii dále zvyšovala americké obavy o důvěryhodnost evropského spojence. Skutečnost, že na rozdíl od zemí, jako Itálie, Polsko či Německo, v USA neexistovala větší skupina obyvatel původem z Francie, znamenala, že zde chyběla významnější obhajoba a podpora jejích zájmů.

Po odchodu de Gaulla z funkce prezidenta se vzájemné vztahy Francie a USA po zbytek studené války částečně zlepšily, ale zájmy obou zemí měly daleko k tomu stát se identickými. Příkladem se stal vztah k Blízkému východu. Zatímco Francie díky své závislosti na dodávkách ropy a současně na vývozu francouzských zbraní do zemí regionu začala jednoznačně preferovat co nejužší spolupráci s arabskými státy, Spojené státy si mohly díky svému postavení supervelmoci dovolit vyváženější přístup. Obě země zde sice někdy spolupracovaly (například v rámci mise UNIFIL v Libanonu), ale jejich rozdílné zájmy mohly snadno vést k nové americko-francouzské roztržce jako v případě francouzského odmítnutí povolit přelet amerických letounů přes své území při útoku na Libyi (1986).

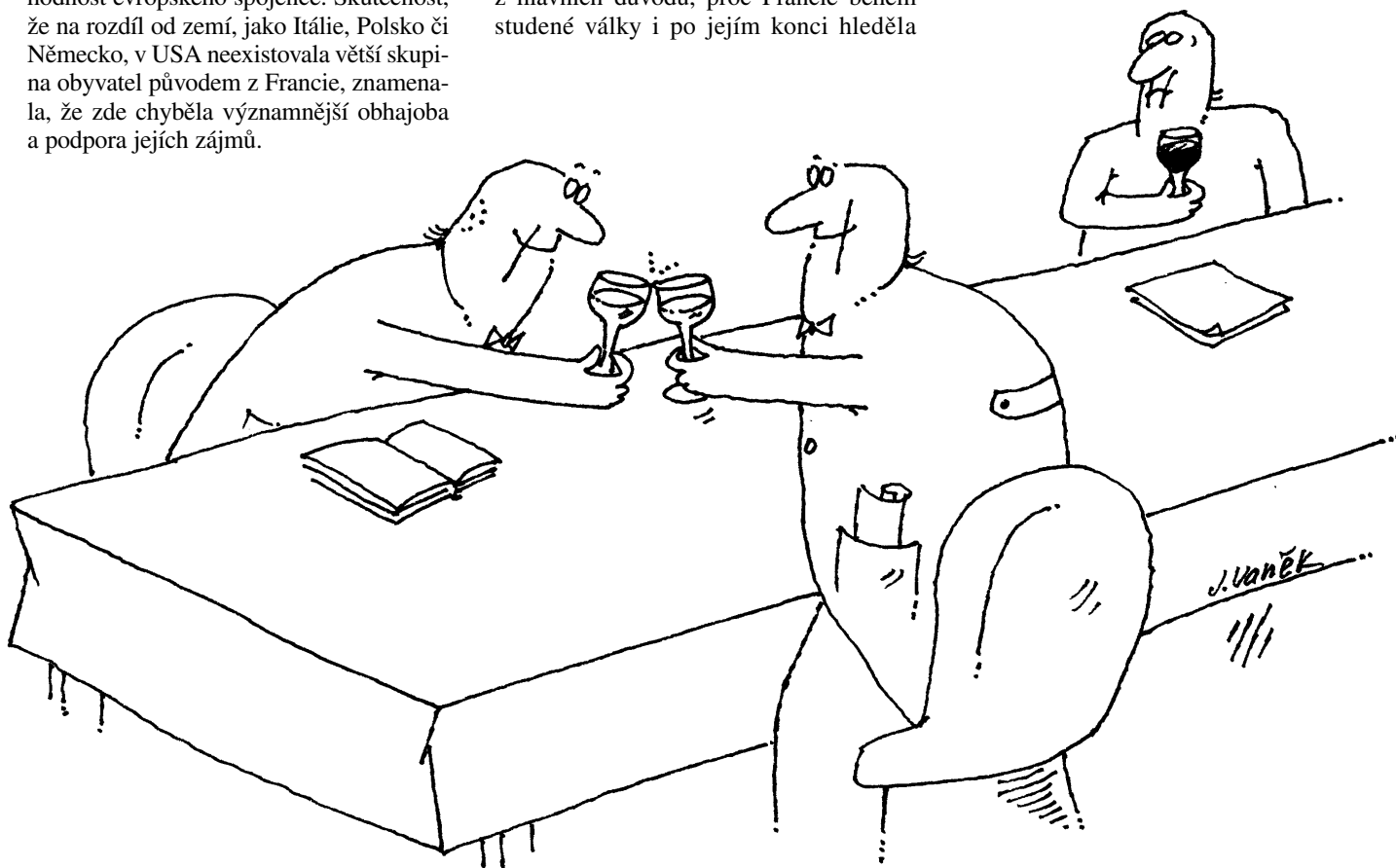
Rozdíly existovaly i ve vztahu k SSSR. Francie sice podpořila rozmístění amerických střel Pershing v Evropě v 80. letech, avšak současně dala najevo zájem o pokračování *détente* se SSSR. Nejednoznačný však byl její vztah k jednáním o kontrole zbrojení se SSSR. Ačkoli prezident Mitterrand jednání jako taková podpořoval, obával se, aby se předmětem jednání nestaly i francouzské jaderné zbraně. Obavy o zachování věrohodnosti svého jaderného deterentu byly také jedním z hlavních důvodů, proč Francie během studené války i po jejím konci hleděla

na americké plány na rozmístění protiraketové obrany s nedůvěrou až s odmítáním.

Francie a USA po konci studené války

Proměna mezinárodního prostředí po konci studené války vnesla do vztahů Francie a USA spíše další napětí. Zatímco základy dosavadní gaullistické zahraniční a bezpečnostní politiky byly v nových podmínkách zpochybněny a postavení Francie ve světě (s možnou výjimkou EU) spíše sláblo, Spojené státy se nacházely v odlišné situaci a jejich vliv rostl často právě na úkor Francie. Příkladem se stala válka v Perském zálivu v roce 1990–1991. Francie se zde účastnila války proti zemi, která do té doby byla jejím asi nejvýznamnějším partnerem v regionu, a na oplátku získala jen velmi málo, neboť arabské státy po válce ještě více preferovaly USA jako velmoc schopnou zajistit stabilitu a bezpečnost a hrát konstruktivní roli v regionu.

Podobným zklamáním pro Francii skončilo její angažmá v bývalé Jugoslávii. Francie zde od počátku působila velmi aktivně ve snaze zastavit konflikt. Její úsilí však ztroskotalo na neschopnosti západoevropských zemí shodnout se na

společné politice, a tak nakonec hrály při ukončení konfliktu hlavní roli USA a NATO. Francie se rovněž musela smířit s tím, že navzdory tradičním historickým vazbám s Francií upřednostňují země střední a východní Evropy v bezpečnostní rovině jako hlavního partnera NATO a jeho prostřednictvím Spojené státy. Francie na tento vývoj reagovala kritikou amerického chování a některými velmi omezenými a nepřilíhajícími pokusy o hledání protiváhy vůči americké „hypervelmocí“. Současně však pokračovala spolupráce obou zemí v celé řadě otázek (po 11. září 2001 například spolupráce proti terorismu či podpora zásahu proti Afghánistánu), a tak až irácká krize (2002–2003) znovu po letech ukázala, jak rozdílné mohou být zájmy obou zemí a jejich pohled na některé významné mezinárodní problémy a jak také vnímají sebe navzájem.

Sarkozyho prezidentství a možnosti vzájemné spolupráce

Vzhledem k tomu, že postavení prezidenta Bushe je v současnosti velmi slabé a jeho mandát vyprší již příští rok, je možné, že Sarkozy zatím zaujme spíše vyčkávací postoj a větší pozornost vztahům se Spojenými státy bude věnovat až po nástupu nové administrativy. Dosavadní výběr členů jeho zahraničněpolitického týmu však dává určitou naději na možné zlepšení vzájemných vztahů. V první řadě jde o jmenování Bernarda Kouchnera ministrem zahraničí. Díky své politické orientaci má Kouchner blízko k představitelům Demokratické strany, ale současně mu jeho názory a dřívější působení získaly uznání některých amerických konzervativců. Pozitivní reputace, kterou si získal jako spoluzakladatel humanitární organizace Lékaři bez hranic a jako bývalý mezinárodní správce Kosova, by zase mohla příznivě oslovit i širší americkou veřejnost, která obvykle hodnotí francouzské diplomaty s určitým despektem.

Neméně důležité je jmenování Jeana-Davida Levitte, dosavadního velvyslance ve Washingtonu, do vlivné funkce prezidentova diplomatického poradce. Levitte, který dost možná bude hrát při formulaci zahraniční politiky významnější roli než Kouchner,⁶⁾ v uplynulých letech osvědčil jak schopnost neochvějně prosazovat francouzskou oficiální politiku, ale současně je považován za poměrně proamerického diplomata a muže, který má výraznou zásluhu za částečný návrat pragmatismu do vzájemných vztahů

obou zemí po americké invazi do Iráku v roce 2003.

Určitý „proamerický“ prvek by ve francouzské vládě mohla představovat i ministryně zemědělství Christine Lagardeová, která dlouhá léta žila a pracovala v USA. Stala se tam partnerem a později prezidentkou prestižní americké advokátní firmy Baker&McKenzie a řadu let působila v Centru pro strategické a mezinárodní studie ve Washingtonu, kde společně se Zbigniewem Brzezinskim vedla pracovní skupinu zabývající se vzájemnou spoluprací USA, Evropské unie a Polska.

I v případě, že Sarkozy a jeho zahraničněpolitický tým učiní zlepšení francouzsko-amerických vztahů prvořadou prioritou, zůstává otázkou, do jaké míry se Spojeným státům a Francii může podařit překonat jejich spory a posílit vzájemnou spolupráci. V řadě otázek (Irák, Izrael a Palestina a Blízký východ obecně apod.) zůstávají zájmy obou států a jejich vnímání jednotlivých problémů natolik odlišné, že při absenci politického tlaku veřejnosti na zlepšení vzájemných vztahů se dosažení skutečné shody o společném postupu zatím nejeví příliš reálným cílem.

Přesto existuje určitý prostor pro zintenzivnění vzájemné spolupráce, závisí však především na Francii, zda dokáže příležitosti, které se naskytají, využít. Takovou příležitostí by mohla být například významnější francouzská účast na operacích NATO v Afghánistánu. Kromě zlepšení vztahů s USA a obrazu Francie v očích americké veřejnosti by takový krok (jakoli politicky pravděpodobně nepopulární) mohl mít navíc pozitivní dopad i na vztahy s dalšími státy NATO.

Neméně zajímavou výzvu pro společnou spolupráci představuje Afrika. Spojené státy na tomto kontinentu nemají (kromě boje proti terorismu, kde již s Francií spolupracují) žádné významnější zájmy, nicméně angažují se zde především prostřednictvím poskytování humanitární a rozvojové pomoci. Naopak Francie zde hraje tradičně důležitou roli a disponuje sítí vazeb a kontaktů s většinou států kontinentu. Její finanční zdroje jsou však ve srovnání s možnostmi USA relativně omezené. Spolupráce při řešení problémů kontinentu by přitom opět mohla nejen přispět ke zlepšení vzájemných vztahů, ale současně i zvýšit mezinárodní prestiž obou zemí.

Možná nejzajímavější, i když současně nejobtížnější realizovatelnou příležitost ke zlepšení francouzsko-americké spolupráce, ovšem nabízí proces prohlubování ev-

ropské integrace. Podpora evropské integrace byla vždy jedním ze základních rysů americké politiky vůči Evropě, a tak je velmi pravděpodobné, že pokud prohlubování integrace nebude namířeno proti NATO, USA a jejich roli v Evropě, může Francie s pokračováním americké podpory evropskému integračnímu projektu nadále počítat. Vzhledem k tradičně zdrženlivému postoji gaullistů k NATO a roli USA v Evropě, který před volbami dával do určité míry najevo i Sarkozy,⁷⁾ bude pro francouzskou diplomacii nalezení optimální politiky vůči EU i NATO obtížné. Francie by však měla vzít v úvahu skutečnost, že pro řadu evropských států zůstávají americké bezpečnostní garance nadále klíčové. Francii tak hrozí, že pokud s USA nedokáže spolupracovat v rámci NATO, nemusí se jí ani podařit dosáhnout cílů, o něž usiluje v rámci Evropské unie. Opačně platí, že schopnost spolupráce s USA v rámci NATO bude mít nejen pozitivní dopad na vzájemný vztah obou zemí, ale současně zlepšuje (jak se ukázalo v 90. letech) postavení Francie v Evropské unii.

Petr Vilímek (1980) je interním doktorem Katedry mezinárodních vztahů a evropských studií FSS MU v Brně.

vilimek@fss.muni.cz

¹⁾ Cit. Dalloz, J. (1993): *La France et le monde depuis 1945*. Armand Colin, Paris, s. 153.

²⁾ Po válce byly kolonie jedním z mála dokladů toho, že zpusťovaná a okupovaná Francie zůstala světovou velmocí. Neméně důležitá byla skutečnost, že to byly právě některé kolonie, kde se de Gaullovým Svobodným Francouzům dostalo první významnější podpory. Ani ekonomický význam kolonií nebyl zanedbatelný, neboť až do roku 1960 byly hlavním obchodním partnerem metropolitní Francie. Viz Keiger, J. F. V. (2001): *France and the World Since 1870*. Arnold, London, s. 207–208.

³⁾ Viz Giauque, J. G. (2002): *Grand Designs and Visions of the Unity: The Atlantic Powers and the Reorganisation of Western Europe, 1955–1963*. The University of North Carolina Press, Chapel Hill nebo Vaisse, M. (1998): *La grandeur: Politique étrangère du général de Gaulle*. Fayard, Paris.

⁴⁾ Cit. Winock, M. (1996): *Les Attitudes de Français face à la présence américaine (1951–1967)*. In Bozo, F., Mélandri, P. et Vaisse, M. (eds., 1996): *La France et l'OTAN, 1949–1996*. Éditions Complexe, Paris, s. 327.

⁵⁾ Viz Cogan, Ch. C. (1994): *Oldest Allies, Guarded Friends: The United States and France Since 1940*. Praeger, Westport (CT), s. 206–207.

⁶⁾ Viz *Une diplomatie à deux visages, entre le chiraquien Jean-David Levitte et le „french doctor“ Bernard Kouchner*, Le Monde, 16. 5. 2007. www.lemonde.fr/web/article/0,1-0@2-823448,36-910752,0.html?xtor=RSS-3208.

⁷⁾ Viz Laloum, E., Rasmussen, S. (2007): *Shaping French Foreign policy for the Next 5 years: Ségolène Royal vs. Nicolas Sarkozy*. Working paper. Institute of International Relations, Praha, s. 3–5. www.iir.cz/upload/PolicyPapers/elaloums-rasmussen2007France.pdf.

Evropa a Blízký východ v politice nového francouzského prezidenta

VÁCLAV NEKVAPIL

Když před pěti lety postoupil do druhého kola prezidentských voleb ultrapravicový kandidát Jean-Marie Le Pen, rozproudila se ve Francii dodnes běžící debata o tématech, na nichž Národní fronta sbírá již třicet let hlasy voličů. Ručník vhozený lídrem nacionalistů, opakujícím hesla *Action française* v mírně modernizovaném kabátě, zvedl mladý potomek emigrantů – pevně etablovaný v gaullistických strukturách – Nicolas Sarkozy. V letošních volbách – i díky tomu – zvítězil.

Témata imigrace, bezpečnosti a přistěhovalectví jsou s novým francouzským prezidentem již tak spojovaná, že se v kampani zaměřoval spíše na tradičně socialistická témata, a především na ekonomické reformy.

Aby se prosadil nej-

prve do čela vládní Unie pro lidové hnutí (UMP) a poté i pro stranickou prezidentskou nominaci, vsadil na riskantní kartu – na změnu (rupture), rozchod se „chirakismem“ jakožto politickou tradicí. Podařilo se mu přesvědčit veřejnost, že jeho zvolení znamená definitivní rozchod s érou, které byl dlouho aktivním spolu-
tvůrcem. Sázka na změnu vyžadovala uvěřit, že Sarkozy přináší hlubší proměnu politiky než představitelka opačného

ideologického tábora. Stranická kontinuita gaullistické pravice má kupodivu větší ambice na proměnu Francie než výměna za opoziční stranu, dvanáct let stojící mimo Elysejský palác.

Návrat do Evropy

V oblasti zahraniční a evropské politiky jsou do Sarkozyho vkládány větší naděje než ty, které vyvolávala v této oblasti jen málo zkušená Ségolène Royalová.

Hned ve svém prvním povolebním projevu zdůraznil Sarkozy několik hlavních rysů své zahraniční politiky – ohlásil francouzský „návrat do Evropy“, dále to, že „naši američtí přátelé mohou spoléhat na naše přátelství“ a konečně tento odpůrce členství Turecka v Evropské unii podtrhl nesamozřejmý fakt, že „to, co bylo uděláno pro evropskou jednotu před padesáti lety, musí být uděláno pro jednotu ve Středomoří“. Ve všech těchto rysech je patrné vymezení se vůči politice předchozího prezidenta Chiraka, který svým politicky neuváženým rozhodnutím vypsat referendum o euroústavě na dva roky zkomplikoval očekávané prohloubení evropské integrace.

Role prezidenta páté republiky dává prezidentovi široký prostor pro jednání v zahraniční a evropské politice. Když Chirac ztratil po roce 1997 na pět let oporu v Národním shromáždění pro vnitropolitické reformy a byl nucen „ko-

habítovat“ s levicovou vládou, stáhl se do oblasti zahraniční politiky, kde mohl jednat samostatně. Tento dříve rozhodný odpůrce většího zapojování Francie do evropských struktur se chtěl zapsat do dějin sjednocené Evropy jako nástupce Monneta a Schumana. Ambiciózní projekt současného rozšíření a prohloubení integrace však ztroskotat na francouzském „ne“ Smlouvě o Ústavě pro Evropu a Chirakovy naděje na důstojnou „tečku“ za svým mandátem se rozplynuly.

Sarkozy v kampani slíbil, že se nehodlá věnovat jen ceremoniální roli „zahraničního“ prezidenta, že hodlá spoluutvářet především domácí politiku, a naopak, že chce dát více prostoru premiérovi pro zastupování Francie v zahraničí. Od nového premiéra Françoise Fillona se však velká iniciativa v mezinárodní politice zatím očekávat nedá vzhledem k tomu, že s ní nemá dosud velké zkušenosti.

Blízkovýchodní konflikt a Francie

Francouzská politická hra vůči Blízkému východu a Africe se vyznačovala dlouhodobě jistou dvouznačností. Na jedné straně se Francie tradičně staví do role advokáta arabského, resp. jindy celého rozvojového světa, pořádající pravidelně velké multilaterální summity (jako byl letošní Summit France–Afrique) či konference o rozvojové pomoci. Na druhou stranu si Francie zakládá na dobrých vztazích s Izraelem, čas od času poškozených nějakým nešťastným výrokem nebo činem.

V posledních několika letech je stále více kritizována klesající schopnost Francie plnit proklamovanou roli nejbližšího západního spojence rozvojových zemí. Její pozice vůči USA slábne, naopak vzrůstá globální moc Číny, která se stále častěji angažuje v oblastech Afriky s tradičními vazbami na Francii. Chirakem i de Villepinem proklamovaná snaha využít potenciálu politických a kulturních vazeb evropských zemí ve prospěch posílení role Evropské unie na globálním poli ztroskotává pro neschopnost všech zemí (včetně Francie) vzdát se privilegovaných vztahů vůči svým bývalým koloniím. Pokud chce Francie hrát roli pomocníka třetího světa bez Evropské unie, musí počítat s tím, že jsou země, které jim mohou nabídnout víc.

Vlivy blízkovýchodního konfliktu na situaci ve Francii jsou tématem diskutovaným stále intenzivněji na pozadí problému s integrací muslimských přistěhovalců a růstu zaznamenaných útoků s antisemitickým podtextem. Polemiku o tzv. novém antisemitismu otevřel v roce 2002 filozof

Pierre-André Taguieff svou knihou „Nová judeofobie“, která dávala do příčinné souvislosti vzrůstající počet útoků proti Židům a židovským objektům po roce 2000 s radikalizací muslimských přistěhovalců, a především (a to je ono nové na „novém“ antisemitismu) s kritickým diskursem levicových intelektuálů a novinářů vůči izraelské politice zosobněné tehdejším premiérem Arielem Šaronem. Proti podobnému směřování kritiky politických a vojenských akcí Státu Izrael se postavila celá řada politiků a intelektuálů, včetně těch hlásících se k židovské komunitě (například Theo Klein). Jedním z vrcholů této debaty byl polemický manifest Pascala Boniface, ředitele Ústavu pro mezinárodní a strategické vztahy a muže blízkého Socialistické straně, s názvem „Je dovoleno kritizovat Izrael?“.

Nový prezident Sarkozy bude v tomto ohledu v odlišné situaci než jeho předchůdce, který se těšil v muslimském světě velké oblibě (zvláště poté, co se postavil proti americkému útoku na Irák v roce 2003). Nicolas Sarkozy je v nemilosti nejen u převážně muslimských obyvatel přistěhovaleckých předměstí velkých francouzských měst, ale také v islámském světě bylo jeho zvolení přijato se značnou dávkou neskrývané nelibosti. Arabské televize rozsáhle a kriticky referují o situaci muslimů na předměstích, solidarizují s nimi a vinu za jejich sociální situaci a nedůvěru (někdy i nenávisť, tzv. islamofóbiu) ze strany většinové společnosti dávají francouzskému státu. Represivní tvář tohoto režimu je neoddelitelně spjata právě se Sarkozym, jehož tvrdé vystoupení proti rebelujícím chuligánům a vyhrčená rétorika („lůza“) představují u mnoha muslimů ve světě hlavní – či dokonce jediný – rys Sarkozyho politiky.

Očekávat lze naopak zlepšení vztahů s Izraelem, a to nejen proto, že prezidentova matka pocházela ze soluňské židovské komunity. Sarkozy má blízko také ke Spojeným státům, a ačkoli se zcela neztotožňuje s politikou současného prezidenta Bushe (to by byla ve Francii takřka politická sebevražda), projevuje jisté pochopení pro americké globální zájmy. Je ovšem otázka, jak by se zachoval v situaci podobné té, v níž se ocitl Chirac a jeho tehdejší ministr zahraničí Dominique de Villepin v souvislosti s válkou v Iráku. Jacques Chirac se také prohlašoval za obdivovatele Spojených států, byl dokonce prvním zahraničním státníkem, který po 11. září navštívil tzv. Ground Zero v New

Yorku, a v reakci na tyto teroristické útoky pronesl slavnou větu „dnes jsme všichni Američany“. Navíc se – na rozdíl od Sarkozyho – domluví plynule anglicky. Válka v Iráku však pro něj znamenala rozchod s touto tradicí a je pravděpodobné, že by se na jeho místě „Američan“ Sarkozy zachoval stejně.

Obavy z otevřenosti země Evropě i světu

„Lepenizace“ francouzské politiky, otevírající i uzavírající pětiletý Chirakův mandát, vyvolává otázku, jak důležitým faktorem byla krize imigrační politiky pro zvolení prvního „přistěhovaleckého“ prezidenta do Elysejského paláce. Podívejme se na to z hlediska průběhu dvoukolových voleb.

V prvním kole voleb šlo především o to zjistit, jak početný je vlastní tábor. Ani jeden z postupujících kandidátů si nemohl dovolit popudit si proti sobě část své vlastní strany a svého elektorátu. To se Sarkozymu povedlo (získal dokonce veřejnou podporu prezidenta Chiraka, s nímž nemá nejlepší vztahy), Royalová však u části socialistických straníků ztratila. Přesto bylo první kolo jednoznačně polarizační, protestní hlasy proti takto vyhraněné volbě se sbíral tentokrát centrista François Bayrou, nikoli Le Pen. Pro druhé kolo bylo nejdůležitější otevřít se voličům poražených kandidátů. Nejzajímavější byl z tohoto pohledu Bayrouův elektorát, který se – bez ohledu na nepřímé vyjádření podpory socialistické kandidátky – přimkl spíše k pravicovému kandidátovi. Druhého kola se pravděpodobně zúčastnila i většina voličů Le Pena, přestože protestním kandidátem není ani jeden z vítězných dvojic. Le Penovi voliči vidí hlavní příčinu své sociální frustrace v málo regulované imigraci a přílišné otevřenosti země Evropě i světu – a Sarkozy na jejich poptávku umírněným způsobem odpovídá. Nenabízí sice tak radikální řešení jako Jean-Marie Le Pen, ale je vidět, že třetina z nich po Le Penově „tvrdé ruce“ již nevolá (proto pád předsedy Národní fronty z 16,9 procenta před pěti lety na dnešních 10,5 procenta v prvním kole).

Stranická kontinuita (UMP) v Elysejském paláci tak bude paradoxně znamenat v mnoha ohledech hlubší změnu, než jakou by přineslo vystřídání pravicového prezidenta levicovou političkou.

Václav Nekvapil (1981) je místopředsedou a analytikem Asociace pro mezinárodní otázky (AMO).

vaclav.nekvapil@amo.cz

Sarkozy

a evropská integrace

JAN EICHLER

Nový francouzský prezident Nicolas Sarkozy hned ve svém prvním povolebním projevu zdůraznil, že „hluboce věří v evropskou integraci“. ¹⁾ Zvláště velký význam přitom přikládá Smlouvě o ústavě pro Evropu, chce, aby její nový text byl v následujících týdnech „psán především nůžkami“ – aby se vystříhalo vše, co se doposud ukázalo jako sporné nebo nadbytečné (zejména opakování základních principů evropské integrace). Ve srovnání s rokem 2005 by tato „zjednodušená smlouva“ byla kratší, méně deklarativní, ale především jednodušší a srozumitelnější. Měla by být na konci letošního června předložena mezivládní konferenci, její stanoviska by měla být zapracována do konce roku 2007, a nakonec by ji měl schválit francouzský parlament.²⁾

Návaznost na dědictví předchůdců

Od samého počátku páté republiky (1959) má francouzská zahraniční politika jasně stanovené nejvyšší cíle. Jsou jimi zachování velikosti (*la grandeur*), nezávislost (*l'indépendance*), posedlost významným postavením ve světě (*obsession de la place dans le monde*) a vliv na celosvětový vývoj (*la présence globale*). Při cestě za dosažením takto stanovených cílů Francie v době studené války spoléhala na čtyři hlavní nástroje: statut stálého člena Rady bezpečnosti OSN, nezávislý potenciál jaderného odstrašování (*dissuasion nucléaire*), aktivní úloha v procesu uvolňování napětí mezi Východem a Západem (*détente*) a evropská integrace. Všechny tyto nástroje byly trvale využívány ve snaze

vyhnout se úpadku významu a vlivu Francie ve světové politice.³⁾

Po skončení studené války Francie sama sebe řadí do první šestky zemí následujících za Spojené státy (vedle dalších tří stálých členů RB OSN ještě Japonsko a Indie, výhledově pak i Brazílie a JAR). Musí se však vyrovnávat s tím, že výrazně oslabil význam a vliv druhého nástroje (jaderné odstrašování) a zcela bezvýznamným se stal

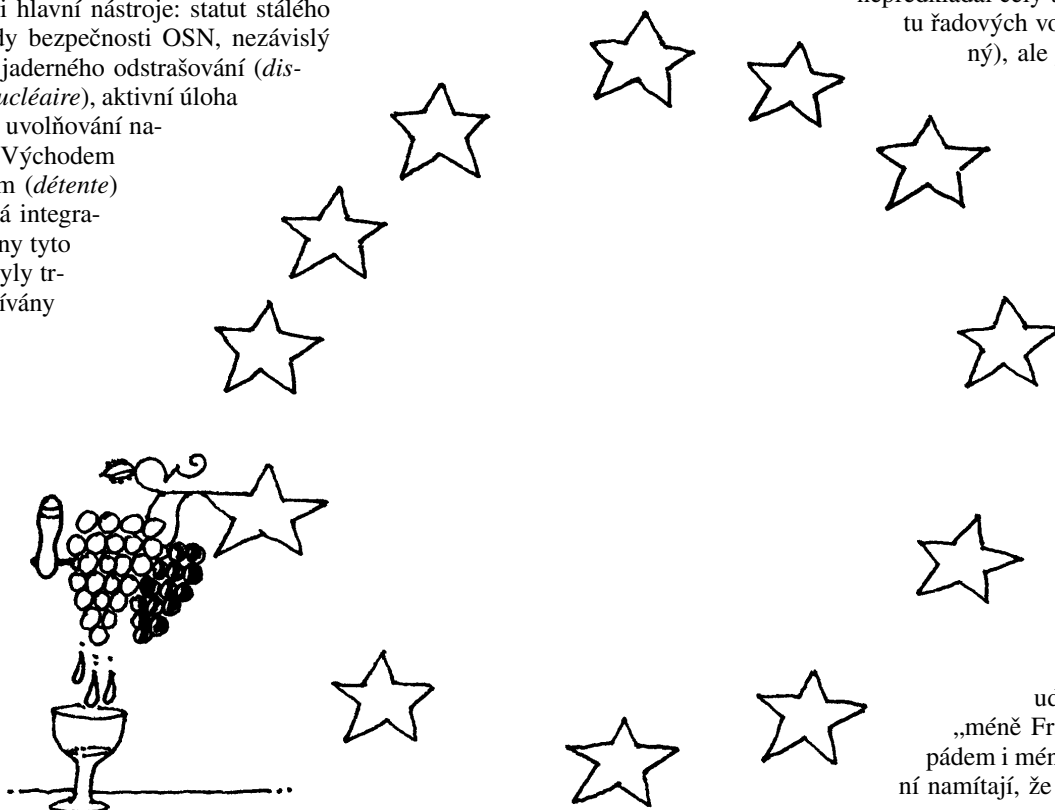
nástroj třetí (*détente*). O to více posílil význam čtvrtého nástroje, tedy evropské integrace. Ta má obrovský význam jak pro vnitřní, tak i pro zahraniční francouzskou politiku.

Vnitropolitický význam evropské integrace pro Francii, ať je v jejím čele kdokoli, je dán v první řadě tím, že v uplynulých padesáti letech nesmírně přispěla k modernizaci Francie a vydatně ji posílila. A pro zahraniční politiku se stala hlavní oblastí při naplňování ctižádosti *présence globale*. Nejvýstižněji to vyjádřil François Mitterrand (1992) slovy: „Francie je naše vlast, Evropa je naše budoucnost.“ Evropská unie je pro Francii nejspolehlivější cestou k překonání vlastních limitů (necelých 0,4 procenta světového povrchu, méně než jedno procento světového obyvatelstva, necelých pět procent globálního HDP, což je šestkrát méně než USA, 7. místo na světě co do celkového objemu HDP, ale až 18. místo, pokud jde o HDP na hlavu) a zároveň také tou nejlepší možností, jak využívat stále ještě existující přednosti (čtvrtý největší vývozce na světě, 2. místo v civilním využívání jaderné energie, vynikající systém zdravotní péče, stálý člen Rady bezpečnosti OSN, G 8 a tzv. jaderného klubu).

V květnu 2005 pověst Francie utrpěla kvůli zatvzelenosti prezidenta Chiraka, který odmítl radu Valéryho Giscarda d'Estaing, aby se voličům při referendu nepředkládal celý text ústavy (pro spoustu řadových voličů těžko srozumitelný), ale jen její základní myšlenky.

Jacques Chirac podstoupil obrovské riziko, že hlasování o textu ústavy EU se změní v plebiscit o jeho osobě a politickém stylu. A to se nakonec také stalo. Byla to velká osobní prohra úřadujícího prezidenta, jež měla vážné dopady na prestiž Francie v Evropské unii a také na samotný proces evropské integrace. Po této události jedni litují, že je

„méně Francie v Evropě, a tím pádem i méně Evropy ve světě“, jiní namítají, že v roce 2005 se znovu

potvrdilo, že vše zlé je pro něco dobré. Ukázalo se prý, že je nutné ještě více se zaměřit na zdůraznění evropského sociálního modelu, na kterém si běžní Francouzi tolik zakládají.

Základní Sarkozyho premisy

Nový prezident mnohé své základní přístupy představil už na tiskové konferenci 28. února 2007. Zdůraznil, že „evropská ctizádost není v rozporu se ctizádostí francouzskou, ale je naopak jejím pokračováním“. Vyhlásil, že Evropská unie by měla výrazněji ovlivňovat světovou politiku, měla by mít svého prezidenta a ministra zahraničních věcí – tyto funkce jsou podle něho nezbytné především v době mezinárodních krizí a napjatých situací, při nichž je nutné, aby Evropané nejprve hledali společný zájem, hovořili mezi sebou, a teprve potom by jednali se svými partnery.

Zvláštní důraz položil na „záchranu politické Evropy“ tím, že se odstraní „závoř“, která doposud umožňuje, aby další pokrok politické integrace blokovaly státy, které s ním nesouhlasí. Podle Sarkozyho je nutné jasně stanovit, že Evropská unie může pokračovat ve své integraci a v prohlubování společných politik, i když některé státy se na tom nebudou chtít podílet. Ty nebudou vystaveny žádnému tlaku, ale na druhé straně nebudou moci další postup brzdit.

Vše nasvědčuje, že poslední návrh evropské ústavy bude obohacen o nové náměty, jejichž naléhavost v posledních měsících výrazně zesílila. Jde zejména o výslovný závazek zachování evropského sociálního modelu, dále o zvýraznění významu energetické bezpečnosti a nezávislosti EU, závazek na ochranu životního prostředí, orientaci na trvalý rozvoj a nezbytnost celoevropského řešení otázky přistěhovalectví – Sarkozy dokonce navrhuje Evropský pakt pro otázky přistěhovalectví.

Sarkozyho představy o dalším rozvoji Společné zahraniční a bezpečnostní politiky

Sarkozy se v zásadě shoduje se Spojenými státy a se všemi partnery v Evropské unii v názoru na hlavní hrozby dnešního světa a také v nezbytnosti aktivních zásahů v případě krizí či ozbrojených konfliktů mimo oblast NATO, které mohou ohrožovat mezinárodní bezpečnost. Ale v přístupu k hrozbě globálního terorismu se nadále distancuje od americké strategie „války proti terorismu“ (*Global War on terror* – GWOT), klade rozhodující důraz na „boj proti terorismu“, který zahrnuje politické, diplomatické, zpravodajské, soudní, vědecké a další aktivity a v jehož rámci jsou vojenské úderu až tou nejzazší možností.

Důraz na strukturovanou spolupráci v rámci Společné zahraniční a bezpečnostní politiky

Nový francouzský prezident vychází z toho, že Francie je a nadále bude jedním z pilířů Evropské unie.⁴⁾ Při vědomí této skutečnosti se několikrát vyjádřil ve prospěch soustavného zlepšování vojenských schopností EU (čl. I-28). Podle jeho názoru musí SZBP zůstat „společná, nikoli však jednotná“ (*politique commune, mais pas unique*), aby každý členský stát Evropské unie mohl nadále samostatně rozhodnout, zda se k té či oné operaci EU připojí, nebo zůstane stranou.⁵⁾ Jde o to, aby si Francie i nadále uchovala suverenitu, aby vždy mohla vyjadřovat své názory, včetně případného nesouhlasu s hlavním myšlenkovým proudem, aby kterýkoli francouzský ministr zahraničních věcí mohl kdykoli v budoucnosti vystupovat stejně důrazně, jako to učinil D. de Villepin v lednu 2003, když vyjádřil zásadní nesouhlas své země s válkou v Iráku.

Velký význam klade na tzv. odhodlané země (jádro, průkopnická skupina či avantgarda) – ty by měly výlučně pro potřeby „náročnějších operací Evropské unie“⁶⁾ vyčlenit jednotky v síle 0,03 procenta obyvatelstva.⁷⁾ Z nich by se vytvářely brigády a později divize EU pro samostatné operace mimo oblast EU. Rozvíjením společné bojové přípravy by měly zvyšovat vojenské schopnosti a připravenost k zásahům mimo hranice Unie. Zároveň s tím Sarkozy a lidé kolem něho usilují, aby žádný stát Evropské unie nemohl blokovat akce, na kterých se dohodly jiné státy.⁸⁾ Proto chtějí prosadit zásadu, že když se kterýkoli stát EU zdrží hlasování o té které akci Unie, nemusí se jí zúčastnit a ani nebude bránit jejímu uskutečnění.

Nicolas Sarkozy se v minulosti několikrát vyjádřil ve prospěch zásahů Evropské unie v zájmu zajišťování míru ve světě, prevence konfliktů a posilování mezinárodní bezpečnosti. Nikdy nevyjádřil žádné výhrady k naplňování tzv. petersberských úkolů v rámci vojenských misí Unie.⁹⁾ Patří k těm, kteří budou požadovat jasný mandát Rady bezpečnosti OSN, aby na jeho základě EU mohla rozhodnout, která evropská země bude za zásah odpovídat (*nation cadre*) a v jakém rozsahu se naplní strategie *Berlin plus*. Dále přikládá velký význam policejním opera-

cím EU, a proto plně podporuje rozhodnutí EU vybudovat sbor o síle 5000 policistů, z nichž 1000 by bylo schopno zasáhnout do třiceti dnů s cílem obnovit pořádek a vládu práva.

Uchování samostatnosti a nezávislosti všech členských zemí Evropské unie

V rámci Sarkozyho pojetí zesílené spolupráce by si každá členská země uchovala svou samostatnost a nezávislost. A strukturovaná spolupráce by v žádném případě nesměřovala k budování „evropské armády“, ale naopak – vrchními veliteli vysílaných vojáků by i nadále byli nejvyšší političtí činitelé jejichrodných zemí. Na žádnou zemi by se nevyvíjel nátlak, aby se přidala, ale stejně tak by žádná země neměla mít možnost, aby brzdila proces zesílené nebo strukturované spolupráce.

Základem strukturované spolupráce by mělo být tzv. tvrdé jádro v podobě Evropských sil rychlé reakce sestavených z velmi dobře vycvičených a moderně vyzbrojených jednotek Francie, Spolkové republiky Německo a Velké Británie. Ostatní členské země by se mohly podle vlastního uvážení přidávat, nové členské země by na počátku mohly uplatňovat taktiku wait and see a postupně by se mohly přidávat až podle toho, jaké by byly konkrétní výsledky jednotlivých operací tzv. tvrdého jádra.

Jan Eichler (1952) je výzkumným pracovníkem Ústavu mezinárodních vztahů.

eichler@iir.cz

¹⁾ La France a choisi un changement. Le Monde, 7. 5. 2007.

²⁾ Nicolas Sarkozy s'engage a relancer la construction européenne. Le Monde, 8. 5. 2007.

³⁾ Ve Francii se často hovoří o tzv. *déclinophobii* vyjadřované slovy: „Nebýt druhým Švýcarskem ani nějakým větším Švédskem“.

⁴⁾ Christopher Chivvis: Pro – American Yes, French Poodle No. Internationale Herald Tribune, 7. 5. 2007.

⁵⁾ Jde především o to, aby Francie i v budoucnosti mohla znovu vyjádřit zásadní nesouhlas s bojovou operací, která by neměla mandát Rady bezpečnosti OSN.

⁶⁾ Strukturovaná spolupráce se má podle francouzských představ rozvíjet v rámci Politického a bezpečnostního výboru, Vojenského výboru EU, Hlavního štábu EU a plánovacích buněk.

⁷⁾ V případě Francie to má být 18 000 příslušníků a příslušnic ozbrojených sil.

⁸⁾ Znamená to, že pokud se Francie spolu s dalšími partnery dohodne na nějaké konkrétní akci mimo EU, pak jim v tom nemohou bránit jiné státy EU (zejména pak ty „nejmladší“).

⁹⁾ Jde zejména o takové operace, jakými byly Concordia či Artemis nebo stále probíhající akce FINUL/UNIFIL v jižním Libanonu.

Politická ekonomie francouzských voleb

PAVEL KOHOUT

Podle tradičního výkladu se ve francouzských prezidentských volbách utkaly levice a pravice. Tradiční interpretace má za to, že pravice preferuje nízké daně a liberální ekonomické prostředí, zatímco levice ráda rozdává a přerozděluje. Mnoho lidí věří, že v politice funguje princip kyvadla: pokud je kyvadlo vychýleno doprava, ekonomika hodně investuje a tvoří nové hodnoty. Na levé úvratí se vytvořené hodnoty rozdělují tak, aby z nich měly prospěch i chudší vrstvy. Tak je prý zabezpečena stabilita a sociální smír.

Princip kyvadla nefunguje

Francouzský příklad ukazuje, že tento princip kyvadla je ve skutečnosti mýtus. Politické kyvadlo tamní politiky, lze-li o něm vůbec hovořit, je setrvale vychýleno doleva. Platí to bez ohledu na barvu vlády a politickou příslušnost prezidenta. Během posledních třiceti let vzrostl podíl vládních výdajů ze 40 na 54 procenta hrubého domácího produktu. Oficiálními důvody tohoto enormního nárůstu výdajů byl boj proti chudobě,

nezaměstnanosti a sociálnímu vyloučení. Objem státního přerozdělování i výše daní roste již desítky let téměř monotónně, bez ohledu na to, zda je u moci levice, či pravice.

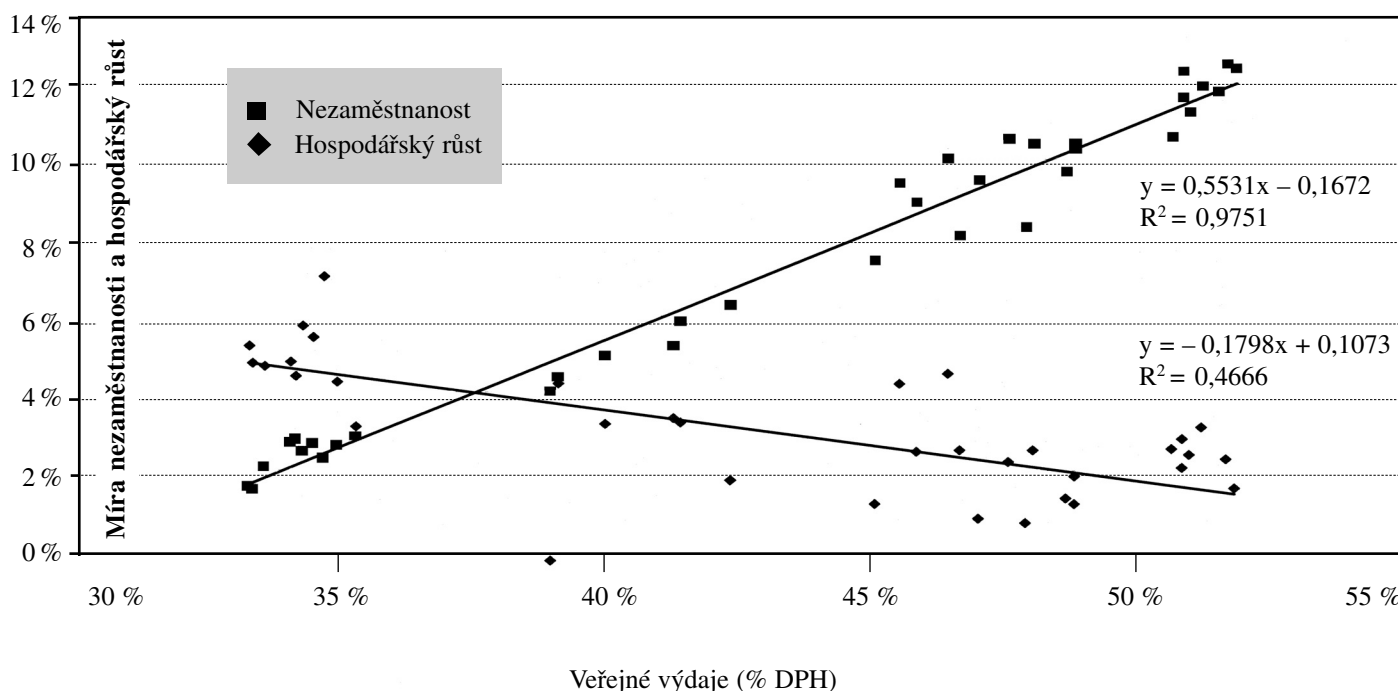
Nezdá se přitom, že by francouzská metoda pumpování peněz do „sociálního“ nějak fungovala. V roce 1977 činila nezaměstnanost ve Francii 4,9 procenta. Poslední údaj z února 2007 uvádí nezaměstnanost 8,4 procenta. Nezaměstnanost mládeže činí 22 procenta, což byl jeden z hlavních důvodů násilných nepokojů

v prosinci 2005. Přitom pracuje pouze 41 procento dospělé populace, což je jedna z nejnižších hodnot mezi vyspělými zeměmi. Skrytá nezaměstnanost je tedy obrovská.

Statistiky francouzských veřejných financí za několik desetiletí přesvědčivě ukazují, jak exploze veřejných výdajů ničí zaměstnanost a zpomaluje růst. V dobách, kdy veřejné výdaje dosahovaly hodnoty kolem 30 procent HDP, se nezaměstnanost pohybovala mezi dvěma až třemi procenty, zatímco hospodářský růst kolísá mezi čtyřmi až šesti procenty ročně. O něco později, kdy objem veřejných výdajů přesáhl hranici 40 procent HDP, vzrostla hladina nezaměstnanosti na čtyři až šest procent ročně, zatímco hospodářský růst zpomalil na dvě až tři procenta ročně. Během 90. let až do současnosti, kdy veřejné výdaje přestřelily hranici 50 procent HDP, nezaměstnanost se zvýšila na osm až dvanáct procent, zatímco hospodářský růst přesahující tři procenta je považován za velký úspěch.

Pokud jde o nezaměstnanost: poslední údaj z března 2007 hovoří o 8,3 procenta nezaměstnaných. Nezaměstnanost mládeže se dlouhodobě pohybuje kolem 25 procent, přičemž nezaměstnanost mladých v chudých předměstích, obydlených imigranty, dosahuje mnoha desítek procent. To vše přitom v situaci, kdy hospodářství Francie, Evropy i celého světa roste utěšeným tempem, kdy již několik

Tabulka 1 Veřejné výdaje vs. nezaměstnanost a růst Francie, 1965–2000

let nebyla žádná významná finanční krize a kdy mohutné dovozy investičních celků a luxusního evropského zboží z Číny a podobných zemí pomáhají eurozóně více než kdykoli dříve.

Takto vysoká hodnota nezaměstnanosti uprostřed takřka idylického období růstu a stability svědčí o tom, že struktura francouzského ekonomického mechanismu je velmi neoptimální. Francouzi z různých důvodů málo pracují: Na jednoho Francouze (od kojenců po důchodce) připadá zhruba 12 odpracovaných hodin týdně. To je hodnota podobná Turecku. Naproti tomu na jednoho Američana, Kanaďana, Australana nebo Japonce připadá přibližně 17 hodin práce týdně. Mezi zmíněné důvody nízké ekonomické aktivity patří extrémně přísná regulace pracovních vztahů a vysoké zdanění práce. Vysoké daně jsou způsobeny vysokými veřejnými výdaji.

Politika rostoucího zadlužování

Gigantické výdaje na „sociální smír“ a „kohezi“ nebylo možné financovat pouze zvyšováním daní, nestačilo by to. Stát tedy praktikuje rostoucí zadlužování. V roce 1981, v době nástupu socialisty Mitterranda a zformování koaliční socialisticko-komunistické vlády, činil francouzský národní dluh 21 procento HDP. Od té doby podíl dluhu s mírnými fluktuacemi neustále rostl, až na nynějších 64 procenta HDP. To je mimochodem stejná relativní velikost národního dluhu, jakou mají Spojené státy, které ovšem mají mnohem vyšší výdaje na zbrojení. Jenže na rozdíl od USA se nezdá, že by francouzský dluh měl dříve či později významně klesat.

Pokud někdo věřil v disciplinační efekt eura, mýlil se. Snaha o zavedení společné evropské měny sice dokázala držet francouzský dluh jakž takž na uzdě během druhé poloviny 90. let, ale po zavedení eura to bylo přesně naopak. Vznik velkého a likvidního trhu eurových dluhopisů naopak umožnil Francii snazší zadlužování. V roce 2005 začalo ministerstvo financí vydávat dluhopisy s padesátiletou splatností. Trh zřejmě věří, že Francie bude schopna hradit své závazky ještě v roce 2055. Hezký optimismus. Kreditní rating Francie je zatím neposkvřen na úrovni AAA, jenže málokdo si uvědomuje, že ratingy jsou konstruovány s výhledem tří až pěti let.

V tomto horizontu se samozřejmě žádný finanční krach Francie konat nebude. Nicméně znepokojivou otázkou zůstává,

proč politici, leví i praví, praktikují již desítky let ekonomické recepty, které nefungují a které jednou musí vést ke katastrofě. Proč Francouzi neustále volí přívržence velkého státu a proč ekonomicky liberální kandidáti nemají žádnou šanci?

Odpověď je v politické ekonomii voleb. Veřejný sektor dnes zaměstnává čtvrtinu všech pracovních sil, což je dvojnásobný podíl ve srovnání s rokem 1970. Zhruba polovina všech voličů finančně závisí na státu ve formě mezd, dávek nebo penzí. Asi polovina z 577 poslanců jsou bývalí státní zaměstnanci, kteří jsou věrní svému chleboďarci. Proces vytěsnění nestátního sektoru zašel ve Francii tak daleko, že politik prosazující omezení státu nemá naději na úspěch. Moc patří definitivně levici, ať už má jakoukoli barvu.

Ani Sarkozy není liberál, ale...

Volební úspěch Nicolase Sarkozyho nicméně signalizuje, že roste podíl Francouzů, kteří s dosavadním trendem nejsou spokojeni. Sarkozy má daleko do ekonomického liberála, ale přece jen slibuje určité snížení daní, zejména úlevy pro přesčasy nad 35 odpracovaných hodin týdně. Dále jde o zrušení dědické daně pro střední třídy a možnost odpočtu hypotečních úroků od zdanitelného příjmu. Toto opatření by krátkodobě mohlo stimulovat reální trh a posílit růst ekonomiky.

Ze strukturálních opatření by se Sarkozy měl věnovat reformě pracovní legislativy, protože nedostatek flexibility podkopává výkonnost celé ekonomiky i stabilitu veřejných financí. Sarkozy plánuje svolat na září konferenci se sociálními partnery na toto téma. Nicméně dosáhnout kompromisu s francouzskými odbory se zdá být téměř nemožným úkolem. Nejpravděpodobnějším výsledkem je zavedení některých pokusů o aktivní politiku zaměstnanosti. Dosavadní evropské zkušenosti nicméně svědčí o tom, že tyto politiky téměř nikdy nefungují. Ke snížení nezaměstnanosti dochází převážně cestou statistických triků. Nicméně zjednodušení propouštění pracovníků – což je nutný předpoklad dobře fungujícího pracovního trhu, a tudíž i nízké nezaměstnanosti – nelze realisticky očekávat.

Pokud se francouzské politické kyvadlo má vychýlit alespoň částečně doprava, bude patrně zapotřebí skutečné krize.

Pavel Kohout (1967) je nezávislý ekonom.

pavel.kohout@gmail.com

Frankofonie byla založena v roce 1970 podpisem takzvané Niameyské smlouvy, k níž se tehdy vedle Francie připojilo dalších dvacet států, které se zemí galského kohouta pojí společný jazyk a v některých případech i společná minulost. To se týká zejména afrických zemí, které kdysi patřily do Francouzského společenství. Postupně se ovšem do frankofonie zapojily i země, které bychom do těchto skupin zařadit nemohli, ale byly kdysi silně poznamenány francouzským politickým a kulturním vlivem. To platí například o Bulharsku, Polsku, Makedonii a Albánii. Česká republika získala v roce 1999 ve frankofonii status pozorovatele, a to přesto, že v ní hovoří francouzsky jen tři procenta lidí, tedy mnohem méně než německy a anglicky. Česká republika získala status pozorovatele především proto, že podporuje jazykový pluralismus a chce zlepšit své vztahy s frankofonními zeměmi.

Ve frankofonii je nyní 53 států a dvě přidružené země, Kypr a Ghana. Třináct zemí včetně České republiky má status pozorovatele.

Na prvním summitu v Paříži se v roce 1986 členské země dohodly na vytvoření Mezinárodní agentury frankofonních televizních pořadů. O tři roky později se v Quebecu shodly na pravidelném pořádání frankofonních sportovních her. Na šestém summitu v beninském Cotonou přijali představitelé států a vlád rezoluci o prevenci konfliktů. Z tohoto výčtu je celkem patrné, že cílem frankofonie není válka proti anglickému vlivu. Takový pohled by byl velmi zjednodušující. Francouzština je oficiálním jazykem ve 29 zemích. Je stále na postupu v Africe, zejména severní, a na Blízkém východě, zatímco v Evropě počet frankofonních lidí soustavně klesá. Celkově však stále hovoří ve světě francouzsky přes 200 milionů lidí. Vedle angličtiny a španělštiny patří tedy francouzština stále k důležitým světovým jazykům. V pořadí ovšem zaujímá deváté místo, protože se zejména v poslední době před ní dostaly například arabština a ruština.

Ještě na počátku dvacátého století byla francouzština výlučným jazykem světové diplomacie. S koncem první světové války však začal její vliv upadat. Po roce 1945 začala nezdolitelně převládat angličtina. Přesto byla francouzština v roce

Frankofonie

1945 zařazena mezi úřední jazyky OSN a je tomu tak dodnes. Což ovšem nemění nic na tom, že devadesát procent dokumentů vydaných OSN je psáno anglicky a angličtina převládá nejen v sekretariátu této organizace, ale i ve Valném shromáždění OSN. Francouzština ztrácí své postavení i na půdě Evropské unie. Francie se pokouší tomuto tlaku čelit. Přijala jazykové zákony, v zahraničí podporuje studium francouzštiny a zřizuje za tímto účelem kulturní organizace.

Frankofonie sdružuje státy různých kultur, zvyků, tradic a náboženství. Zakládá se právě na sdílení společného jazyka, který je vlastně zprostředkovatelem vedoucím k vzájemnému dialogu mezi státy a lidmi, kteří v nich žijí. Dialog kultur je nástrojem míru, demokracie, tvorby a rozvoje.

Cíle mezinárodní organizace frankofonie lze rozdělit do tří oblastí: ekonomické, kulturní a demokratické. Základními úkoly frankofonie je šířit mír, demokracii, dodržování lidských práv, uchování jazykové různosti a kulturní plurality, dále rozvíjet a zvyšovat vzdělávání a vzdělávací systémy, ekonomickou a sociální spolupráci. Plněním těchto cílů se zabývají Mezinárodní agentura frankofonie, Univerzitní agentura frankofonie, Mezinárodní asociace starostů frankofonie, dále významně přispívají francouzská televizní stanice TV5 a francouzská univerzita Senghor v egyptské Alexandrii.

Významným nástrojem této organizace je diplomacie. Mezinárodní organizace frankofonie navázala diplomatické styky s mezinárodními organizacemi na úrovni světové i regionální. Cílem nedávného summitu v Bejrútu bylo především posílit kooperaci s mezinárodními organizacemi, což frankofonie považuje za jeden z nejdůležitějších faktů pro dialog kultur.

Příklad Libanonu

Frankofonie je založena na nedělitelných hodnotách, jako jsou pluralita, shoda, jednotnost a solidarita. Jejím cílem je zařadit frankofonii do mezinárodní dimenze. Pluralita je typická pro Libanon, kde nalézáme pluralitu jazykovou, kulturní, konfesní, a to vše koexistuje na všech úrovních. Libanon je svého druhu křížovatkou mezi Východem a Západem. Jeho význam pro arabsko-frankofonní vztahy a pro fran-

kofonii vůbec je značný. Proto je právě příklad Libanonu příznačný pro úspěchy frankofonie, ale také pro potíže, s nimiž se setkává.

Míra vzdělanosti patří v Libanonu v celé oblasti k nejvyšším. Je tu 27 univerzit a velké množství středních škol. Průnik francouzštiny v Libanonu lze datovat od devatenáctého století, kdy v rámci církevních misí směřujících zejména ke křesťanské komunitě byla vyučována právě francouzština. Francouzský mandát nad Libanonem v letech 1918–1943 vytvořil pro výuku francouzštiny velmi vhodné podmínky. I po získání nezávislosti považuje 73 procenta populace francouzštinu za první světový jazyk. Její postavení však v poslední době slábne na úkor angličtiny, která má prvořadou úlohu ve světě ekonomiky. Projevuje se tu i určité

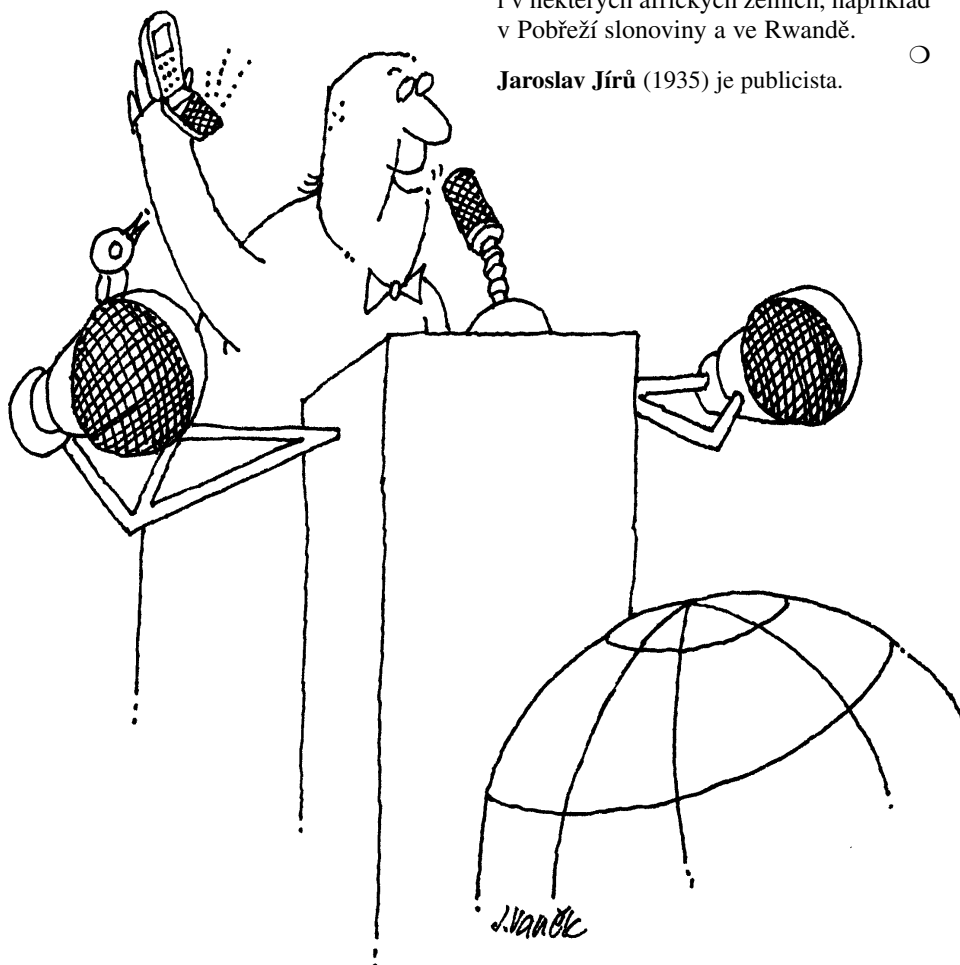
JAROSLAV JÍRŮ

regionální dělení. Zatímco ve středním Libanonu se slušně francouzsky domluví polovina obyvatel, v jižních oblastech, kde je silný šíitský a vůbec nacionalistický vliv, je to pouze jedna pětina. Podíl francouzštiny slábne se sílícím vlivem Íránu mezi libanonskými šíity.

V Libanonu je francouzština nejvíce preferována v médiích, a to převážně v psaném tisku. Mnoho novin a časopisů se vydává právě ve francouzštině. Libanon je také první zemí regionu v dovozu tisku přímo z Francie. Pokud jde o televizi, vysílání libanonských stanic ve francouzštině má spíše klesající tendenci. Příznivější postavení má francouzština v reklamě. Publicita je celkem běžně realizována v arabštině, francouzštině a angličtině.

Frankofonie je v Libanonu nositelem rozvoje. Stát ovšem utrpěl dlouhotrvající občanskou válkou. Obnovu země narušil nedávný konflikt Hizballáhu s Izraelem a ke klidu nepřispívá ani současná politická nejistota. Libanon je stále obsazen cizími vojsky. V tomto smyslu je možno říci, že snahy frankofonie narážejí na politickou realitu, která působí na její rozvoj velmi nepříznivě. Tyto tendence, které frankofonii vůbec nesvědčí, se objevují i v některých afrických zemích, například v Pobřeží slonoviny a ve Rwandě.

Jaroslav Jírů (1935) je publicista.

Francouzský obchod a investice ve střední a východní Evropě

Francouzská obchodní a investiční politika v zahraničí dosáhla v období posledních několika let pozoruhodného rozvoje. Francie byla v roce 2001 třetím největším investorem, pokud jde o přímé investice, ve světě. Francouzské investice se zvláště soustřeďovaly na rozvinuté země, například na Evropu a Severní Ameriku. Obchod se ale také začíná obracet i k ekonomikám procházejícím transformací. Jaký má na této situaci podíl střední a východní Evropa?

ELSA TULMETS

Francouzské investice v zahraničí a zahraniční investice ve Francii

Francouzské přímé zahraniční investice (FDI)¹⁾ vzrostly zejména v několika posledních letech. V roce 2000 představovaly 187 bilionů eur (čtyřikrát více než v roce 1998). V roce 2001 pak 7,5 procenta francouzského HDP. Investice v oblasti průmyslu představovaly v roce 1999 30 procent francouzských přímých zahraničních investic (o 9 procent méně než v roce 1991), zbytek se rozdělil mezi úvěry, služby a obchod s energiemi, což hraje ve francouzských přímých zahraničních investicích stále větší význam.

Podíl společností na francouzských investicích v zahraničí se zvýšil až k dvanácti procentům, hlavně kvůli spojování společností a finanční restrukturalizaci.²⁾ Další charakteristikou francouzských investic je, že směřují především do Evropy. Více než polovina z nich je umístěna v některé zemi Evropské unie (Německo je první zemí, kde Francie investuje)

a jedna pětina je směřována do USA. Další důležitá místa jako Brazílie, Švýcarsko, Japonsko nebo Čína představují spíše menšinový podíl obchodních toků. Přestože Francie investuje a exportuje v totožných odvětvích, přímé investice nejsou nutně komplementární k obchodním vztahům (viz tabulka 1).

Francie sama ale také stále více přitahuje zahraniční investice. To ukazuje, že je schopna nejen investovat v zahraničí, ale představuje důležité místo pro mezinárodní investice ve světě. Obchodní bilance je nicméně stále záporná a francouzské investice v zahraničí zůstávají stále ještě vyšší než cizí investice v samotné Francii.

Obchodní vztahy ve světě

V roce 2005 byly, podobně jako v roce 1993, dvě třetiny francouzského zahraničního obchodu umístěny v rámci Evropské unie. Mezi lety 1993 a 2002 k francouzskému vnějšímu obchodu přispělo okolo 135 000 společností. Přestože ale

mezinárodní společnosti představují jen asi 20 procent, reprezentují 80 procent tohoto vnějšího obchodu. Zvláštní místo ve francouzské vnější obchodní bilanci zaujímají průmyslové výrobky. Mezi lety 1993 a 2002 vzrostl vývoz a dovoz průmyslového zboží v průměru o 7 procent za rok a dosáhl 315 bilionů eur v roce 2002. Pro srovnání, jejich nárůst mezi lety 1978 a 1993 byl pouze čtyřprocentní.³⁾ Celkově vzato, francouzské nadnárodní společnosti přispěly k dovozu průmyslového zboží z 50 procent a vývozu ze 70 procent. Zatímco například německé koncerny se soustřeďují v oblasti chemického průmyslu a mechanických výrobků, britské zase na farmacii a chemii, španělské společnosti na spotřebitelské zboží, velký podíl francouzských nadnárodních společností je zaměřen na oblast automobilového průmyslu (asi čtvrtina vývozu, pětina dovozu). Viz tab. 2.

Ačkoli představovala „stará“ patnáctičlenná Evropská unie v roce 1990 hlavní zájmovou oblast francouzského obchodu, postavení rozvíjejících se ekonomik (například Asie bez Japonska) a zemí střední a východní Evropy se ve francouzském obchodu v 90. letech zvyšovalo, nejvíce v roce 2000. Bylo to dáno především dynamikou francouzských nadnárodních skupin a společností, které využily dynamiky globálních trhů a vytvoření evropského vnitřního trhu (viz tab. 3).

V roce 2002 představovaly rozvíjející se země 17,5 procenta zahraničního obchodu Francie. Během 90. let rozvinuly francouzské firmy obchodní vztahy nejdříve s Asií (bez Japonska): Dovozy vzrostly o 20 procent ročně v oblasti oděvních výrobků, kůží a elektronického zboží. Vývozy také výrazně vzrostly v oblasti nejnovějších technologií, farmacie a výroby léků, leteckém průmyslu a stavby lodí. Země střední a východní Evro-

Tabulka 1 FDI proudy od roku 1990 do 2000 (biliony eur)

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Francouzské FDI v zahraničí	22,4	17,6	15,4	10,5	20,6	12,0	23,7	31,7	43,7	113,2	187,2
Cizí FDI ve Francii	7,5	9,5	12,9	10,5	13,2	18,0	17,1	20,6	27,9	44,2	47,9
Bilance	-14,8	-8,1	-2,6	0,0	-7,4	6,0	-6,6	-11,0	-15,9	-69,0	-139,3

Zdroj: Massion Marc, *Rapport general 87 (2001–2002)*, Tome III, Annexe 14, Commission des Finances (Sénat). www.senat.fr

Tabulka 2 Francouzský dovoz a vývoz ve světě v roce 2005 (v bilionech eur)

	Vývozy	V procentech	Dovozy	V procentech
Evropská unie	233	65,25	242	61,90
(Eurozóna)	181	50,70	198	50,60
OECD (bez EU)	56	15,68	60	15,35
Ostatní části světa	68	19,07	89	22,75
Celkem	357	100	391	100

Zdroj: Vlastní zpracování z INSEE Première, (1028, 1086), 2006. www.insee.fr

Tabulka 3 Dvacítka vybraných obchodních partnerů Francie v roce 2006 (v bilionech eur)

	Německo	Velká Británie	USA	Čína	Japonsko	Ruská federace	Polsko	Turecko	Česká republika
Vývozy	51,0	29,9	24,3	7,3	5,3	4,3	6,5	4,8	–
Pozice	1	4	6	9	11	15	10	12	–
Dovozy	61,1	23,6	23,5	21,8	9,6	9,1	4,5	3,9	3,7
Pozice	1	5	6	7	9	10	15	16	19

Zdroj: Vlastní zpracování z INSEE, 2006. www.insee.fr

py začaly v souvislosti s perspektivou vstupu do EU přitahovat v polovině 90. let mnoho francouzských společností.

Francouzská přítomnost ve střední a východní Evropě

Střední a východní Evropa představuje s přibližně 100 miliony spotřebitelů rostoucí trh zajímavý pro francouzské společnosti, které jsou v obchodování a investicích v této oblasti pomalejší než německé, rakouské nebo italské. Francouzské společnosti pochopily důležitost těchto trhů až v roce 1994, kdy skončila politická jednání o přistoupení Finska, Rakouska a Švédska, zejména pak v roce 2000, kdy nebylo už pochyb, že země střední a východní Evropy v dohledné době vstoupí do Unie. Zatímco v roce 2004 činil podíl Německa, pokud jde o investice ve střední a východní Evropě, 25 procent ve Itálii byla zastoupena deseti procenty, Francie držela jen šest procent. Tentýž region představoval 3,4 procenta pro francouzský vývoz a 2,6 procenta jeho dovozu.⁴⁾ Nicméně během posledních deseti let mnoho francouzských společností začlenilo nové členské státy EU do své investiční a obchodní strategie (viz tab. 4).

Některé společnosti považují výnosnost investic ve střední a východní Evropě za dvakrát vyšší než jinde. Míra hospodářského růstu ve východní Evropě byla v roce 2004 odhadována na 3,8 procenta, zatímco ve Francii to bylo 1,7 procenta.

Proto podle některých investorů pramení růst na Západě z růstu ve střední a východní Evropě. S perspektivou přistoupení do Evropské unie měly nové členské státy možnost získat do 2006 až 25 bilionů eur ze strukturálních fondů a budou získávat ještě více v příštích letech. Odhaduje se, že přijetí eura (od ledna 2007 se jím platí ve Slovinsku, od 2014 se předpokládá zavedení společné měny v ostatních nových členských zemích) by mělo také zlepšit životní úroveň obyvatelstva, a tím i jejich kupní sílu.⁵⁾ (Viz tab. 5)

dit Agricole), staveb (Lafarge), elektroniky (Thomson MultiMédia) nebo turistiky (Accor). Francouzské přímé investice v České republice představují celkem 2733 milionů eur v období 1993–2004, kdy byla Francie na čtvrtém místě v zahraničních investicích v ČR po Německu, Nizozemsku, Rakousku a před Spojenými státy, Belgií, Spojeným královstvím a Švýcarskem. Největší investiční projekty byly stavba společné automobilky Peugeot-Citroën (PSA) a japonské společnosti Toyota v Kolíně, jejíž hodnota činí 1,3 bilionu eur. Jiné investice byly v ob-

Tabulka 4 Umístění některých průmyslových zemí ve vývozu do zemí střední a východní Evropy v roce 2003

	Německo	Rakousko	Francie	USA	Ruská federace
Bulharsko	2	–	4	6	7
Estonsko	4	–	–	6	7
Maďarsko	1	4	3	2	–
Lotyšsko	2	–	5	8	9
Litva	1	–	3	–	5
Polsko	1	–	2	10	8
Rumunsko	2	8	3	5	–
Slovensko	1	4	7	9	–
Slovinsko	1	5	3	7	9
Česká republika	1	4	5	8	–

Zdroj: DREE, Ministerstvo ekonomiky, financí a průmyslu, listopad 2003.

Tabulka 5 Umístění některých průmyslových zemí v dovozech ze zemí střední a východní Evropy v roce 2003

	Německo	Rakousko	Francie	USA	Ruská federace
Bulharsko	2	8	5	–	1
Estonsko	3	–	7	–	2
Maďarsko	1	3	5	–	4
Lotyšsko	1	–	9	–	2
Litva	2	–	5	–	1
Polsko	1	–	2	10	8
Rumunsko	2	6	3	9	4
Slovensko	1	5	6	–	3
Slovinsko	1	4	3	–	10
Česká republika	1	6	2	–	3

Zdroj: DREE, Ministerstvo ekonomie, financí a průmyslu, listopad 2003.

lasti bankovníctví (Société-Générale Komerční banka), vody a životního prostředí (Vivendi/Veolia), skla (St. Gobain), dopravy a dopravních prostředků (Eurovia, Renault), mléčných výrobků (Danone) a staveb (Lafarge).

Investice ve východní Evropě jsou často motivovány geografickou blízkostí trhů, pozitivním politickým a ekonomickým prostředím, přítomností kvalifikované pracovní síly a dobrou infrastrukturou. Náklady na mzdy jsou nižší než v zemích bývalé EU 15, asi tak čtyřikrát nižší než ve Francii, přestože je třeba vzít v úvahu doatečné náklady za odborná školení.

Institucionální změny pro šíření francouzské přítomnosti do zahraničí

Mnoho francouzských institucí podporuje obchod a investice v zahraničí. Tradičně mezi ně patří: francouzské zahraniční ekonomické reprezentace (*postes d'expansion économique*) vedené ředitelstvím vnějších ekonomických vztahů (*Direction des relations économiques extérieures – DREE*) na ministerstvu hospodářství, financí a průmyslu, stejně jako poloveřejné instituce podporující vnější obchod, jako jsou Francouzské centrum vnějšího obchodu (*Centre français du commerce extérieur – CFCE*) a Agentura pro mezinárodní šíření francouzských technologií a společností (*Agence pour la promotion internationale des technologies et des entreprises françaises – CFME-ACTIM*).

V roce 2001 byly představeny změny s cílem zracionalizovat a omezit množství institucí zapojených do těchto aktivit.

Spojením sítí DREE a *Trésor* (institucí spojených s ministerstvem hospodářství, financí a průmyslu) vznikla Francouzská agentura pro mezinárodní investice (AFII). Francouzské společnosti získaly možnost výběru a požádat buď o podporu ze strany DREE, nebo *Délégation – l'aménagement du territoire* (DATAR) spojeného s *Trésor* (státní rozpočet). Tato nová agentura se stala unikátní institucí pro podporu aktivit mezinárodních společností v zahraničí. Všechny ekonomické reprezentace a služby jsou nyní pod dohledem zahraničních velvyslanectví. V roce 2001 bylo také rozhodnuto zjednotit jméno CFME-ACTIM na UBIFRANCE

(Agence française pour le développement international des Entreprises) a zlepšit spolupráci mezi sítěmi Ministerstva hospodářství, obchodními komorami v zahraničí, stejně jako s profesními sdruženími.⁶⁾

Nový francouzský prezident Nicolas Sarkozy již oznámil, že bude podporovat politiku usilující nejen o francouzské investice v Evropě a zahraničí, ale také zahraniční investice ve Francii.

Překlad z angličtiny: Michal Stein

Elsa Tulmets (1977) je výzkumnou pracovnící Ústavu mezinárodních vztahů.

tulmets@iir.cz

¹⁾ Přímé investice reprezentují podíl kapitálu zahraničních společností vůči sobě navzájem. Tento podíl musí představovat více než 10 % v oficiální dohodě společnosti, aby byla považována za přímou investici.

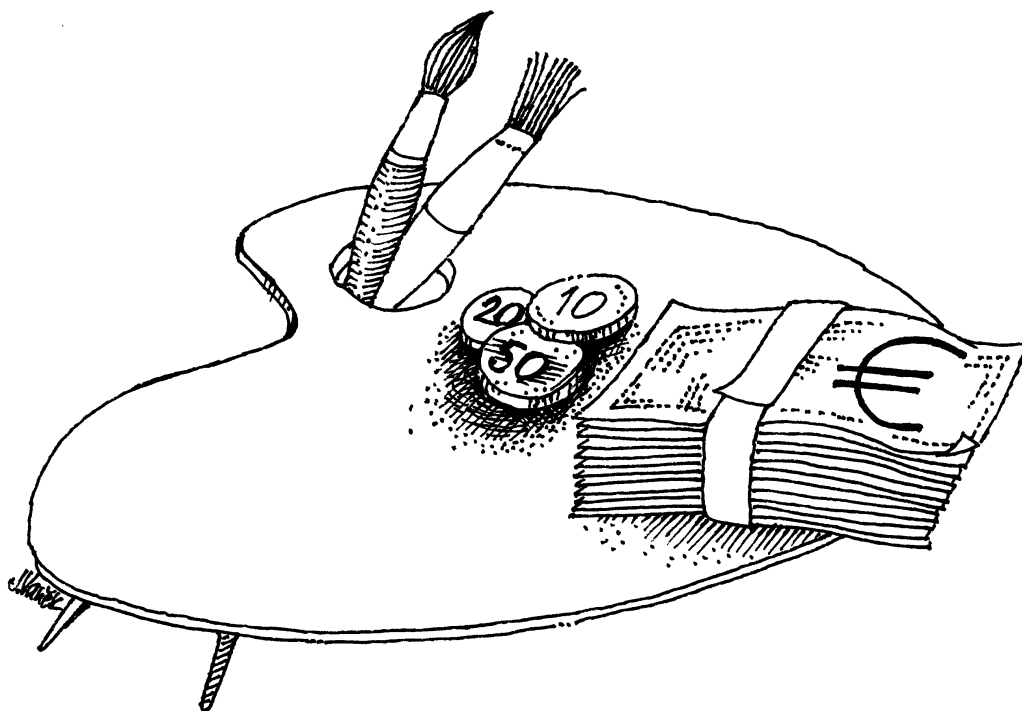
²⁾ Fontagné, Lionel, «Les investissements français à l'étranger», *Analyses et réflexions*, listopad 2001. www.premier-ministre.gouv.fr («images de la France»)

³⁾ Guannel, Boris, «Le commerce extérieur de la France de 1993–2002. Les grands groupes internationaux dynamisent les échanges», *Le 4 Pages des statistiques industrielles*, (199), prosinec 2004. www.industrie.gouv.fr/sessi

⁴⁾ Chambre régionale de commerce et d'industrie de Paris – Ile-de-France, «L'Ile-de-France et les Pays d'Europe Centrale et Orientale: quelles relations commerciales à la veille de l'élargissement?», *A propos*, (3), únor 2004. www.paris-ilede-france.cci.fr

⁵⁾ Jarrige, Anne-Sophie, «France: cap à l'Est», *Le Point*, (1650), p. 78.

⁶⁾ Massion, Marc, *Rapport general 87 (2001–2002)*, Tome III, Annexe 14, Commission des Finances (Sénat). www.senat.fr

Japonsko

po éře premiéra Koizumiho

RUDOLF FÜRST

Od podzimu roku 2006 vládne v Japonsku nový kabinet, do jehož čela nastoupil nacionalista Šinzó Abe. Země chce posílit ekonomický růst, pozvednout svou zahraniční autoritu a čelit mocenskému rozmachu Číny v Asii. Snaha Tokia o asertivní politiku ovšem zvyšuje napětí na Dálném východě. Nástup nového premiéra ve vlastní zemi mezitím přibrzdilo zjištění, že nemá formát svého předchůdce.

Vystřídat v čele japonského kabinetu Džun'ičiró Koizumiho není záviděníhodná role. Tento bývalý předseda tří po sobě jdoucích vlád dokázal setrvat na svém postu na japonské poměry nebývale dlouho (2001–2006), a ačkoli většina důležitých reforem zůstala ve stadiu příprav, získal mimořádnou osobní moc a prestiž. Japonsko se za jeho vlády vymanilo z více než deset let trvající ekonomické stagnace a ukázalo vůli hrát aktivnější roli v zahraniční politice.

S obratným využitím národních symbolů a více či méně zjevného nacionalismu dokázal zvednout kolísající preference vládní Liberálně demokratické strany (LDP), i když některými svými kontroverzními činy popudil Čínu a oba korejské státy. Utužil bezpečnostní vazby Japonska se Spojenými státy, poprvé od konce války vyslal vojska do mezinárodní válečné operace (nepočítaje vojenské mírové mise OSN), nejprve formou nepřímé podpory invaze USA a NATO do Afghánistánu a později přímou přítomností vojáků v Iráku. Vyzval k revizi pacifistické ústavy z 50. let, k posílení státního vojenského potenciálu a započal reformu obranných sil země směrem k reorganizaci na úroveň doposud neexistujícího ministerstva obrany. Úvahy o zařazení jaderných zbraní do obranného systému přestávaly být veřejným tabu.

Zejména poslední dva roky Koizumiho vlády znamenaly výrazné přitvzení vůči Pekingu a severokorejskému režimu. Premiérové ostentativní návštěvy šintoistické svatyně Jasukuni, zasvěcené válečným hrdinům, padlým za císaře a za vlast, vzbudily

dily ve východní Asii pohoršení. Snaha demonstrovat vlastní verzi pohledu na japonské tradice a historii – jinak než bylo poraženému Japonsku vnuceno zvenčí – krystalizovala také ve vydání nové verze učebnic dějepisu, které z pohledu zahraničí bagatelizovaly násilí spáchané na civilním obyvatelstvu asijských zemí, které byly objektem japonské koloniální expanze.

Vztahy Japonska s Čínou se vyhroutily v důsledku řady incidentů a netaktností, ale také v obecnějším kontextu jako reakce Tokia na vzrůstající se čínský vliv v Asii a dvouciferný nárůst výdajů ČLR na zbrojení, trvající již deset let. Strategické soupeření o podmorská naleziště plynu ve Východočínském moři a čínské veto proti účasti Japonska v Radě bezpečnosti OSN situaci ještě komplikují.

Ostřejší tón japonské zahraniční politiky také nelze oddělit od další severokorejské krize, která postupně gradovala od roku 2002, kdy Pchjongjang obnovil svůj jaderný program, a ani série mezinárodních jednání „dva plus čtyři“ (Severní a Jižní Korea, ČLR, USA, Japonsko, Rusko) nevedla k řešení situace. Za poslední dva roky se ve vládoucí LDP profilovaly další výrazné tváře, zejména „jestřábi“ Taró Aso – ministr zahraničí, a také Šinzó Abe, kterého premiér Koizumi pověřil (2005) funkcí tajemníka vlády. Šinzó Abe byl již tou dobou obecně známý jako politik horlivě konzervativních názorů, zejména v tématech, která budí nesouhlas v zahraničí, zato v domácí politice imponují apelem na patriotismus.

Angažoval se například ve Společnosti pro reformu učebnic dějepisu, která

umožnila vydání školních učebnic, které tolik pobouřily Číňany a Korejce zaretušováním válečných zločinů Japonska v druhé světové válce. Ve svých verbálních i psaných projevech se netajil názory hájícími národní pověst před nařčeními z okupace Mandžuska nebo z vynucené prostituce asijských žen pro japonské vojáky. Nezdřáhal se také relativizovat rozsudky mezinárodního tribunálu nad japonskými politiky, kteří byli po válce souzeni podle nikoli japonských zákonů. Šinzó Abe také jako zvláštní zmocněnec Koizumiho vlády vedl jednání se Severní Koreou o navrácení japonských občanů, unesených v 70. a 80. letech severokorejskou tajnou službou, a také premiéra doprovázel při jeho oficiální cestě do Pchjongjangu.

Prominent a konzervavec Abe

Šinzó Abe je doposud nejmladší (1954) šéf kabinetu po druhé světové válce, navíc narozený až po jejím skončení. Z matčiny strany je vnukem prvního poválečného premiéra Nobusuke Kišiho (1957–1960), děd Kan Abe a otec Šintaró Abe byli také vlivnými politiky,¹⁾ poslední jmenovaný byl coby vedoucí osobnost konzervativní frakce LDP dokonce předpokládaným nástupcem premiéra Jasuši-
ró Nakasoneho v roce 1987, i když jeho vyhlídky se nakonec nenaplnily v důsledku korupčního skandálu v roce 1988, který zasáhl politické špičky nejen vládoucí LDP, ale i opozice a způsobil pád Nakasoneho vlády.

Přibuzenská spjatost s bývalým premiérem Kišim je také zajímavá s ohledem na jeho poněkud nejednoznačnou pověst. Nobusuke Kiši byl vysoce postaveným státním úředníkem v projaponském státě Mandžukuo (1932–1945) a poté se stal i ministrem průmyslu v kabinetu Hideki Tódžóa (1941–1945), který zatáhl Japonsko do války s USA. Spolu s ostatními členy vlády byl Kiši po válce uvězněn jako válečný zločinec kategorie A, před Vojenským tribunál pro Dálný východ však postaven nebyl. Do politiky se směl vrátit v 50. letech a stal se premiérem v letech 1957–1960. Nobusuke Kiši ztělesňuje jak úspěšnou éru hospodářské stabilizace a normalizace zahraničních vztahů, jeho role při přijetí americko-japonské smlouvy, činící z Japonska oddaného spojence USA, byla částí veřejnosti přijímána s velkou nechutí. Kiši je také symbolem poválečného establishmentu s dominantní rolí LDP a jeho občas pochybných finančních praktik.

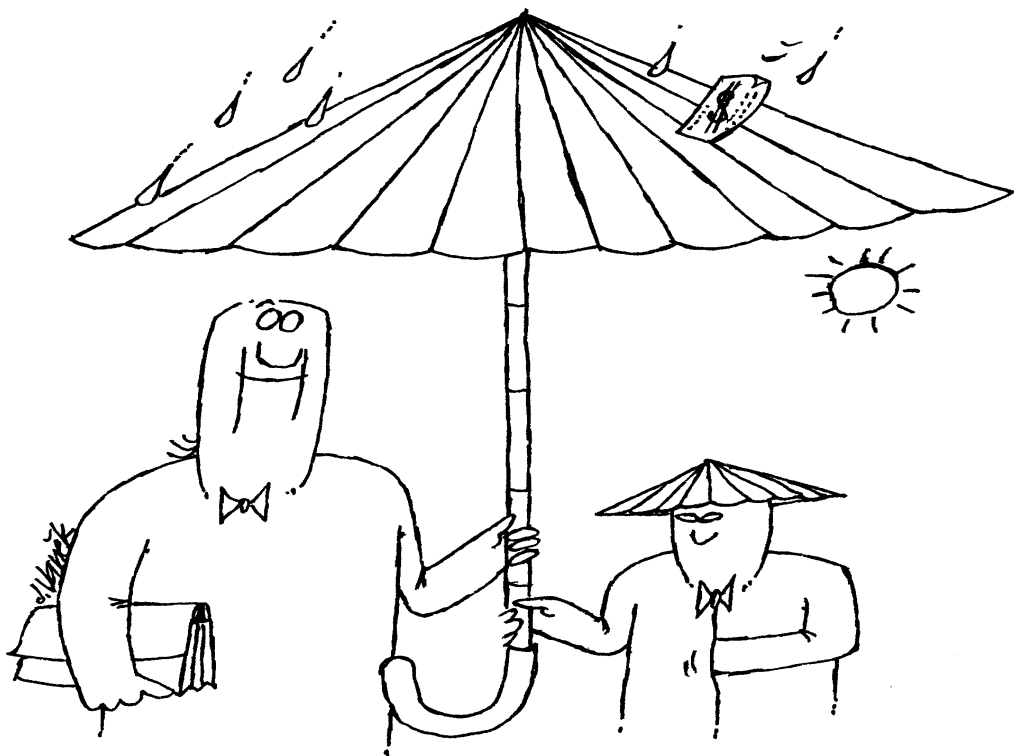
S pověstí jestřába ve vztazích s Čínou a Severní Koreou a s velkou popularitou

ZEMĚMI SVĚTA

za zády se Šinzó Abe zhostil role předsedy vlády s patřičnou pružností, zejména v zahraniční politice. Jeho první zahraniční cesty vedly do Pekingu a do Soulu a vzbudily pozitivní ohlas, vycházející z překvapení, jak politik tak razantních názorů může vystupovat diplomatictěji než samotný Koizumi. Mezinárodní klima na Dálném východě ovšem zanedlouho dramaticky poznamenal pokusný jaderný výbuch, který v říjnu 2006 provedla Severní Korea. Tím si ovšem Abeho konzervativní kurs nemohl přát lepší kulisu pro zdůvodnění dalších kroků k změně pacifistické ústavy a přitvrzení vůči obtížnému sousedovi.

O rozruch se nový premiér postaral způsobem, jakým se postavil k problému sexuálního zotročení asijských žen za druhé světové války. V tisku se obvykle uvádí, že to bylo řádově asi 200 000 žen převážně z Číny, Koreje, Filipín a Indonésie zavlečených do japonských nevěstinců pro potřeby armády.²⁾ Bylo by nespravedlivé tvrdit, že se Japonci nikdy nepokusili o omluvu a alespoň symbolické finanční odškodnění postižených žen. Stalo se tak oficiálním prohlášením japonské vlády v roce 1993. V roce 1995 vznikl zvláštní fond, do kterého z Japonska přispívají soukromé subjekty (ne státní), a doposud vyplatil odškodné 285 asijským ženám, každé částku 17 000 USD. Jenže dosavadní způsob omluvy byl v blízkých asijských státech shledán jako nedostačující a málo taktický, jak svou formou, tak i nejednotným názorem na způsob odškodnění, některé ženy peníze odmítly.

V japonských oficiálních postojích se odráží obava z možné laviny žalob, pokud v ochotě uznat dávnou vinu ustoupí příliš daleko. Navíc za utrpená příkoří se má omlouvat generace, která se již narodila po válce a necítí bezprostřední vinu. Kdo se v dnešní Číně nebo Severní Koreji omluvil za ještě horší a co do počtu masovější případy strádání, která se stala již po válce a byla způsobena vlastními národními režimy? Japonský premiér Abe však některými výroky o legitimitě nároku na omluvu (údajně v případě profesionálních prostitutek) vzbudil zbytečnou pozornost i v zámoří, kde projevy japonského nacionalismu a ignorování násilností spáchaných v minulosti nedělají dobrý dojem a nacházejí přirovnání s popíráním holocaustu.³⁾ V domácí politice si nový premiér překvapivě nevedl příliš úspěšně. Horlivý přístup k vlasteneckým tématům nijak podstatně nerozptýlil nervozitu střední vrstvy z vlastní ekonomické budoucnosti. Podle časopisu The Economist

se hospodářský růst sice konečně pohnul z předchozí dlouhé stagnace, na individuálních příjmech se však s výjimkou velkých firem nijak viditelně neprojevil. Průzkumy veřejného mínění od nástupu Abeho do funkce za několik měsíců spadly na úroveň obvyklou pro nevýrazné předchůdce Koizumiho. Největším problémem nového šéfa kabinetu se zdá být jeho zřetelně menší respekt v řadách vlastní strany. Zatímco Koizumi se nezdáhal vyloučit poslance LDP, kteří stáli proti privatizaci státní pošty, z kandidátek před dalšími volbami, a získat tím na svou stranu veřejnost,⁴⁾ Šinzó Abe jedenáct z nich posléze přijal opět zpátky, aby si zajistil větší podporu u stranické staré gardy. Jeho osobní prestiž v LDP to stejně moc neprospeklo, neboť zvěsti o jeho možném brzkém odstavení se začaly obecně šířit.⁵⁾

Strategické dilema

Daniel Sneider z university v Stanfordu rozlišuje dvě názorové skupiny uvnitř vládnoucích liberálních demokratů Japonska. Proti „asertivním nacionalistům“, reprezentovaným premiérem Abem, staví druhý názorový proud „konzervativních realistů“, který představuje Jasuo Fukuda. Fukuda je zkušený politik z řad LDP, syn bývalého premiéra Takeo Fukudy, 1976–1978), do roku 2005 zastával funkci tajemníka úřadu vlády za Koizumiho, kde jej pak vystřídal Abe. Fukuda je o několik deset let starší než Abe a je spíše typem politika klidnějšího a neideologického. Zatímco nacionalisté kladou důraz na zajištění bezpečnosti posílením vazby

na USA, Indii a Austrálii, Fukudovi realisté upozorňují na riziko odcizení Japonska od sousedních asijských zemí, hlavně ČLR a Jižní Koreje, které může mít v budoucnu mimo jiné nepříznivý dopad na japonský ekonomický růst. V partnerství s USA se obě skupiny zhruba shodnou, dokonce i v případě vyslání vojenského kontingentu do Iráku, realisté však nesoouhlasí s konfrontační politikou, kterou odstartoval Koizumi svými opakovanými návštěvami *Jasukuni*. Před vyzývací politikou upřednostňují subtilnější taktiku formou ekonomické spolupráce s asijskými zeměmi, kterou lze vliv Japonska v asijské regionální integraci oživit efektivněji.⁶⁾

Abeho dosavadní kurs jevil známky ochoty ke kompromisu mezi oběma koncepcemi, o čemž svědčí jeho dosavadní nenávštěvní tolik sledované šintoistické svatyně *Jasukuni*, zejména však demonstrování snaha o zlepšení vztahů se Soulem i Pekingem. Rovněž uskutečněná oficiální návštěva čínského předsedy vlády Wen Ťia-paa letos v dubnu v Tokiu a jeho projev v japonském parlamentu lze hodnotit jako výsledek oboustranné snahy vymáněvovat ven z čínsko-japonské krize posledních dvou let.

Za projev asertivnějšího kursu nacionalistů lze ovšem pokládat uzavření obranné dohody s Austrálií⁷⁾ – první svého druhu mimo partnerství s USA. Premiér Abe také vedl jednání o prohloubení spolupráce se Severoatlantickou aliancí a jako první japonský předseda vlády se zúčastnil zasedání Rady NATO. Aliance projevuje zájem

navázat užší spolupráci s Japonskem, Jižní Koreou, Austrálií a Novým Zélandem, avšak americký plán na vznik „globálního partnerství“ narazil na nesouhlas Francie a několika dalších členských zemí.⁸⁾

Japonský úřad pro obranu byl po nástupu Abeho již transformován v ministerstvo obrany, následná změna pacifistické ústavy se pokládá za obecně předpokladanou, uvažuje se o vyhlášení referenda. V reakci na loňský nukleární test v Severní Koreji a testy balistických raket japonská vláda urychlila pořízení mobilního protiraketového systému Patriot, který byl letos importován z USA a rozmístěn poblíž hlavního města. Zvěsti, že se vláda zabývá také eventualitou vlastní jaderné výzbroje a vývoje nukleárních raketových hlavic, ovšem oficiální místa popřela.⁹⁾

Jakým směrem se v rámci dvou zmíněných strategií Japonsko vydá, a zda bude v čele vlády nadále Šinzó Abe, zřejmě více napoví blížící se parlamentní volby v červenci. Současný premiér byl místními médii obviněn, že neudrží na uzdě své ministry a poradce zapletené do finančních skandálů a z personální politiky, kterou odměňuje své stoupence. Odlivu přízně se neubrání ani Koizumi, dokázal se však zase vzchopit. Bude tedy co srovnávat.

Rudolf Fürst (1958) je vědeckým pracovníkem Ústavu mezinárodních vztahů.

furst@iir.cz

¹⁾ Kan Abe byl poslancem parlamentu. Šintaró Abe, manžel Joka Kiši, dcery ministerského předsedy Nobosuke Kišiho, zastával řadu stranických a vládních postů, v 80. letech byl postupně ministrem zemědělství, lesnictví a rybolovu, ministrem obchodu a nejvyšší funkce dosáhl na postu ministra zahraničí v kabinetu premiéra Nakasoneho. V roce 1987 se také stal předsedou LDP.

²⁾ Viz např. *Japan refuses sex slave apology*, BBC News, 17. 4. 2007, *Documents prove use of 'comfort women': historian*, Taipei Times, 27. 4. 2007, *Dangerous denial of sex slaves*, South China Morning Post, 7. 3. 2007.

³⁾ Fukuyama, Francis, *The Trouble with Japanese Nationalism*, Project Syndicate, 2. 4. 2007, www.project-syndicate.org/commentary/fukuyama2, přístup květen 2007.

⁴⁾ Viz Sýkora, Jan, *Koizumiho politické divadlo roku 2005*, Mezinárodní politika, 3/2006, s. 4–7.

⁵⁾ *Scarcely an Abe-rration*, The Economist, 10. 3. 2007, s. 57–58.

⁶⁾ Sneider, Daniel, *Japan's Succession Battle*, Yale Global Online, 6. 7. 2006, yaleglobal.yale.edu/article.print?id=7738, přístup květen 2007.

⁷⁾ *Security agreement not aimed at Beijing*, says Abe, Reuters, South China Morning Post, 13. 3. 2007, *Australia in Japan security deal*, BBC News, 13. 3. 2007, www.bbc.co.uk.

⁸⁾ *Japan PM to meet NATO chief eyeing closer tie-up*, AFP, South China Morning Post, 12. 1. 2007.

⁹⁾ *Japan looked into having own nukes, report claims*, Taipei Times (s odvoláním na Sankei Shinbun), 3. 5. 2007.

Ruská menšina v Estonsku: domů do Říše?

Stejně jako všechny konflikty, ve kterých se operuje historickými argumenty, je také konflikt v dnešním Estonsku ve skutečnosti sporem o přítomnost. Ačkoli se účastníci nepokojí po odstranění sochy bronzového sovětského vojáka vesměs rekrutovali ze sociální skupiny, která nemá k násilí daleko, svědčí snadnost a rychlost, s níž nepokoje vzplály, přece jen o problémech současnosti. Celý spor o šedesát let starou historii, kdy jedna strana interpretuje příchod Rudé armády jako začátek vlny teroru, zatímco druhý tábor zdůrazňuje úlohu sovětských vojsk při osvobození Evropy od nacismu, je v tomto světle pouze sporem zástupným.

DUŠAN KOŘENÝ-PÖLLICH

Především je třeba si uvědomit, že ani estonská politická scéna nebyla v otázce památníku rudoarmějce jednotná. Právním podkladem pro jeho přemístění byl tzv. zákon o zakázaných objektech, schválený v únoru estonským parlamentem Riigikogu jen těsnou většinou. Téměř všichni členové Riigikogu jsou přitom etničtí Estonci. Tak nepřesvědčivý výsledek nebyl dobrým znamením. Zákon putoval na stůl prezidentu republiky T. H. Ilvesovi, který jej odmítl podepsat. Estonskou hlavu státu přitom nemůžeme obviňovat ze sentimentu k sovětským časům. Ilves se totiž narodil v emigraci, vyrostl ve Spojených státech a před pádem komunismu pracoval mimo jiné pro Svobodnou Evropu. Ačkoli se tedy zpětně může zdát, že zde proti sobě stály dva tábory – tábor estonský, který se chce zbavit nenáviděné připomínky totality, a tábor ruské menšiny, která onu dobu totality považuje za svůj zlatý věk – situace ve skutečnosti byla složitější. Plán na přemístění sochy byl záměrem současné vlády a v rámci vládní koalice zase především záměrem Reformní strany premiéra Andrise Ansipa. Není proto ani divu, že jméno předsedy vlády Ansipa bylo nejčastějším jménem, které demonstranti při nepokojích koncem dubna skandovali – spolu s požadavkem na jeho odstoupení.

Zásah policie rozděluje estonské politiky

Ne zcela jednotné byly také názory estonských politiků na zmíněné události.

Všichni sice odsuzovali chování výtržníků, rozcházeli se ale v názoru na reakci policie. Vláda v čele s premiérem Ansipem se postavila za kategorický zásah proti demonstrantům a prezident nyní zcela jednoznačně podpořil postup vlády, naopak tomu tallinský starosta Edgar Savisaar obvinil z eskalace násilí politiku pravicového premiéra Ansipa a prohlásil, že bude po vládě požadovat satisfakci za škody na majetku města. V reakci na Savisaarovo komuniké začaly nevládní kruhy sbírat podpisy za jeho odstoupení. Savisaar je přitom sám vedoucím politikem opoziční Strany středu a jako starosta Tallinnu musí brát ohledy na mínění ruské menšiny, která v hlavním městě tvořila donedávna polovinu obyvatel. Vše tedy nasvědčuje tomu, že svou roli zde hraje politická příslušnost a volební kalkulace.

Dnešní Estonsko v mnoha ohledech dosahuje obdivuhodných výsledků. Růst estonské ekonomiky se pohybuje setrvale okolo deseti procent, panuje nízká nezaměstnanost, předchozí vlády zavedly všude internet a dosáhly nejvyšší míry HDP ze všech postsovětských zemí. Zároveň je však čtvrtina obyvatel jiného než estonského původu. Z příslušníků této menšiny má zase pouze menší část estonské občanství, zbytek buď vlastní ruský pas, anebo je bez státní příslušnosti. Podle Estonského statistického úřadu přitom míra nezaměstnanosti činí mezi obyvateli Estonska bez estonského pasu asi 12 procent, zatímco estonských občanů je bez práce zhruba o polovinu méně.

Přesto se estonští Rusové mají nesrovnatelně lépe než jejich příbuzní v Ruské federaci, a spousta z nich je ochotna to přiznat. Bylo by hezké, kdyby těch, kteří si uvědomují, jak dobře se jim v Estonsku vede, bylo ještě víc, a kdyby se podle toho také chovali. A na druhé straně estonská vláda dospívá podle všeho konečně k poznatku, že mnoho problémů, které mají zdánlivě kořeny v minulosti, může být ve skutečnosti způsobeno neochotou naslouchat problémům současníků. V Estonsku je mnoho kostlivců ve skříni, nejsou to ale pozůstatky rudoarmějců, nýbrž zahnívajících frustrace komunity, se kterou se sice posledních šestnáct let zacházelo velice korektně, která se ale přesto málo-

kdy dostala ke slovu, ani nebyla často oslovována. To pochopil konečně i premiér Ansip, když po tallinských demonstracích vystoupil v televizi s projevem v ruštině. A také prezident Ilves ve čtvrtek následujícího týdne pozval na audienci novináře z ruskojazyčných periodik, akreditované v Estonsku. To jsou drobná gesta, která téměř nic nestojí, na které ale přitom musela ruská komunita čekat skoro dvě desetiletí.

Stát dvou jazyků

Konstelace v dnešním Estonsku v mnohém připomíná rozložení sil v předválečné Československé republice: Na jedné straně je zde malý národ, jenž má konečně svůj vlastní stát, který si za-

sloužil a na který má plné právo, na druhé straně je zde menšina, která donedávna patřila k preferovanému národu, o toto postavení ale přišla a pracně hledá svou novou identitu. Stejně jako sudetští Němci v první republice, si estonští Rusové zdánlivě nemají důvod stěžovat. Estonsko je plně demokratická země (s jedním z nevyšších indexů svobody tisku v celé EU), každý občan má plná práva zaručená ústavou. Je ale těžké být spokojeným občanem ve státě, jehož nynější „vládnoucí národ“ vám dlouhou dobu dával najevo, že sem vlastně nepatříte. Estonsko bylo založeno jako národ estonského etnika. To je sice zcela legitimní, tragédie ale spočívá v tom, že si spousta Estonců dodnes nechce připustit, že jejich země ve skutečnosti není národním státem, nýbrž státem dvou jazyků.

A je zde také třetí hráč: světová mocnost, která po postupné porážce opět zvedá hlavu a snaží se intervenovat do vnitřních záležitostí jiného státu. I to je paralela k sudetské otázce meziválečné epochy. Naštěstí ale žijeme v době, kdy je od mobbingu a urážek vlády suverénního národa k vojenské intervenci daleko. Myslím, že se nepletu, když si dovolím předpovědět, že Rusko nepřekročí řeku Narvu a nenapochoduje do Estonska, aby místní Rusy vzalo pod svou „ochranu“. A také estonská vláda nejeví zatím snahu vypovědět povolení k trvalému pobytu ruským občanům, kteří se podíleli na víkendových násilnostech, ani je jiným způsobem odsunout ze země.

Estonci a estonští Rusové jsou tedy odsouzeni k dalšímu spolužití. Vše nyní závisí na tom, jak se toto „konfliktní společenství“ budou obě strany snažit nově definovat. Dnešní ruskojazyčná mládež má při hledání identity tři možnosti: Ti z nich, kteří stále ještě nevlastní estonský pas, se mohou identifikovat se „starou vlastí“, tedy s Ruskem jako zemí svých předků nebo svého občanství. To ale není řešení, protože realita kolem nich je estonská. Druhou možností, kterou intuitivně volí stále více z nich, je příklon k bezpohlavní globální kultuře. Jazykem této kultury je angličtina a jejím médiem je internet. To je ale útek do virtuálu. Třetí možností je identifikace s Estonskem. Škoda jen, že za posledních šestnáct let to byla přes veškerou dobrou vůli varianta nejtěžší.

Dušan Kořený-Pöllich (1979), autor je překladatel a historik.

koreny@web.de

Volby v Quebecu: seizmické otřesy v quebeckém stranickém systému

Výsledek posledních voleb v kanadské frankofonní provincii Quebec, které se konaly 26. března 2007, přirovnávají politologové k seizmickým otřesům.¹⁾ Důvodem je hned trojí překvapení: vznik menšinové liberální vlády (první za posledních 129 let), úspěch strany Demokratické akce Quebecu (Action démocratique du Québec – ADQ) a propad separatistické Quebecké strany (Parti québécois – PQ) až na třetí místo. Zahraniční komentátoři ohodnotili výsledek voleb jako odklon Quebecu od separatismu. Interpretace výsledků však nabízí mnohem barvitější obrázek.

MAGDALENA FIŘTOVÁ

Od konce sedmdesátých let 20. století jsou quebecké provinciální volby sledovány s napětím, protože ve vzduchu visí otázka odtržení provincie od kanadské federace. Nejinak tomu bylo i v letošní předvolební kampani. Do tradičně vyhroceného střetu mezi tábory separatistů a federalistů reprezentovaných Quebeckou stranou, resp. Liberální stranou Quebecu (Parti libéral du Québec – PLQ) však letos razantně a překvapivě vstoupil třetí subjekt – strana Demokratická akce Quebecu prosazující střední cestu autonomie.

Známa neznámá Demokratická akce Quebecu

Obrazně řečeno se Demokratická akce stala vítězem voleb, protože jako jediná dokázala zvýšit počet svých mandátů oproti roku 2003. Quebecští politologové se shodují, že nárůst obliby ADQ lze přičíst potřebě voličů nalézt novou alternativu – uskutečnit změnu mimo mantinely dosavadních politických stran. Mario Dumont, charismatický populistický lídr ADQ, stojí v čele strany téměř od jejího vzniku v roce 1994. Strhující úspěch strany je proto pře-

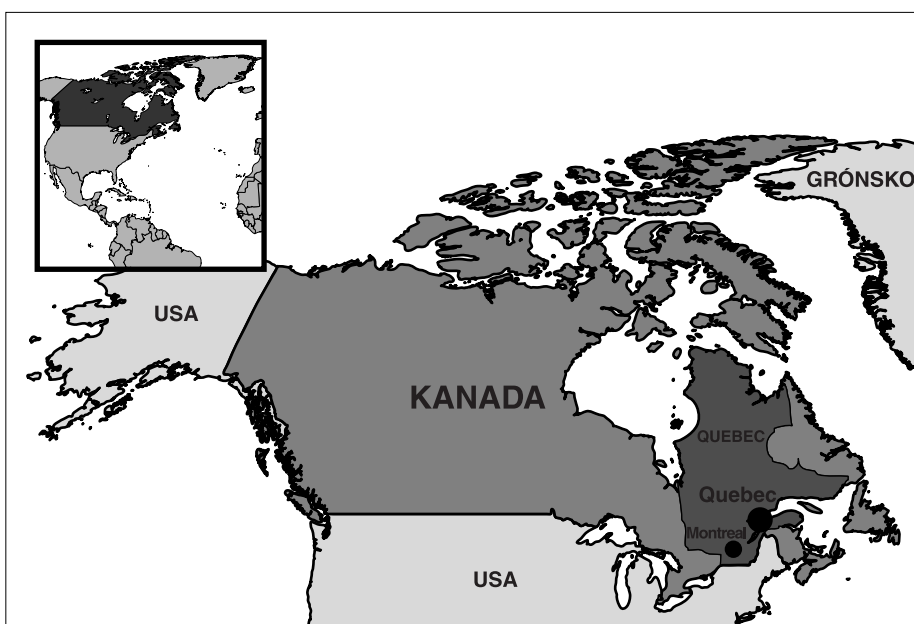
devším jeho osobním úspěchem. Ve svých 37 letech získal od voličů již počtvrté poslancek mandát a nově teď důležitou funkci šéfa „oficiální opozice“. Ve svém povolebním projevu nadšeně deklaroval: „Quebecané uzavřeli jednu kapitolu své historie a otevřeli novou. Hlas Quebecanů vyjadřuje hlubokou touhu po změně.“²⁾

Připomeňme, že ADQ není na quebecké politické scéně úplným nováčkem. V roce 2003 získala 18 procent hlasů (4 mandáty). Předvolební průzkumy v roce 2003 ji po určitý čas dokonce stavěly s 42 procenty volebních preferencí na první místo. Tehdejší volby nakonec skončily vítězstvím Liberální strany Quebecu Jeana Charesta, který Quebecanům přislíbil změnu kurzu a odklon od neoblíbené vlády „pequistů“ Bernarda Landryho. Podpora ADQ se tak v několika posledních dnech před volbami 2003 rozplynula ve prospěch liberálů.

Stejně jako v případě Quebecké strany, je i vznik ADQ výsledkem schizmatu uvnitř Liberální strany Quebecu, kdy se ADQ připojila na stranu tábora „ANO“ v posledním quebeckém referendu v roce 1995. Od té doby strana vyhlásila moratorium na možnost vypsání dalšího referenda a postupně se vyprofilovala jako konzervativní pravicová strana podporující autonomii. Svou politikou hlásající konzervativní hodnoty, a především myšlenku autonomie navazuje na politiku strany Národní svaz (Union nationale – UN), jež od třicátých do šedesátých let zejména díky svému „velkému šéfovi“ Maurici Duplessisovi s krátkými přestávkami vládla provincii. Dumontovi se podařilo prorazit především díky původním konzervativním venkovským voličům Národního svazu, bitvu o Montreal prozatím prohrává. Kromě vágního programu autonomie s heslem „upevnit pozice, ale neodtrhnout se“, za nímž málokdo ví, co se přesně skrývá, nabízí voličům velmi populistické kroky zeštíhlení státní správy, částečnou privatizaci zdravotního systému a konečně i klíčový postoj proti „rozmumnému přizpůsobování“ vůči imigrantům. Poprvé v historii se totiž integrace imigrantů stala jedním z důležitých témat quebecké předvolební kampaně a zastínila nejobavější téma nutné reformy zdravotního systému. Dumontovi se podařilo přenést klíčovou otázku quebecké národní identity z federálně-provinciální roviny domů na lokální úroveň.

Neúspěch Quebecké strany a sliby liberálů

Stručně připomeňme, že Quebecká strana (PQ) se zrodila na konci šedesá-

	1970		1976		1989		1994		2003		2007	
	Počet křesel (ze 108)	Podíl hlasů (%)	Počet křesel (ze 110)	Podíl hlasů (%)	Počet křesel (ze 125)	Podíl hlasů (%)	Počet křesel (ze 125)	Podíl hlasů (%)	Počet křesel (ze 125)	Podíl hlasů (%)	Počet křesel (ze 125)	Podíl hlasů (%)
Liberální strana Quebeku (PLQ)	72	45,4	26	33,8	92	49,9	47	44,4	76	45,9	48	33,1
Demokratická akce Quebeku (ADQ)	–	–	–	–	–	–	1	6,5	4	18,1	41	30,8
Quebecká strana (PQ)	7	23,1	71	41,4	29	40,2	77	44,7	45	33,2	36	28,3
Národní svaz (UN)	17	19,6	11	18,2	–	–	–	–	–	–	–	–
Quebečtí kreditisté (RC)	12	11,2	1	4,6	–	–	–	–	–	–	–	–
Strana rovnosti	–	–	–	–	4	3,7	–	–	–	–	–	–
Ostatní	0	0,7	1	2	0	6,2	0	4,4	0	2,3	0	7,8

Zdroj: Le directeur général des élections du Québec, www.electionsquebec.qc.ca/fr/stat-gen.asp, 12. 4. 2007

tých let minulého století a pod vedením Reného Lévesqua poprvé zvítězila v provinciálních volbách v roce 1976. Od té doby byla po čtyři volební období zodpovědná za vedení provincie a ve zbylých případech byla oficiální opoziční stranou. Její vládní mandáty byly spojené s vyhlášením dvou referend za nezávislost v letech 1980 a 1995. V posledním referendu skončil tábor za odtržení Quebecu, neboli tábor „ANO“, o pouhé jedno procento za táborem „NE“. V následujícím vládním období 1998–2003 se strana nepokusila referendum zopakovat. Od roku 1994 její volební preference postupně klesají a poslední volby znamenají nejhorší dosažený volební výsledek od roku 1973.

Ačkoli Quebecká strana ztratila pouhých 5 procent hlasů oproti roku 2003, je její výsledek považován většinou komentátorů za dramatickou porážku. Toto hodnocení se opírá o průzkumy veřejného mínění z roku 2005, kdy se strana ocitla s padesátiprocentními preferencemi na výsluní oblíbenosti. Hlasy čerpala především z tehdy silných protifederálních nálad, které vycházely z odhalení korupčního skandálu v celostátní Liberální straně Quebecu. Své příznivce však strana ztratila zejména v průběhu posledního roku, kdy do jejího čela nastoupil nový předseda André Boisclair. Jeho otevřeně přiznaná homosexualita a nekonvenční „úlety“ mládí odradily konzervativnější část voličů. Druhou část voličů nepřesvědčil Boisclairův plán vyhlásit „veřejné konzultace“ o nezávislosti provincie, resp. voliči postrádali kromě abstraktní rétoriky konkrétní kroky, jak se vypořádat s aktuálními problémy tížícími quebeckou společnost.

Liberálové Jeana Charesta jsou vítězi i poraženými těchto voleb. S poklesem 12 procent hlasů (28 křesel) oproti roku 2003 ztratili nejvíce voličů. Zjednodušeně řečeno si udrželi pouze okrsky s velkou koncentrací svých tradičních voličů – anglofonního a multietnického obyvatelstva. Ačkoli nepřesvědčili 66 procent voličů, získali mandát k vytvoření menšinové vlády. Staronovému Charestovu kabinetu bývá vytýkána neschopnost výrazněji se prosadit ve vztahu k federální vládě, a hlavně nesplnění volebních slibů z roku 2003, k nimž patřily náprava zdravotního systému trpícího nedostatkem lékařů, sester a dlouhými čekacími lhůtami na ošetření nebo ohlášené snížení daní a zeštíhlení státní správy. Rozpočtová nerovnováha je neudržitelná, když provinciální vláda dlouhodobě navyšuje výdaje a Quebec je dnes s rozpočtovým schodkem dosahujícím 40 procent HDP nejzadluženější kanadskou provincií.

Quebečtí liberálové tradičně těží ze své pozice „spojence Ottawy“ a federální rozpočet strategicky představený kanadským konzervativním premiérem Stevem Harperem jen několik málo dnů před konáním quebeckých voleb potvrdil pro provincii dodatečné miliardy (navýšení o 18,8 procenta) v rámci tzv. dorovnávacích plateb (equalization payments). Charest pak přislíbil z těchto peněz uhradit plánované snižování daní. Právě tímto slibem si vysloužil ostrou kritiku Ottawy, stejně jako i šéfů vlád ostatních kanadských provincií, kteří považují toto řešení za systémově špatné a neakceptovatelné.

Quebecký volební a stranický systém

Quebecký volební systém je systémem většinovým, působícím směrem k utváření systému dvou politických stran, kde třetí politické strany tradičně hrají pouze okrajovou úlohu. V průběhu celého 20. století se na quebecké politické scéně objevovaly nové politické strany jako např. Liberální národní akce (Action libérale nationale) ve třicátých letech, Sdružení pro nezávislost (Rassemblement pour l'indépendance nationale – RIN) v šedesátých letech, hnutí kreditistů a Strana rovnosti (Parti Égalité) v sedmdesátých, resp. osmdesátých letech. Všechny však byly odsouzeny k živoření na okraji quebecké politické scény a po dvou až třech volebních obdobích byly definitivně zapomenuty, popřípadě pohlceny jinými stranami.

Od vzniku konfederace získávaly dvě největší politické strany většinou více než 90 procent všech mandátů v quebeckém Národním shromáždění. Pouze dvakrát nepřesáhl tento podíl 90 procent – v roce 1970 a v roce 1976 (82 procenta, resp. 88 procent). Letošní výsledek ukazuje, že PLQ spolu s ADQ získaly pouhých 71 procenta mandátů, tedy nejméně v historii provincie. První stranu dělí od třetí pouhých 200 tisíc hlasů. Žádná ze tří stran nezískala více než třetinu hlasů. Poprvé od roku 1878 tak bude mít provincie menšinovou vládu.³⁾

Politologové prozatím nedokážou odhadnout, zda je letošní výsledek mezníkem na cestě směrem k tripartismu, anebo se zopakuje precedent ze sedmdesátých let. Quebecká strana tehdy doslova vytlačila konzervativní Národní svaz a během

let 1970 až 1976 se dokázala prosadit a zvítězit. Její vítězství však zároveň znamenalo definitivní zánik UN. Většinový volební systém, který v sedmdesátých letech Quebecké straně dopomohl k vládě, letos přivodil její porážku. Poprvé od roku 1970 tak PQ ztratila nejen nárok na vládu, ale i na titul „oficiální opozice“.

Jednou z předvolebních deklarací Maria Dumonta byla přeměna většinového volebního systému na systém poměrný. Premiér Charest již v roce 2003 přislíbil, že jeho vláda zavede do volebního systému poměrné prvky před dalšími volbami, což se nestalo. Dnes je údajně zákon připraven, a pokud tři parlamentní strany odsouhlasí jeho podobu, měl by začít platit v příštích provinciálních volbách. Quebec by se tím stal první kanadskou provincií, která by opustila většinový volební systém.

Vítězství „otevřeného federalismu“?

Interpretovat výsledek quebeckých voleb jako konec snu o nezávislosti je přinejmenším předčasné, protože průzkumy veřejného mínění ukazují, že suverenita Quebecu zůstává kýženým cílem většího počtu voličů než jen těch, kteří letos hlasovali pro Quebeckou stranu. Voliči se však nechali slyšet, že staré stranické cesty, které nepřinesly úspěch, chtějí vyměnit. Výsledek naznačuje, že po třech dekadách středo-levicového pluralismu opět unavení Quebečané vážavě hledají konzervativní řešení. Budoucnost quebeckého stranického systému zůstává otevřená, stejně jako přesnější obsah pojmu „autonomie“ v pojetí Maria Dumonta.

Konzervativní kanadský premiér Steven Harper výsledek voleb uvítal jako vítězství „otevřeného federalismu“.⁴⁾ Samozřejmě, vždyť náklonnost voličů pro konzervativní ADQ napovídá, že by federální Konzervativní strana znovu dokázala v provincii uspět, stejně jako v roce 2006. Jistější Harper, který disponuje pouze menšinovým mandátem, se tak podle očekávání na začátku dubna nechal slyšet, že možnost vyhlášení nových federálních voleb, která byla médii a politiky na počátku roku často skloňována, se odkládá.⁵⁾

Magdalena Fírtová (1976) je doktorandkou na Institutu mezinárodních studií FSV UK a působí na Velvyslanectví Kanady v Praze.

firtova.magdalena@seznam.cz

¹⁾ Michel David: Le Devoir, 27. 3. 2007, A1.

²⁾ André Pickard: The Globe and Mail, 27. 3. 2007, A1.

³⁾ Nutno však doplnit, že výsledek v roce 1878 byl způsoben zvolením nezávislých poslanců.

⁴⁾ Radio Canada – nouvelles, 28. 3. 2007.

⁵⁾ J. D. Bellavance: La Presse, 11. 4. 2007.

Rovnice o Kosovu: dvě známé a tři neznámé

Podle toho, jak který komentátor sympatizuje s Albánci nebo se Srby, se v posledních týdnech vykládají různé náznaky a posuny v diplomatické přetahované, kde jeden konec drží Bílý dům a druhý Kreml. Srbsku nakloněné hlasy často přejímají emotivní tón, zdůrazňující princip neporušitelnosti hranic, případně apelují na historický význam Kosova pro Srbsko. Hlasy jejich protivníků znějí napohled realističtěji. Vynechávají albánskou argumentaci založenou na ústavním postavení Kosova v bývalé Jugoslávii a nejčastěji zmiňují prostě nevyhnutelnost.

FILIP TESAŘ

Marti Ahtisaari byl před rokem a půl generálním tajemníkem OSN pověřen nalezením východiska ze slepé uličky, v níž se mezinárodněprávní postavení Kosova octlo po válce mezi NATO a tehdejší Svazovou republikou Jugoslávií v červnu 1999. Kosovo je svěřeneckým územím OSN bez jasné perspektivy další budoucnosti. Ahtisaari předložil počátkem února 2007 návrh spočívající v posílení pravomocí současných kosovských institucí vybudovaných OSN, posílení samosprávy etnický srbských enkláv a uznání jejich práva na rozsáhlou spolupráci s vlastním Srbskem a nahrazením mise OSN omezenou supervizí Evropské unie, která by se spolu s NATO starala hlavně o bezpečnostní agendu. V doprovodném komentáři vysvětluje, že jediným možným řešením je podmíněná nezávislost Kosova: *V posledních osmi letech byly Kosovo a Srbsko spravovány zcela odděleně. ...To je realita, kterou nelze popřít; je nezvratná. Návrat srbské správy by nebyl přijatelný pro naprostou většinu obyvatel Kosova.*¹⁾ To je jádro argumentace americké a britské diplomacie, jejichž cílem je během května a června, kdy tyto země předsedají Radě bezpečnosti OSN, protlačit Ahtisaariho plán formou rezoluce. Tatáž slova by se ovšem dala použít i na jiné regiony, kupříkladu Abcházii, tam ovšem dosud nebyl nikdo pověřen nalezením způsobu ukončení statu quo.

Spojené státy zde mají podporou Albánců možnost manifestovat příklad americko-muslimského partnerství. Kosovští Albánci jsou sice muslimy vlašnými, ale svým proamerickým cítěním jsou v muslimském světě výjimkou: někteří imámové v kosovských mešitách se modlili za americké vojáky padlé v Iráku. Rusku se nabízí šance Američany přibrzdit a přesvědčit je, že ve světové politice se na ně

musejí ohlížet. I když ani nezávislost Kosova Američanům, ani jeho zachování pro Srbsko Rusům dlouho neleželo nijak zvlášť na srdci, byly obě země pro tyto role jaksi předurčeny: USA díky vlivné albánské lobby, která už na přelomu 80. a 90. let minulého století dokázala zafixovat Albánce jako „hodné“ a Srby jako „zlé“ chaplíky, Rusko díky dědictví historických vztahů k pravoslavnému Balkánu (balkánský odbor ruského ministerstva zahraničí se skoro vyrovná ministerstvu zahraničí menšího státu). Jejich zápas o vliv na globální politické scéně je přirozeně posouvá do protichůdných rolí advokátů obou stran. Kdo ustoupí, dá tím najevo, že ho přinutil ustoupit ten druhý. Na diplomatický výstřel USA o jednostranném uznání Kosova v případě neschválení Ahtisaariho plánu rezolucí Rady bezpečnosti OSN odpověděla ruská strana pohrůzkou vetování rezoluce. Neznamená to, že obě velmoci jsou rozhodnuty k takovým krokům opravdu sáhnout, a nejspíš ani to, že se vztahy mezi nimi rapidně přiosťují. Jak je vidět z neustálých kontaktů na vysoké úrovni, ani jedna z velmocí nestojí o to, aby mezi nimi kvůli Kosovu vznikla nepřekonatelná propast.

Ruská neznámá

V kosovské rovnici jsou dvě známé veličiny: Washington i kosovští Albánci pokládají nezávislost za hotovou věc, v ideálním případě za záležitost týdnů.

Snaha Spojených států a Velké Británie dostat kosovský problém co nejrychleji ze stolu nahrává Rusku, jemuž stačí v této fázi zdržovat. Ruský ministr zahraničí Sergej Lavrov, prezident Vladimir Putin i další ruští představitelé zatím už od února postupují v sebraném gardu, neřekli nic, co by je příliš zavazovalo, natož aby

vyslovili požadavek, jehož splnění by si později nedokázali vynutit. Jasně se vyslovili k pěti bodům: že Ahtisaariho plán může být nanejvýš základem pro další jednání, že konečné řešení musí být přijatelné pro obě strany, mandát pro dohled nad Kosovem by měl patřit Radě bezpečnosti OSN, že je nutné zajistit návrat srbských a dalších vyhnanců a vyslat na Kosovo misi RB OSN, která by se přesvědčila o skutečné situaci (tento bod byl splněn).²⁾ Vše nasvědčuje tomu, že ruská strana nemá zatím připraven vlastní návrh, její strategií je získávat čas a mezitím přesvědčit Západ, že Rusko již nelze obejít tak, jak tomu bylo v případě Bosny a Hercegoviny roku 1995 a Kosova roku 1999. Aby se taková situace neopakovala, potřebuje Rusko udržet jednání o Kosovu na půdě Rady bezpečnosti OSN. Nesmí proto připustit přílišné vyhocení vzájemné konfrontace, ale současně nesmí ztratit důvěryhodnost jako spojenec Srbska.

Rusko obratně udržuje zdání, že je srbským patronem, avšak je možné, že Bělehrad se na něj spoléhá přespříliš bezvýhradně. Slova o tom, že plán musí být přijatelný pro obě strany, lze chápat jako podporu odmítnání nezávislosti Kosova, ale rovněž jako vyloučení návratu srbské svrchovanosti, což je podmínkou Albánců. Lavrovova letmá zmínka o tom, že Rusko nemůže za Srbsko bojovat více, než to činí samo Srbsko, se může ukázat jako prorocká: vždyť Srbsko, které v souvislosti s Ahtisaariho plánem ohlásilo diplomatickou ofenzivu s cílem zabránit přijetí příslušné rezoluce, má velvyslance jen v pěti hlavních městech aktuálních členů Rady bezpečnosti OSN. Kvůli stranickým pŕtkám nejsou na svých místech velvyslanci v USA, Velké Británii a v Itálii, v Belgii, která vedla zmíněnou misi RB OSN na Kosovu, na Slovensku, kde se může Srbsko snažit získat na svou stranu jediného člena Rady bezpečnosti OSN, jenž je zároveň členem Evropské unie a NATO, ale dokonce ani v Rusku. Kvůli tahanicím o vládní posty parlament dosud ani nevyslechl zprávu srbských vyjednávačů o Ahtisaariho plánu. Proto by Moskva mohla Srbsko nakonec i nechat na holičkách a uznat zvláštní roli Západu v případě Kosova, kde jsou nasazeny mírové síly pod velením NATO výměnou za

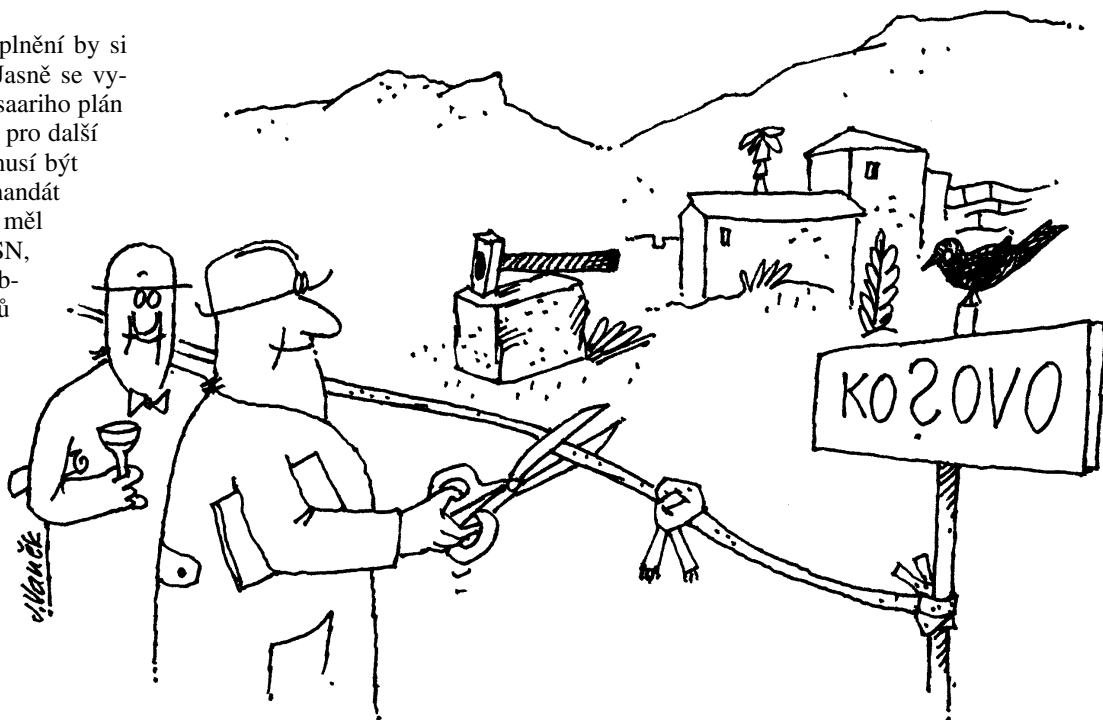
uznání obdobné role Ruska třeba právě v Abcházii, kde jsou rozmístěni vojáci pod hlavičkou SNS.³⁾

Nestálí členové Rady bezpečnosti OSN – druhá neznámá

Z hlediska ruských zájmů by bylo ideální, kdyby se mu podařilo zabránit přijetí příslušné rezoluce bez použití veta. Spojené státy mají kromě svého hlasu na své straně zjevně Velkou Británii, Francii, Belgii a přes veškerou váhavost i Itálii. Jedinou neznámou z evropských členů Rady bezpečnosti je Slovensko.

Ministr zahraničí Ján Kubiš přes zřejmé sympatie k Srbsku říká, že nezávislost je bohužel jediný reálný scénář, premiér Robert Fico tvrdí, že Ahtisaariho plán se může měnit, bývalý premiér Mikuláš Dzurinda prohlašuje, že vynutit si nezávislost proti vůli Srbska nelze, a předseda vládní SNS Ján Slota přirovnává plán k Mnichovu 1938. Členové zahraničního výboru se nedokáží shodnout, zda vyslovení podpory Ahtisaariho misi znamená i podporu plánu. Teoreticky lze spekulovat o tom, že Slovensko se hlasování zdrží. Je ovšem vázáno tím, že se balkánský diplomatický matador Miroslav Lajčák chystá od konce června ujmout funkce Vysokého představitele v Bosně a Hercegovině; chce-li se Slovensko tohoto prestižního úkolu zhostit se ctí, což je nemožné bez plné politické podpory EU i USA, bude s nimi muset táhnout za jeden provaz i v otázce Kosova. Pro se téměř jistě vysloví i muslimský Katar, naopak stano-

visko většinově muslimské, avšak separatistickými hnutími vnitřně ohrožované Indonésie není jasné. Pro nebude očividně Čína a zcela jistě Rusko. Zbylí členové: Jižní Afrika, Kongo, Ghana, Peru a Panama se tváří rezervovaně, poslouchají obě strany, obratně skrývají, co si myslí, a navenek říkají nanejvýš, že podpoří stabilní a dlouhodobé řešení. Jejich hlasy přitom rozhodnou. Pokud by se Američanům podařilo získat je na svou stranu a Čínu a Rusko izolovat, jejich odhodlání vyřešit kosovský problém jednostranným krokem by zřejmě vzrostlo. Pokud však bude Rusko postupovat jako dosud obezřetně, v zásadě nezaújatě a omezovat se na výhrady, jimž celkem vzato nelze nic vytknout, může vytvořit koalici zdrženlivých, takže USA nezískají potřebných devět hlasů z patnácti. To by mohlo Rusku posloužit nejen jako modelová strategie do budoucna, ale jako odraz k dalšímu kroku: vrazení malého klínu i mezi Spojené státy a Evropskou unií. Německá kancléřka Angela Merkelová varovala před jednostrannými kroky, belgický zástupce v Radě bezpečnosti OSN Johan Verbeke se nechal slyšet, že natolik důležité téma nemůže být rukojmím předem daných termínů. Celkově nevýrazný postoj představitelů EU i jednotlivých členských zemí, tak jako zřejmý nesoulad mezi dvěma bloky, jedním více či méně proalbánským (Velká Británie, Francie, Německo, Slovensko, Nizozemsko, Švédsko) a druhým, sympatizujícím se Srby (Slovensko, Španělsko, Řecko, Itálie),

i těžkopádná koordinace mezi reprezentanty EU a členskými zeměmi, Rusku zatím spíše dodává kuráž. I kdyby však dokázala EU přesvědčit o nutnosti pokračovat v jednáních, nemůže je protahovat donekonečna, jinak by trpělivost Washingtonu i Bruselu záhy vyčerpala. Pravděpodobné je tedy nanejvýš ještě jedno kolo jednání a ještě jeden plán, do něhož by Rusko zahrnulo své požadavky a donutilo Albánce dodatečně spolknout pár hořkých pilulek.

Srbská neznámá

Bělehrad chápe dosavadní proces v Radě bezpečnosti OSN jako svého druhu soudní spor, v němž má každá strana svého advokáta a je potřeba hlavně přesvědčit porotu, aby rozhodla v jeho prospěch. Okolnosti však hrají proti němu. Spojené státy a Evropská unie investovaly příliš času, peněz a snahy do bezpečnostní architektury na Balkáně, než aby ji nyní ohrozily tím, že vyjdou příliš vstříc Srbsku. Očividně mají menší strach z politické nestability v Srbsku po ztrátě Kosova než z propuknutí nového násilného konfliktu na Kosovu v případě, že by potvrdily srbskou svrchovanost. Dosavadní trend v diplomatických jednáních o Kosovu je pro Bělehrad alarmující: v roce 1996 uznal Západ Kosovo za součást Srbska, žádal pouze normalizaci vztahů s Albánci. Slobodan Milošević ignoroval řadu upozornění a poté, co propuklo albánské povstání, se nakonec rozhodl vyřešit situaci silou. Těsně před válkou odmítl jednat o návrhu široké autonomie pro Kosovo podle tzv. návrhu z Rambouillet, jenž mohl být po třech letech revidován.⁴⁾ Po vojenské porážce se musel smířit s okupací Kosova a jeho faktickou samostatností. Dlouhodobý bojkot budování kosovských institucí v režii OSN ze strany Bělehradu snížil jeho důvěryhodnost jako partnera v kosovské otázce, takže logickým vyústěním byl Ahtisaariho plán. Šéf mise OSN na Kosovu dostal od generálního tajemníka OSN bezprecedentní pravomoci, ale žádný pokyn, na co své úsilí zaměřit: buď na reintegraci (jako v případě chorvatské východní Slavonie), nebo na samostatnost (jako na Východním Timoru). Aby však správa byla dostatečně efektivní, museli šéfové mise vycházet vstříc albánské většině a jejich zásadní kroky, ať už to bylo vydání prozatímní ústavy, zavedení eura či privatizace nevyhnutelně přibližovaly Kosovo k nezávislosti.

Není divu, že to Bělehrad odmítá, ale není ani divu, že věci dospěly až sem. Všechny návrhy mohou být oprávněně

pokládány za nespravedlivé vůči Srbsku, stejně jako fakt, že se nikdy vážně nejednalo o návrzích, s nimiž přicházel sám Bělehrad, to však nic nemění na tom, že s každým dalším kolem Srbsko ztrácí jenom tím, že jednání fakticky obstruuje. Jako odpověď na Ahtisaariho plán předložil Bělehrad návrh, který skutečně jde za rámec běžné autonomie. Kosovo by podle něj mělo legislativní, výkonné i soudní pravomoci, do nichž by srbský stát nesměl vstupovat, Srbsko by si ponechalo zahraniční zastupování, kontrolu hranic, ochranu srbského kulturního dědictví, ochranu lidských práv a celní a monetární politiku. Souhlasí i s členstvím Kosova v mezinárodních finančních institucích a s jeho samostatným jednáním o integraci s EU.⁵⁾ Namísto navrženého protektorátu EU se jedná v podstatě o protektorát Srbska nad Kosovem. Bohužel, Rusko nedalo ani nyní, ani dříve v nejmenším najevo, že je ochotno sehrát pro srbský návrh roli advokáta – a bez toho není šance, že by se o něm začalo vážně jednat. Rusko je ochotno prosadit pro Srbsko ústupky, ale ne vynutit zachování Kosova pro něj. Otázkou je, zda se srbská vláda nechá přesvědčit. Strach, že získá historickou nálepkou národních zrádců – vzpomeňme si na Philippa Pétaina nebo Rudolfa Berana – ji může vést spíše k pokračování v dosavadním kursu. I kdyby se Moskva a Washington v komplikované partii o Kosovu nakonec shodly, Bělehrad nemusí na poslední nabídku přistoupit a věřit, že tím Rusko donutí bojovat dál.

Možný kompromis

Vyjdeme-li z Ahtisaariho plánu a posledního srbského návrhu, možný kompromis by mohl vypadat například takto: Mezinárodní vojenská přítomnost, právo na členství v mezinárodních finančních institucích i zvláštní cesta Kosova do EU, zmíněné v srbském plánu, jsou bez debat. Není proč vynechávat prvky konsocionální demokracie uvedené v Ahtisaariho plánu (územní, kulturní, školská apod. samospráva menšin, jejich povinné zastoupení ve vládě a ústavní mechanismy proti jejich majorizaci v parlamentu), zvláště když s nimi Albánci souhlasí; některé ostatně již v praxi fungují. Zvláštní režim ochrany pro srbské památky je zmíněn v obou návrzích, otázkou je spíše jeho podoba. Téměř jistá je i mise Evropské unie, na nátlak Ruska však může být vrcholný mandát přenesen z Evropské unie na Radu bezpečnosti OSN, čímž by si Rusko ponechalo v záloze vlastní páku. Ze srbského návrhu je nereálný zpětný přechod od eura

k dináru a přenos pravomocí nad celní politikou do Bělehradu: příjmy z cel dnes představují hlavní zdroj příjmů kosovské vlády. Kontrola hranic srbskou armádou je mimo diskusi – pohraničníci by byli v týlu neustále potenciálně ohroženi, což by vyvolávalo příznak srbsko-albánského konfliktu. To je věc, kterou chtějí zažehnat všichni mezinárodní aktéři.

Ústupek v tomto směru, pro Srbsko bolestný, neboť je viditelným uznáním ztráty suverenity, by snad mohl být vyvážen uskutečněním demilitarizace Kosova. To by bylo bolestným ústupkem pro Albánce, pro jejichž kolektivní paměť si tradice boje UČK stačila získat hodnotu srovnatelnou málem s historickým významem Kosova pro Srby. Bělehrad by mohl přimhouřit oči nad svěřením zahraničního zastupování Kosova do rukou Evropské unie, což by se dalo vyložit ve smyslu společné perspektivy Kosova i Srbska. Kontrolu nad ochranou lidských práv si téměř jistě ponechá v rukou mezinárodní společenství. Taková kontrola má sice značné mezery, jestliže ji však Ahtisaari na základě neblahých zkušeností, především s vyháněním Srbů a Romů v roce 1999 a s protisrbskými pogromy v roce 2004, a ve shodě s převažujícím míněním nesvěřil do rukou kosovských (tj. v podstatě albánských) institucí, tím méně by mohlo být svěřeno Srbsku, které se zde roku 1999 pokusilo uskutečnit obrovskou jednorázovou etnickou čistku.

Otevřená však zůstává možnost, že by Srbsku byl svěřen dohled nad dodržováním lidských práv kosovských Srbů. Rakouský kancléř Alfred Gusenbauer se v dubnu zmínil o Jižním Tyrolsku jako modelu pro severokosovskou srbskou enklávu. Pokud by byl takový model spojen s Ahtisaariho plánem, hovořícím o celkem šesti nově vzniklých, uznaných nebo rozšířených srbských okresech, které by měly právo na finanční a technickou podporu z vlastního Srbska, vzájemné sdružování a regionální spolupráci se Srbskem, mohlo by to na jejich území vyústit v poměrně účelné sladění lokálních, kosovských a srbských kompetencí. Dá se předpokládat, že ačkoli Bělehrad vytrvale popírá existenci „plánu B“, jeho záložním plánem je rozdělení Kosova na srbskou část severně od řeky Ibar a zbytek, který by připadl Albáncům. Mezinárodně zaručeným částečným ponecháním přímé svrchovanosti Srbska nad enklávami kosovských Srbů by Bělehrad dosáhl podobného efektu jako rozdělením. Značné části svrchovanosti by se zřekl, na druhou stranu by se nemusel vzdát

svrchovanosti v srbských enklávách jižně od Ibru, které mají nepoměrně větší historický význam. Určité legislativní pravomoci a vyloučení Prištiny z jmenování místních funkcionářů (to je základ jihotyrolské autonomie) by mohly pomoci získat trochu jistoty kosovským Srbům.

Závěrem

Je-li nezávislost Kosova velmi pravděpodobná, zbývá dodat, co přinese, a co naopak ne. Z hlediska zahraničních investorů může přinést stabilnější ekonomické a právní prostředí. Nepomůže však vyřešit sociální napětí na Kosovu, k tomu je nezbytné, aby se EU otevřela pracovní migraci z Kosova. Stane se jistě preceden-tem, nemusí však nutně vyvolat dominový efekt, stejně jako odmítání uznání jednostranně vyhlášených separatistických republik neodradilo další etnická hnutí od podobných pokusů. Nemusí se potvrdit ani předpověď přelévání konfliktu, tj. snahy Albánců za hranicemi Kosova připojit se k novému státu. Zatímco na Kosovu se Kosovská osvobozenecská armáda stala vpravdě národním hnutím, v jižním Srbsku a v Makedonii se její dceřiné organizace ujaly jen mezi sociálně nejvíce vyloučeným obyvatelstvem vysokohorských oblastí, a z Kosova se jim na pomoc vydali jednotlivci vedení veteránským syndromem a z Albánie pár idealistů.⁶⁾ Nezávislost asi nepřinese valnou změnu ve stabilitě regionu. Oficiální Černá Hora ani Makedonie sice proti ní nic nenamítají (vidí na Kosovu vítané odbytiště), ale vzhledem ke kategorickému odmítání nezávislosti Kosova nelze doufat v dohledné zlepšení vztahů mezi Srbskem a Kosovem, což je základní podmínkou uklidnění. ○

Filip Tesař (1969) je vědeckým pracovníkem Ústavu mezinárodních vztahů.

tesar@iir.cz

¹⁾ Z angličtiny přeložil F. T. Originál textu plánu včetně komentáře viz: www.b92.net/info/dokumenty/index.php?nav_id=238427.

²⁾ Zprávu mise RB OSN viz: daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N07/328/76/PDF/N0732876.pdf.

³⁾ Alexandr Aksejonok: Sebeurčení – mezi právem a politikou, Rusko v globální politice, II/2006, s. 122–133.

⁴⁾ Text návrhu viz Petritsch, Wolfgang – Kaser, Karl – Pichler, Robert: Kosovo. Kosova: Mythen, Daten, Fakten (Klagenfurt/Wien/Ljubljana/Tuzla/Sarajevo: Wieser Verlag, 1999), s. I–XLIII.

⁵⁾ Hlavní body plánu viz Milan Milošević: 'Došli, viděli, otišli: Kosovska misija SB-a', Vreme 852, 3. 5. 2007, www.vreme.com/cms/view.php?id=497003.

⁶⁾ Ilustrativní příklady viz např. Shala, Albert: Djemet e luftës (Gjakovë: „Gjakova 2000“, 2002), s. 43–44; Feniksët e lirisë: Dëshmorët e Ushtrisë Çlirimtare të Kosovës (Prishtinë: SHVLUÇK, 2002), s. 105–107, 239–244.

Ahtisaariho návrh opakování chyb z minulosti

Návrh zvláštního zmocněnce generálního tajemníka pro Kosovo Maarti Ahtisaariho o budoucím

SRDJAN PRITINA

statusu této jihosrbské oblasti by znamenal precedens v mezinárodním právu v případě, že by byl přijat Radou bezpečnosti OSN. Ahtisaari navrhuje, že pokud Rada bezpečnosti OSN odsouhlasí přijetí plánu, Kosovo nakonec odtrhne od Srbska. Přestože není uvedeno, že se automaticky stane samostatným státem, definitivně by již nebylo součástí Srbska.

V návrhu ani jednou nebyl zmíněn termín „nezávislost“,¹⁾ ve skutečnosti se však počítá s postupným osamostatněním Kosova, o čemž otevřeně hovořil samotný Ahtisaari, když prohlásil, že „nezávislost je jedinou možností pro politickou stabilitu a ekonomický rozvoj v Kosovu“.²⁾ Podle návrhu Kosovo získává hlavní atributy státu. Kromě těch nejdůležitějších, které Kosovo již vlastní – obyvatelstvo, území, jurisdikci, zákonodárnou a výkonnou moc, včetně premiérské a prezidentské funkce – mělo by získat ústavu, vlajku, hymnu, zárodky armády, a hlavně možnost vstupovat do mezinárodních organizací. Právě poslední zmíněný bod pobouřil Bělehrad nejvíce.

Možnost vstupovat do mezinárodních organizací umožňuje Kosovu získat křeslo v OSN. Samotný vstup do OSN znamená také potvrzení jeho nezávislosti a státnosti. Termín „nezávislost“ tak byl definován jinými slovy. Pro Bělehrad je takový návrh nepřijatelný, což potvrdily prakticky všechny parlamentní strany, když v polovině února přijaly rezoluci, ve které odmítly Ahtisaariho návrh. Výjimku tvoří pouze malá koalice čtyř stran v čele s Liberálně-demokratickou stranou (LDP), která má v parlamentu (250 křesel) pouhých 15.

Více než autonomie, méně než samostatnost

Jako alternativu nabízí Bělehrad upřesněnou koncepci „více než autonomie – méně než nezávislost“. Tím, že nebyly specifikovány konkrétní body této koncepce, chtěl Bělehrad zajistit možnost dosáhnout kompromisu, který by Kosovu udělil praktickou samostatnost bez právního uznání Kosova jako nezávislého státu. Vláda v Bělehradě je ochotna uznat Kosovu všechno kromě vlastní armády a křesla v OSN.

Otázka budoucího statusu je tak sice největším problémem, ale není jediným. Jako další diskutabilní bod návrhu je otázka ozbrojených sil. Ta byla v návrhu vyřešena podobně jako při Daytonské mírové dohodě, která ukončila válku v Bosně a Hercegovině. Na bezpečnostní situaci v Kosovu by měly dohlížet mezinárodní jednotky pod vedením Evropské unie, které by měly zabránit vytvoření samostatných kosovských ozbrojených sil, čímž by se měly uklidnit sousední státy, především Srbsko. Zkušenost z Bosny a Hercegoviny ovšem nasvědčuje, jakým směrem by se posouvala tato politika. Stahování jednotek NATO z BaH a jejich přemístění do oblastí, které jsou problematičtější, bylo v Bosně a Hercegovině doprovázeno posilováním kompetencí bosensko-hercegovské armády a jejím zapojováním do regionálních a euroatlantických struktur, jako je Partnerství pro mír.

Samotný návrh předpokládá vznik Kosovských bezpečnostních sil (Kosovo Security Forces – KSF), které by měly čítat 2500 aktivních příslušníků a 800 rezervistů.³⁾ Jejich úkolem by mělo být „vykonávání jiných bezpečnostních funkcí“ než policejních. Souběžně s KSF by Kosovo mělo získat také svou bezpečnostní službu.

Vznik ozbrojených sil zajišťující bezpečnost v zemi je předpoklad existence každého státu, pokud situace není vyřešena jinak – jako v případě Islandu. V případě postjugoslávských zemí jsou bezpečnostní síly jednou z nejcitlivějších oblastí. Všechny země v regionu pokládají bezpečnostní složky za záruku státnosti. A předpokládat rozložení struktur bývalé UČK je již dnes utopie.

Svou kritiku ohledně bezpečnostních složek vnesli také představitelé kosovských Albánců. Problematická se jim zdá nejasná budoucnost Kosovského ochran-

ného sboru (Kosovo Protection Corps – KPC) se svými 5000 příslušníky. Návrh nepředpokládá jeho další existenci nebo transformaci, což otvírá otázku, co se stane s jeho 5000 členy, kteří v minulosti tvořili jednotky UČK.

Přes citlivost tohoto tématu kritizovala Priština nejvíce navrhovaný status srbských enkláv, a především severního Kosova s centrem v severní části Kosovské Mitrovice, které je územně propojeno se zbytkem Srbska. Kosovská Mitrovica je rozdělena na jižní (albánskou) a severní (srbskou) část. Podle návrhu by se severní část měla stát samostatným okresem, který by s jižní částí byl spojen společným odborem. Pro Prištinu jsou nepřijatelné kompetence, které by srbské okresy měly získat. Konkrétně se jedná o bod, jenž předpokládá možnost spolupracovat s okresy a institucemi v Srbsku, včetně práva na finanční a technickou pomoc.

Takto navržený plán otvírá možnost pro dvě řešení. Společný odbor severní a jižní Mitrovice může na jednu stranu předpokládat budoucí integraci celého severního Kosova s albánskou částí. Na druhou stranu vytváří předpoklad pro výrazný vliv Srbska v Kosovu prostřednictvím srbské menšiny. Nejednalo by se o nic jiného než o uznání stávající situace. V současné době srbská vláda financuje činnost školství a zdravotnictví v srbských enklávách, čímž si uchovává výrazný vliv v Kosovu a de facto ekonomickou samostatnost srbských oblastí na Prištině. Takto koncipovaný návrh umožňuje v případě uznání kosovské nezávislosti budoucí rozdělení Kosova na dvě části. Nelze ovšem předpokládat, že by Bělehrad přistoupil k tomuto řešení, dokud existuje alespoň teoretická šance, že by Kosovo mohlo de iure setrvat v Srbsku.

Dvojitý standardy

Podobně jako v případě meziválečného Československa, také o budoucnosti Srbska mají rozhodnout velmoci, zda se Kosovo osamostatní, nebo ne. Zastánci nezávislosti tento krok odůvodňují tím, že se tak zachová mír na Balkáně.⁴⁾ Srbsku se přitom vzkazuje – hlavně velvyslanci Spojeného království a Spojených států v Bělehradě – že se musí smířit se skuteč-

ností a že místo úsilí o zachování státní celistvosti mělo připravit obyvatelstvo s realitou, že se Kosovo osamostatní. Samotný Ahtisaari v této souvislosti prohlásil, že „každý národ má svou vinu, se kterou se musí vyrovnat“, přičemž „musí akceptovat vlastní dějiny“.⁵⁾ čímž nepřímě obvinil Srby z kolektivní viny. Tím porušil svou neutralitu, pokud v průběhu jednání vůbec někdy vystupoval nezaujatě.

Kromě toho, diplomaté z Kontaktní skupiny jasně vyjádřili své stanovisko, že rozdělení Kosova nepřipadá v úvahu, protože by mohlo vést k vyhocení situace v regionu. Na druhou stranu USA a Evropská unie souhlasí s rozdělením Srbska, které je členským státem OSN. Ve hře o Kosovo se tak vytváří dvojitý standard s nulovým součtem, kdy Bělehrad ztrácí všechno a kosovští Albánci získávají maximum. Dvojitý standard je vidět také v otázce integrace. Srbům z Kosova se vytýká, že se nezapojují do kosovských institucí a že se tím odmítají zapojit do kosovské politiky, přičemž mezinárodní

činitelé neustále opakují balkánskou mantru Západu o nezbytnosti vzniku multikulturní společnosti. Ovšem multikulturní Kosovo je již dnes utopie, zatímco Srbsko patří mezi nejvíce multikulturní země Evropy. Kosovští Srbové tak na nátlak Bělehradu podminili svůj vstup do kosovských institucí začátkem plnění navrhovaných standardů. Ty byly podmínkou pro jednání o budoucím statusu Kosova. Nakonec ale zůstaly mrtvým slovem na papíře.⁶⁾

Zkušenosti z minulosti

Je zřejmé, že neexistuje ideální řešení v případě Kosova. Navíc se jedná o problém, který – ať už jakkoli bude vyřešen, otevře mnoho dalších problémů. Zkušenosti s řešením jugoslávských konfliktů nás přivádí k jasnému závěru, který vylučuje individuální řešení konkrétního konfliktu bez zapojení všech států, kterých se řešení může týkat.

Pokud se vrátíme na samotný začátek rozpadu SFRJ, zjistíme, že ani jedna dohoda nevyřešila problém jako celek, ale vždy znamenala přechod k vzniku dalšího. Brionská dohoda, která v červenci 1991 ukončila „dese-

tidenní válku“ ve Slovinsku, mezi slovinskou Teritoriální obranou a Jugoslávskou lidovou armádou (JNA), sice vyřešila tento konflikt, ale přehlížela krizi v Chorvatsku,⁷⁾ kde již od jara 1990 docházelo k přestřelkám mezi Srby a Chorvaty. Válka v této republice byla v roce 1992 přerušena Sarajevskou dohodou, potvrzenou Rezolucí 743 Rady bezpečnosti OSN. Reálný dopad této Rezoluce bylo zmrazení konfliktu, válka ale vyřešena nebyla. Do dohody taky nebyla zahrnuta Bosna a Hercegovina, kde se již v průběhu války v Chorvatsku všechna tři etnika připravovala na ozbrojený konflikt.

Po zmrazení frontové linie v Chorvatsku vypukl konflikt v Bosně a Hercegovině naplno. Bosenský konflikt, který se v průběhu svého trvání změnil v konflikt všech etnik proti všem, byl po třech letech ukončen Daytonskou mírovou dohodou. Ukázalo se ale, že Dayton představoval pauzu před válkou v Kosovu. Důvodem, proč Kosovo nebylo zahrnuto do jednání v Daytonu, byl odmítavý postoj Slobodana Miloševiče, při jakékoli

zmínce, že by se taky mělo jednat o Kosovo.⁸⁾ Aby Milošević podepsal mírovou dohodu, státy Kontaktní skupiny souhlasily s jeho podmínkou. Přední evropský znalec balkánských poměrů Tim Judah tvrdí, že hlavní důvod úspěchu v Daytonu bylo to, že nebyla ani zmínka o Kosovu.⁹⁾ Tím se řešil pouze konkrétní problém, který na druhou stranu vedl k eskalaci v Kosovu. Dayton znamenal radikalizaci kosovských Albánců, kteří doufali, že jejich požadavky budou také zohledněny při řešení bosenské konfliktu. Radikální struktury kosovských Albánců pochopily, že jediné zbrání se může něčeho dosáhnout, a tak na jaře roku 1996 pomalu začínal kosovský konflikt, který se stupňoval v roce 1998, aby vyvrcholil bombardováním Svazové republiky Jugoslávie na jaře 1999 Severoatlantickou aliancí. Konflikt byl ukončen Kumanovskou dohodou a Rada bezpečnosti OSN přijala známou Rezoluci 1244, která řešení Kosova jen oddálila, jak se zdá do současné chvíle, v podobě Ahtisaariho plánu.

Co plán přehlíží?

Stejně jako všechny dohody v minulosti je to opět dlouhodobý dopad. Z krátkodobého hlediska se kosovský problém vyřeší, ale z dlouhodobého otevírá mnoho dalších. Pokud to shrneme, pak zaprvé bude zcela narušeno mezinárodní právo, které státům zaručuje státní celistvost a nedotknutelnost hranic. Dále porušuje závěry Badinterovy komise, která v roce 1991 definovala republikové hranice tehdejší SFRJ jako nedotknutelné, čímž bylo jednoznačně zaručeno, že změna hranic na Balkáně je možná pouze v případě, že hranice nových států budou kopírovat republikové hranice. Porušením této zásady dojde dříve nebo později k domino efektu v celém regionu.

Již v současné době existují secesionistické nálady. Srbové ze severního Kosova budou usilovat o připojení k Srbsku, Albánci z Preševa, Medvedji a Bujanovace v jižním Srbsku již od roku 1992 usilují o připojení těchto oblastí ke Kosovu.¹⁰⁾ Kosovo tak má podobnou roli jako Srbsko v devadesátých letech, kdy tehdejší srbské vedení přímo podporovalo srbské separatisty v Chorvatsku a v Bosně a Hercegovině. Albánské separatistické struktury jsou přímo vázány na Kosovo a bývalé příslušníky UČK.

Reakce by však byla citelná i za hranicemi Srbska, hlavně v Bosně a Hercegovině, kde bosenští Srbové hrozí referendem o samostatnosti. Premiér Republiky srbské Milorad Dodik několikrát zopakoval, že v případě odtržení Kosova od Srb-

ska, bude totéž žádat pro bosenské Srby. Podle něj neexistuje ani jeden argument, proč by to bylo možné v Kosovu a v Republice srbské ne. Bosnou a Hercegovinou, Srbskem, včetně Kosova, výčet možných napětí nekončí.

Makedonie se Ohridskou dohodou z roku 2002 vyhnula většímu konfliktu, ale napětí mezi albánským a makedonským etnikem dodnes přetrvává, protože požadavky extremistů nebyly vyřešeny. Ani situace v Černé Hoře není zcela bez problému, jak se může na první pohled jevit. Osamostatnění této republiky provázela velká nelibost srbského etnika, které v této republice tvoří přes 30 procent obyvatelstva. Národnostní složení Černé Hory je vůbec velmi komplikované, protože samotní Černohorci tvoří ani nadpoloviční většinu.

Balkánská konference – jedině řešení?

Výše uvedené příklady nás přivádí k jedinému závěru, a tím je zcela nový přístup k otázce západního Balkánu. Minulost nám ukázala, že balkánské konflikty nelze řešit individuálně. Jako alternativa se nabízí uspořádání celobalkánské konference, kde se bude muset najít řešení, které sice nebude ideální, ale může konečně vyřešit problém jako celek. Buď dojde k vytváření nových hranic, kdy se všechny státy budou muset smířit se ztrátami a zisky, nebo mezinárodní společenství definitivně zamítne velkobalkánské nacionalismy a zabrání vzniku nových států. Státní koncepce Velkého Srbska a Velkého Chorvatska byly v devadesátých letech poraženy, zatímco velkoalbánskému nacionalismu se stále více ustupuje. Vzhledem k tomu, že je známo, že jeden nacionalismus živí druhý, může se opakovat přesně to, co v roce 1993 napsal Shkrljezen Maliqi, když popisoval situaci v Kosovu: „... etnický konflikt se v Kosovu změnil v intenzivní válku nervů, ve které stojí jedna strana, kterou nic nemůže zastavit, která hrubě potlačuje lidská práva a občanské svobody a která se ani v nejmenším neohlíží na protesty mezinárodního společenství, jež má v Kosovu své pozorovatele, a druhá strana, která hromadí své ponížení, beznadě, vztek a nenávisť – ale jak dlouho ještě bude trvat, než explodují.“¹¹⁾ Na tomto citátu se změnilo pouze postavení Srbů a Albánců.

Každý, kdo poslední dobou navštívil Srbsko, mohl cítit rozpolcenost společnosti. Jednu skupinu Kosovo zajímá stále méně, ale i pro ně je Kosovo nepřijemné

téma k diskusi. Ovšem pro většinu společnosti je to více než jen politické téma. V rozhovorech je cítit značný pocit ukřivděnosti. Většina si je vědoma faktu, že budoucí status Kosova bude vyřešen bez možnosti srbského veta, ale zároveň v sobě už nyní pěstují naději, kterou lze shrnout do věty, „kdo ví, co se může stát za padesát nebo sto let“.¹²⁾ V kombinaci s již současným pocitem ukřivděnosti a vzteku vzniká nebezpečná směs.

Proevropská srbská politika v čele s prezidentem Borisem Tadićem se v případě odtržení Kosova dostanou do nezáviděníhodné situace. Pokud bude Ahtisaariho plán přijat, budou tito politici těžko vysvětlovat svým občanům, že Evropská unie a NATO jsou i nadále tím vysněným cílem a žádaným partnerem. Paradoxně tak vznikla situace, kdy čelní představitelé bývalé UČK, kteří jsou zároveň součástí mezinárodní kriminální sítě, budou pro mezinárodní společenství v čele s USA a EU akceptovatelnější než političtí představitelé Srbska, kteří se snaží odpoutat Srbsko od nacionalistické minulosti a přivést ho mezi moderní společnost Evropské unie.

Srdjan Prtina (1981) je student magisterského studijního programu mezinárodních vztahů a evropských studií na FSS Masarykovy univerzity.

srki@centrum.cz

¹⁾ Návrh Marttiho Ahtisaariho viz: The Comprehensive proposal for Kosovo Status Settlement www.unosek.org/unosek/en/statusproposal.html.

²⁾ www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2007/03/20/AR2007032001795.html.

³⁾ The Comprehensive proposal for Kosovo Status Settlement www.unosek.org/unosek/en/statusproposal.html.

⁴⁾ Richard Holbrooke se nechal slyšet, že pokud Rusko odmítne Ahtisaariho plán, bude přímo odpovědné za nepokoje v Kosovu. today.reuters.com/news/articlenews.aspx?type=topNews&storyid=2007_03_19T121936Z_01_L19464409_RTRUKOC_0_US-KOSOVO-HOLBROOKE.xml&src=rss.

⁵⁾ www.yihr.org/Srpski/Izvestaji/IzvestajiFajlovi/YIHR%20MEDIJSKI%20IZVESTAJ%20-%20JUN-SEPTEMBAR%202006.pdf.

⁶⁾ Kosovo Standard Implementation Plan. www.unmikonline.org/pub/misc/ksip_eng.pdf.

⁷⁾ Ačkoli Brionská dohoda zahrnovala také řešení situace v Chorvatsku, nebyla přizpůsobena situaci v terénu a zaměřila se především na ozbrojený konflikt, který v danou chvíli měl ve Slovinsku větší intenzitu.

⁸⁾ Srov. Holbrooke, Richard: Završiti rat, Sarajevo, Šahinpašić, 1998, s. 236.

⁹⁾ Srov. Judah, Tim: Kosovo. Rat i osveta. Beograd, Samizdat B92, 2002, s. 146–147.

¹⁰⁾ www.b92.net/info/vesti/u_fokusu.php?id=22.

¹¹⁾ Maliqi cit. v Judah, Tim: Kosovo. Rat i osveta, Beograd, Samizdat B92, 2002, s. 122.

¹²⁾ Tento „optimizmus“ je navíc živěný odmítavým postojem ruské diplomacie k Ahtisaariho návrhu.

Bushovo

„morální impérium“ a válka v Iráku

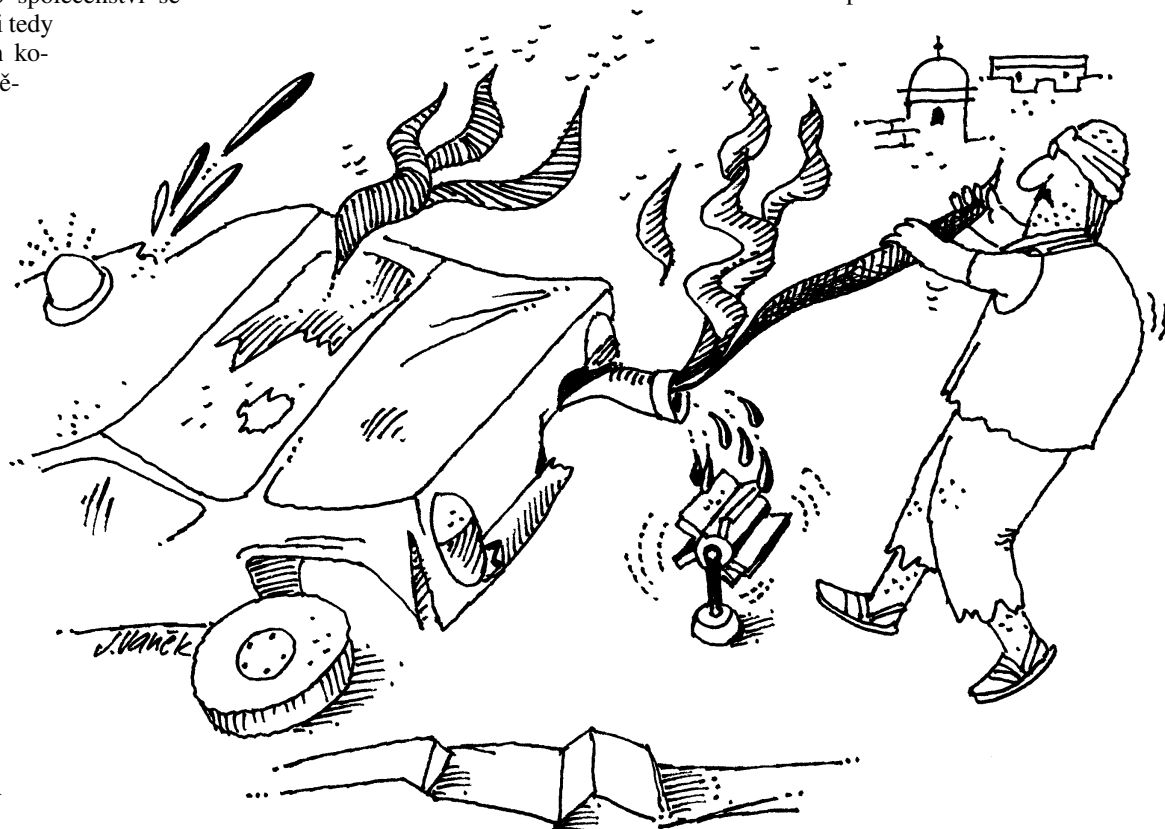
ANDREJ
DUHAN

Před jakýmkoli bilancováním dosavadního amerického působení v Iráku je potřeba rozebrat neokonzervativní ideologii, jakož i motivy a cíle, s kterými Bushova administrativa Ameriku do Iráku přivedla. Spojené státy jsou v současnosti na vrcholu sil a podle toho se také více či méně otevřeněji chovají, jsou benevolentním světovým hegemonem. Hegemon musí smířovat řadu protichůdných zájmů a ze všech účastníků mezinárodního dění za něj nese největší odpovědnost, proto často volí ne mezi dobrým a zlým, ale mezi menším a větším zlem.

Neokonzervativci se však pokusili o víc, chtěli vybudovat z Ameriky jakési „morální impérium“, které využije své převahy a bude silou šířit jinak vysoce humaní a všeobecně prospěšné americké hodnoty ztělesňované demokracií a svobodou. Druhým předpokladem, ze kterého vycházel, je, že státy, které konvertují k americkým hodnotám, budou vůči USA přátelské a budou tak upevňovat hegemonní postavení Ameriky, které bude naopak díky svým hodnotám všemi žádoucí. Američtí vůdci v minulosti často ztotožňovali zájmy světového společenství se zájmy Ameriky, a jednali tedy v přesvědčení, že jejich konání prospívá celému světu, a tudíž i Americe. Naproti tomu nyní neokonzervativci ztotožňují zájmy Ameriky se zájmy světového společenství a konají v přesvědčení, že co je prospěšné Americe, je prospěšné i celému světu. První přístup, i když občas působil naivně a zmatečně, přece jen vynesl Ameriku do pozice supervelmoci, zatímco druhý přístup zvýšení vlivu nepřinesl a budí spíše nedůvěru anebo rovnou nepřátelské reakce, když se i zavedené demokracie západní Evropy od USA

lehce distancují. Nutno však dodat, že není chybou, respektive je pochopitelné, že se Spojené státy jako velmoc snaží mocensky prosadit, chybou je, že nekalkulovaly s odmítavými reakcemi zahraničí, respektive že nevhodně užívaly diplomacie a nedosáhly jejich zmírnění či přehodnocení. Diplomacie se ukázala jako obrovská slabina Spojených států vedených neokonzervativci. Jejich rétorika nejenže dopředu pomyslně rozdělila státy na dva tábory (kdo není s námi, je proti nám), ale

také výrazně naznačovala, že bez ohledu na to, co se diplomatům podaří, hodlají na Irák zaútočit. Černobílé dělení světa jim tak znemožnilo efektivně manévrovat mezi protichůdnými názory a smířovat je ve svůj prospěch. Navíc, události jak před samotnou invazí, tak po ní, nám ukazují, že neokonzervativci nejsou žádní velcí jestřábi či realisté, jak je například charakterizuje jeden z hlavních ideologů neokonzervativismu Robert Kagan. Realismus jako politický názorový proud vznikl v Americe po druhé světové válce jako vymezení se vůči tzv. idealismu ovládajícímu tehdejší politické smýšlení, a je těžké ho nějak definovat. Co „realista“, to v podstatě jiný názor na řešení, obecně se však dá říct, že se svého cíle, o kterém má jasnou představu, snaží dosáhnout jakýmkoli dostupnými prostředky. „Realista“ má vždy na paměti důvody, proč daný cíl sleduje, zda z jeho dosažení bude mít stále užitek, a podle toho samozřejmě volí prostředky, ty by však ve svých důsledcích nikdy neměly snižovat hodnotu sledovaného cíle. Realismus tak není jen druh bezskrupulózního jednání se sklonem k silovým řešením, ale skládá se také ze smyslu pro míru a odpovědnost, sofistikovaného přístupu či z perfektní znalosti okolností a schopnosti se jim přizpůsobit. Neokonzervativci z Bushovy administrativy se před válkou chovali jako jestřábi a ztráceli, někdy i zbytečně, podporu mezinárodního společenství. Po válce ztra-

tili ale kuráž, obrátili a začali se chovat jako holubice, čímž teď ztrácejí celý Irák. Celé jejich počínání se tak dá nazývat jakkoli, jen ne jako realistické.

Irák vzorem pro Blízký východ

Podle plánů Bushova kabinetu měla v Iráku, po jeho osvobození, vzniknout fungující demokracie západního stíhu, která by byla následováníhodná pro všechny ostatní státy v regionu, a tímto by tak byla odstartována demokratizace celého regionu. Navíc sázka na demokracii dávala Američanům, alespoň v jejich očích, legitimitu, jíž se jim nedostalo od mezinárodního společenství. Zcela v zásadách neokonzervatismu tak vycházela z předpokladu, že demokratický se rovná proamerický. Na první pohled se zdálo být takto pojeté tažení proti Husajnovu Iráku ideálním spojením ušlechtilých cílů, souvisejícím s pocitem legitimacy a naplněním vlastních amerických mocenských zájmů. Při bližším zkoumání se však jedná o strategii velice zrádnou a nebezpečnou, vycházející z hlubokého nepochopení nálad v celé muslimské společnosti i situace v regionu, a nemůže tak být z hlediska Spojených států užitečná. Celou tezí o demokratizaci Američané chytají sami sebe, ať už vědomky, či nevědomky, do pastí, z níž téměř není úniku. Nejen že musejí, aby si udrželi dojem legitimacy, prosazovat demokracii i u spřátelených autoritativních režimů v regionu, což by v těchto státech samozřejmě k moci vyneslo protizápadně orientované vůdce (koneckonců na Středním východě již dva demokratické systémy máme – Palestina a Írán), ale ukázalo se, že v případě Iráku Američané nezvolili demokracii jako prostředek k trvalé svobodě a prosperitě, ale jako cíl sám pro sebe.

Američané od začátku řeší dilema, jak nebudit dojem okupantů a zároveň uplatňovat své mocenské nároky. Jeho jediným výsledkem byla americká nerozhodnost a nekompetentnost. Irák totiž Američané nepřišli porazit a obsadit, ale osvobodit a stáhnout se. Svrhneme Saddáma (tj. dáme vám „demokracii“) a odejdeme, tvrdili. Nejenže se tím zřekli odpovědnosti, ale zejména tím byl od začátku zúžen jejich manévrovací prostor a paradoxně snížena jejich schopnost z pozice drtivé síly, kterou bezprostředně po pádu Husajnova režimu měli, obnovit Irák dle svých představ, v tomto případě tedy vybudovat fungující demokracii. Ve zkratce, pokud by se vyskytly komplikace, Spojené státy nemohly dost dobře jednat, aniž by si proti sobě ještě více nepopudily mezinárodní společenství a nezpronevěřily důvě-

ru Iráčanů. USA tak nebyly schopny ustanovit efektivně fungující okupační správu, která by se již od prvních momentů okupace co možná nejúčinněji vypořádala s útoky na svou autoritu a jejíž orgány by neselhávaly v obnovení pořádku a vlády zákona. Bezpečnostní potíže, které se záhy objevily, totiž nespočívaly ve vysokém množství amerických jednotek dislokovaných v Iráku, ale naopak, v jejich nízkém početním stavu, kdy nebyly schopny zajistit pořádek a bezpečí obyvatel. Obyčejní Iráčané poté začali dávat za zlou bezpečnostní situaci vinu ne nízkému počtu vojáků, ale vojenské přítomnosti jako takové. A v momentě, kdy americký guvernér Paul Bremer rozpustil celou iráckou armádu, aby ji dal poté znovu vybudovat, v Iráku nebyla dostatečná síla, která by zastavila stupňující se napětí. Bremer přitom naprosto opomíjel fakt, že hlavní oporou Husajnova režimu byly Republikánské gardy. Za dané situace bylo vhodnější nastolit jakýsi druh vojenského protektorátu, spíše než za podmínek ne nepodobných občanské válce pořádat demokratické volby, jež samozřejmě zklidnění situace nepřinesly. Povolební vývoj pak pouze potvrdil nepřipravenost Iráku a jeho politických elit na demokracii.

Teoreticky jsou však nyní cíle mise naplněny, Saddám Husajn byl odsouzen a popraven a v Iráku proběhly demokratické volby. Každý si však určitě dovede představit v Iráku příznivější situaci, než je ta současná. Ve skutečnosti jsou výsledky Američanů žalostné, jejich přirozená netrpělivost s dlouhými projekty, zaměňování pojmů demokracie se svobodou a řádem a touha po legitimitě je dohnala k unáhlenému předání moci Iráčanům. Ztratili však moc, aniž by dosáhli větší legitimacy. Ostudně se zbavili odpovědnosti a dnes již málokdo věří, že v Iráku vznikne v dohledné době fungující demokracie. Sliby o demokracii, které Američané Iráčanům dali, byly nemístné a nekorektní, horší však paradoxně bylo, že se jim snažili za každou cenu dostat bez toho, aby si zajistili potřebné podmínky a čas k jejich plnění.

Ambice stabilizovat region

Irák se stále častěji začíná přirovnávat k Vietnamu, Američané jsou skutečně na nejlepší cestě zopakovat toto fiasko, je zde však jeden podstatný rozdíl. Vyslání vojáků do Vietnamu bylo pochybným produktem politiky zadržování, kde se úspěch stal žádoucím až v době samotné eskalace konfliktu, a to pro úspěch samotný. Neúspěchem pak utrpěla „pouze“ pověst a důvěryhodnost Ameriky, a tím i její mezinárodní postavení.

V Iráku jde o víc. Invaze do Iráku byla sice provedena jako součást „války s terorismem“, ale nejednalo se o pouhý lov na teroristy, šlo o snahu stabilizovat strategicky důležitý region skrze proamerický Irák, a tím omezovat vliv radikálů, kteří jsou skutečným zdrojem terorismu. Neúspěch v Iráku by byl pohromou nejen z hlediska Spojených států, ale i celého Západu, umírněných režimů v oblasti a vůbec celého budoucího vývoje v regionu. Irák totiž samozřejmě nevznikl díky etnické či náboženské homogenitě, ale díky strategické potřebě, a již při zbežném pohledu na mapu vidíme proč. Důvodem je jeho vysoký geopolitický potenciál; na severu i jihu disponuje obrovskými ropnými zásobami, navíc, je to účinná hráz proti pronikání perského (iránského) i tureckého vlivu, která však může stejně dobře sloužit i jako základna pro vývoz vlivu díky své centrální poloze a velkému počtu sousedních států. Navíc skýtá ještě jednu podstatnou výhodu, kdy právě díky své malé vnitřní soudržnosti sám těžko může aspirovat na pozici hegemonu. Stručně řečeno, kdo chce udržovat rovnováhu moci v regionu, či ji naopak úplně převrátit, musí každopádně ovládat území, které zastřešuje Irák.

Američané si nevybrali náhodou, stejně tak jako Britové v roce 1919, kdy tito mistři mocenského vyvažování Irák založili. Je vysoce pravděpodobné, že pokud by Spojené státy v současné či nejbližší době Irák vojensky opustily, došlo by k jeho postupnému rozpadu doprovázenému krvavou občanskou válkou a řadou zahraničních intervencí. V souvislosti s tímto se okamžitě objevily názory, že by koneckonců bylo přirozenější a lepší Irák rozdělit na tři části (kurdskou, sunnitskou a šíitskou) a nesnažit se zbytečně udržovat při životě tento uměle vytvořený státní útvar.

Přirozenější pravděpodobně ano, lepší však právě z výše zmíněných důvodů určitě ne. Sunnitě, kteří by následky případného rozpadu Iráku nesli nejhůře, protože na jejich území se nenacházejí žádná naleziště ropy ani žádné jiné ekonomicky výhodné suroviny, by se jistě do poslední chvíle snažili rozdělení pravděpodobně neúspěšně, leč krvavě bránit. Mezitím by upadali do stále větší bída a chaosu, a nakonec by se jejich území postrádající silnou centrální vládu stalo semeništěm teroristů, což by mělo vysoce destabilizační účinky na sousední umírněné režimy. Samostatný kurdský stát na severu by jistě nebyl tolerován Tureckem, které by tak nepochybně vojensky intervenovalo, a to pravděpodobně i za spolupráce s Íránem,

který má rovněž problémy s touto menšinou, a není tedy ani v jeho zájmu vznik kurdského státu. Jaký postoj by k tomuto zaujali Američané, není jasné, ale zřejmě by museli opustit své principy, anebo Turecko. Šíitský stát na jihu by si rovněž dlouho samostatnost neudržel, stal by se totiž věrným satelitem Íránu, pokud by rovnou nedošlo k jejich postupnému sloučení, ale na rozdíl od Kurdů sloučení zcela dobrovolnému. Rozpadem Iráku by tak byla nenapravitelně narušena mocenská rovnováha, vzniklé vakuum by okamžitě zaplnil Írán, což by jakoukoli rovnováhu úplně zrušilo, zvláště pokud by došlo k sblížení Íránu a Turecka nejen na základě společného postupu vůči Kurdům.

Američanům chybějí jasné cíle

Takže i teď, když za budování státu přímo odpovídají sami obyvatelé Iráku, stojí před Amerikou stále obtížný úkol. Není to totiž bohužel demokracie, co drží současný Irák pohromadě. Zásadovost Bushova kabinetu je zde zcela na místě. Bush si uvědomuje, že v takto strategicky významném regionu nemusejí mít Američané šanci na reparát, a tak se poučil ze svých fatálních chyb a hodlá je napravit. Rozhodl proto o navýšení počtu amerických vojáků, odmítá stanovit pevné datum odchodu, tak jako i dávat irácké vládě jakákoli jiná teatrální ultimáta, což mu samozřejmě nebrání, aby vykonával na iráckou vládu určitý skrytý nátlak. Faktem však zůstává, jak ukázaly nedávné americké volby i četné průzkumy, že podpora Američanů pro přítomnost v Iráku bude už sotva někdy stoupat.

Je otázkou, zda Američané uvažující v krátkém časovém horizontu najdou tolik vůle a odhodlání, kolik je zapotřebí k posílení a udržení bezpečnostní situace v Iráku. Americkému angažmá, i přesto, že je nezbytné, nyní chybějí jasné formulované cíle, respektive jsou formulovány velice vágně, těžko lze totiž odhadnout, kdy bude Irák dostatečně bezpečný či jeho demokracie dostatečně pevná. Bez vidiny brzkého úspěchu Američané poměrně rychle ztrácejí víru, že je možné vůbec cíle dosáhnout, a snižuje se tak jejich ochota pro tyto cíle snášet oběti. Hlavní problém spočívá v tom, že Američané stále hledají jakýsi zázračný a rychlý recept, který by ze dne na den vyřešil jejich irácké trápení. Za současných podmínek jak uvnitř, tak vně Iráku je však jediným možným řešením pouze právě silná a dlouhodobá americká vojenská přítomnost a masivní finanční investice. V Iráku není jen zapotřebí stabilizovat bezpečnostní situaci, ale

také, svým dopadem možná ještě důležitější, získat u Iráčanů ztracenou důvěru. Bush vzal zodpovědnost na sebe, podpora Američanů mu však schází. Částečně je to dáno americkou nechutí – alespoň na veřejnosti – uvažovat v tradičních mocenských kategoriích, čímž dochází ke zmatek. Mnoho Američanů za situace, kdy Irák v čele s Husajnem by byl z hlediska USA výhodnější než Irák současný, požaduje stažení v domnění, že irácká mise je splněna. Někteří problematiku nechápou, jiní narychlo opouštějí potápějící se loď. Politici z řad demokratů si na bezhlavé kritice iráckého tažení budují politický kapitál a z podobných důvodů – jeho zachování – se i někteří republikáni odvracejí od svých původních názorů. Dokazují tak nejen absenci obecného povědomí o důsledcích předčasného amerického stažení, ale i neznalost místních podmínek. V opačném případě by se nemohly objevovat názory, že je potřeba opustit Irák, abychom se mohli zaměřit na Írán, či naopak, s Íránem začít jednat a snažit se za jeho spolupráce o stabilizaci Iráku. Jednání s Íránem by v sobě nesla velká rizika, protože by dbal hlavně o své vlastní zájmy spíše než o budoucnost Iráku, a proto by se pravděpodobně snažil vmanévrovat USA do nevýhodného postavení. Tvářil by se jako zachránce Iráku, ale ve skutečnosti by pracoval na jeho rozpadu. Vína by samozřejmě padala na Spojené státy. Je absurdní doufat, že Írán pomůže Spojeným státům při obnově Iráku, aniž by tím nesledoval

své postranní cíle křížící se se zájmy USA. Ti, kdo chtějí opustit Irák, aby se zaměřili na nového nepřítele – Írán, zapomínají, že největším vítězstvím nad Íránem bude právě úspěch v Iráku. A ti, kdo chtějí opustit Irák, aby jednoduše zapomněli, ignorují fakt, že problémům nelze utéct.

Obecným poučením z iráckého tažení je méně ideologie, více pragmatického přístupu, a to nejen v diplomacii, ale i vůči vlastní společnosti. Nemá-li irácké tažení skončit totálním rozdělením a ochromením společnosti jako po Vietnamu, musí americké elity sjednotit své názory na poslání v Iráku a dopracovat se v těchto otázkách k národnímu konsenzu, o kterém by pak přesvědčili řadové Američany, a udrželi si tak jejich podporu pro tento podnik. Taková diskuse by však neměla spočívat v řešení minulosti, zda bylo dobré, či zlé intervenovat v Iráku nebo kdo je za současný stav zodpovědný, jako v pochopení americké role na Středním východě. V záplavě nových a nových problémů, které se na Američany nejen v Iráku valí, se totiž spíše řeší krátkodobé technické či taktické otázky a pomalu se zapomíná na podstatu. Co bylo cílem invaze do Iráku? Měl to být Irák Američanům prospěšný, Irák prospěšný pro stabilitu regionu. Splní tyto cíle Irák pouze formálně vzato demokraticky a bez americké vojenské účasti?

Andrej Duhan (1988) je studentem střední školy.

duhan@atlas.cz

RECENZE

Inklusion, Exklusion, Illusion

Konturen Europas: Die EU und ihre Nachbarn Osteuropa, ročník 57, č. 2–3/únor – březen 2007, ISBN 978-3-8305-1215-8.

Známy německý časopis Osteuropa nazval své březnové číslo Inklusion, Exklusion, Illusion a věnoval je Evropské unii a jejím sousedům. Vzhledem k tomu, že vztahy k sousedním zemím jsou klíčovou součástí vnějších aktivit Evropské

unie, jedná se bezesporu o téma vysoce zajímavé a aktuální. Připomeneme-li ještě, že posílení vztahů k východním sousedům EU se má stát jednou z priorit českého předsednictví, je nasnadě, že této problematice by měla věnovat pozornost i česká odborná veřejnost.

Jistě by ale bylo legitimní se ptát, proč publikovat recenzi na monometrické číslo časopisu, když na dané téma vycházejí celé monografie. Zvláštní číslo Osteuropy

má ovšem zcela zásadní význam hned ze dvou důvodů. Zaprvé, čistě z kvantitativního hlediska bychom jenom obtížně hledali soubor textů, které vztahy Evropské unie a jejích sousedů zkoumají z tolika různých pohledů (více než dva tucty příspěvků) na tak velkém prostoru (zhruba 330 stran). Druhý, ovšem ještě podstatnější, je argument kvalitativní, protože mezi autory čísla najdeme největší německé odborníky na vztahy EU a jejích sousedů a mnohé příspěvky jsou bezesporu velmi kvalitní.

Hned na úvod je třeba konstatovat, že naprostá většina příspěvků se soustředí nikoli na bilaterální vztahy mezi EU a jednotlivými zeměmi v jejím okolí, ale na fungování Evropské politiky sousedství (European Neighbourhood Policy – ENP). Obecné diskuse o ENP je proto zasvěcena celá první polovina čísla; druhá je pak zaměřena na jednotlivé oblasti spolupráce Evropské unie a jejích sousedů – například na energetiku, migraci, přeshraniční spolupráci apod. Struktura čísla a řazení textů jsou tedy jasné: od obecné diskuse o ENP k analýze specifických otázek s politikou spojených.

V zásadě se příspěvky dělí na dvě kategorie. Jednu z nich tvoří texty, které ukazují na složitou situaci v Evropské unii a zdůrazňují, že ENP sice není dokonalá, ale za současných podmínek je vlastně poměrně dobrým nástrojem, který může zemím v sousedství Evropské unie výrazně pomoci při provádění politických reforem, stabilnímu hospodářskému růstu, a konečně také dobrým vztahům s jejich sousedy. Autoři těchto textů přitom obvykle vycházejí z předpokladu, že Evropská politika sousedství nabízí alternativu k členství, nebo obecněji, že s otázkou členství v EU prostě nesouvisí. Nejlepším příkladem tohoto typu příspěvků je úvodní text Georga Vobruby.¹⁾ Evropská politika sousedství podle Vobruby není dokonalá, ale její úspěšnost bude záviset především na připravenosti zemí v okolí EU spolupracovat, a nikoli na samotné Evropské unii, která je ke spolupráci (nikoliv ovšem k rozšíření) připravená. Podobně i Barbara Lippert ve své stati dochází k závěru, že dojde-li k posílení ENP, tak jak je navrhuje Evropská komise nebo německé předsednictví, stane se tato politika velmi efektivním nástrojem spolupráce mezi EU a jejími sousedy.²⁾

Druhou kategorii pak tvoří stati, které poukazují na zásadní nedostatky ENP a jsou k jejímu potenciálu mnohem skeptičtější. Do této skupiny patří například text Iris Kempe³⁾ nebo příspěvek Clary

O'Donnell a Richarda Whitmana.⁴⁾ Příčinou přitom podle nich je nastavení ENP, která nesměřuje k rozšíření a nedisponuje ani jinými nástroji, které by partnerské země dostatečně motivovaly k provádění reforem. Základní pnutí celého čísla je tedy zřejmé: Na otázku, zda je ENP vhodnou politikou pro budování dlouhodobých vztahů mezi EU a jejími nečleny v okolí, odpovídá první skupina „ano“, zatímco druhá „ne“. První přitom bez výhrad přijímá současnou situaci, kdy je rozšíření EU o země zapojené do Evropské politiky sousedství z politických důvodů zcela vyloučené, zatímco druhá skupina toto převládající mínění kritizuje a snaží se je změnit, tj. posunout debatu o evropském sousedství směrem k větší otevřenosti vůči budoucímu rozšíření Unie na východ. Toto napětí ale není třeba vnímat jako slabou stránku, ale naopak jako potvrzení toho, že jak politická, tak i akademická debata o vztahu EU k sousedním zemím nedospěla k jednoznačné interpretaci toho, zda je Unie v současné době schopná, ale hlavně ochotná pokračovat v dalším rozšiřování na východ.

Zmínkou o východu se dostáváme k dalšímu, o něco problematičtějšímu rysu zvláštního čísla Osteuropy. Ačkoli by první pohled na téma čísla mohl vyvolávat dojem, že se jedná o analýzu všech podstatných zemí v sousedství Evropské unie, není tomu tak. Pozornost statí je totiž téměř výhradně zaměřena na východ. Jedinou výjimku představuje text Sigrid Faath, který analyzuje roli Evropské politiky sousedství v severní Africe a na Blízkém východě.⁵⁾ Bylo by proto vhodné, kdyby například v úvodníku byl zavádějící titul zvláštního čísla uveden do kontextu, tj. zaměření časopisu na východní Evropu, a nikoli na středomořský region.

Mnohem větší problém než prioritizace východoevropského regionu představují ale některá témata, která jsou – právě s ohledem na zaměření časopisu – velmi podstatná. Zvláštní je například to, že ani jeden text nezkoumá explicitně roli nových členských zemí v Evropské politice sousedství. Pokud si uvědomíme, jakou roli v ENP od jejího vzniku hrálo Polsko, jaký význam zde měla Litva (například při tzv. oranžové revoluci na Ukrajině) nebo jak zásadní bude role Rumunska při řešení konfliktu v Moldavsku, je naprosto nepochopitelné, že těmto otázkám není věnována žádná z dvou tuctů statí. Přitom součástí zvláštního čísla jsou stati s mnohem méně závažnými tématy (např. text

o roli unijních projektů na ruském severovýchodu⁶⁾ nebo o antikorupčních opatřeních v zemích jižního Kavkazu.⁷⁾

Související, a nikoli méně podstatnou výhradou vůči některým příspěvkům v čísle jsou diskursivní strategie, kterými autoři statí vytvářejí obraz o vztahu Evropské unie a jejích sousedů. Používá-li např. Votruba text opakovaně pro země v sousedství Unie termín „periferie“ (např. str. 9, 11, 18 atd.), je třeba se vzdát iluze, že vztahy mezi Uní a jejím sousedstvím mohou být založeny na principu „joint ownership“, a stejně tak těžko tyto země někdo přesvědčí, že budou považovány za rovnoprávné členy společnosti evropských států, aniž by se staly členy EU. Zcela otevřeně, byť z opačné pozice, tento problém formuluje příspěvek Arkadije Mošese, který vysvětluje ruskou neochotu stát se součástí Evropské politiky sousedství tím, že Rusko se politiky neúčastní, protože se nechce stát pouhým objektem politiky Evropské unie, ale autonomně jednajícím subjektem (str. 22).⁸⁾

Přes tyto výhrady není nejmenších pochyb, že číslo Osteuropy věnované Evropské unii je dosud nejucelenějším pojednáním o Evropské politice sousedství, které problematiku sousedství EU pojednává z celé řady rozličných úhlů. Vzhledem k této pluralitě najdou v čísle text, který by je zaujal, všichni odborníci, jež se zabývají východoevropským prostorem a jeho vztahy s Evropskou unií.

Petr Kratochvíl

Petr Kratochvíl (1975) je zástupcem ředitele Ústavu mezinárodních vztahů. Zabývá se teorií mezinárodních vztahů, ruskou zahraniční politikou a evropskou integrací.

kratochvil@iir.cz

¹⁾ Votruba, Georg: Expansion ohne Erweiterung: Die EU-Nachbarschaftspolitik in der Dynamik Europas, s. 7–20.

²⁾ Lippert, Barbara: Teilhabe statt Mitgliedschaft? Die EU und ihre Nachbarn im Osten, s. 69–94.

³⁾ Kempe, Iris: Zwischen Anspruch und Realität: Die Europäische Nachbarschaftspolitik, s. 57–68.

⁴⁾ O'Donnell, Clara a Richard Whitman: Das Phantom-Zuckerbrot: Die Konstruktionsfehler der ENP, s. 95–104.

⁵⁾ Faath, Sigrid: Die ENP in Nordafrika und Nahost: Wahrnehmungen, Erwartungen und Probleme, s. 209–216.

⁶⁾ Čaplinskaja, Valentina: Lokal(Ko-)Operation: EU-Projekte in Rußlands Nordwesten, s. 217–228.

⁷⁾ Di Puccio, Lili: Good Governance oder Sicherheit? Die EU-Antikorruptionspolitik im Südkaukasus, s. 297–304.

⁸⁾ Mošes, Arkadij: Priorität gesucht: Die EU, Rußland und ihre Nachbarn, s. 21–34.